

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว

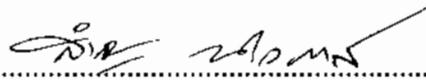
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี อนุมัติวิทยานิพนธ์เรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียน
การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ เสนอโดย
พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการบริหารการศึกษา

.....รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบัณฑิตศึกษา

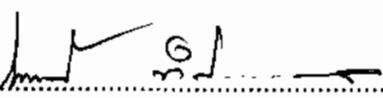
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สำราญ พงษ์โอภาส)

วันที่ 6 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2550

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสน่ห์ สุขเคหา)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กวี ศิริโกคาภิรมย์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไชยรัตน์ ทิพย์สภาพกุล)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
(นายเชวง ชัยรัตน์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ทวี ศิริโกศาภิรมย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไชยรัตน์ ทิพย์สภาพกุล
ชื่อนักศึกษา	พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว
สาขา	การบริหารการศึกษา
ปีการศึกษา	2549

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ และ 2) เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ของสำนักศาสนศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2549 จำนวน 165 รูป จากจำนวนประชากร 282 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .96 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (mean : \bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one – way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method)

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง

2. การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า

2.1 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ 1) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน

2) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 3) จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน 4) จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและ ทุกรายด้าน 5) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ 6) จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและทุกรายด้าน

2.2 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ 1) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน 2) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ไม่แตกต่างกัน 3) จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการประเมินผล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 4) จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล 5) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล และ 6) จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล

Thesis Title State and Problems of Dharma Teaching and Learning Management under the Pali Branch of Divinity, Nakhon Sawan Province

Thesis Advisors Assoc. Prof. Dr. Kawee Siriphokapirom
 Asst. Prof. Chairat Thipsapakul

Name Phra Nimit Klindokkao

Concentration Educational Administration

Academic Year 2006

ABSTRACT

The research aimed to 1) study the state and problems in Dharma teaching and learning management under the Pali branch of divinity in Nakhon Sawan Province, and 2) compare the state and problems of Dharma teaching and learning management under the Pali branch of divinity in Nakhon Sawan Province as classified by working status, the highest educational qualification in the Pali, length of ordination, branch of divinity, length of each class studied, and support of the chief of the Pali branch of divinity as it pertained to teaching and learning management.

The 165 samples, obtained by stratified random sampling, from 282 monks and Buddhist novices as administrators, teachers and students of Dharma under the Pali branch of divinity in Nakhon Sawan Province during the 2006 academic year. The instrument used, designed by the researcher, was a set of questionnaires with checklist and rating scale with a reliability of .96. All sets of questionnaires were completed and returned and were analyzed by a ready-made computer program to calculate percentage, mean (\bar{X}), standard deviation (S.D.) one-way ANOVA, F-test and Scheffe's method.

The findings were as follows:

1. the state of Dharma teaching and learning management under the Pali branch of divinity in Nakhon Sawan Province was rated at a high level; however, the problems were at a moderate level.

2. the comparison of state and problem in Dharma teaching and learning management under the Pali branch of divinity in Nakhon Sawan Province was as follows:

2.1 regarding the state: 1) there was no difference when classified by working status, 2) there was no difference overall when classified by the highest educational qualification under the Pali branch of divinity except for in aspects of teaching and learning activities which differed at a level of .05 statistical significance, 3) there was difference at a level of .05 statistical significance when classified by length of ordination, teaching and learning activities and teaching and learning support, 4) there was difference at a level of .05 statistical significance overall and by each aspect, when classified by branch of divinity, 5) there was difference at a level of .05 when classified by length of each class studied overall and in the aspect of curriculum, teachers, teaching and learning activities and the factors supporting teaching and learning, and 6) there was difference at a level of .05 overall and by each aspect when classified by the level of teaching and learning supported by the chief of branch of divinity.

2.2 in regards to the problems: 1) there was no difference when classified by working status, 2) there was no difference when classified by the highest educational qualification under the Pali branch of divinity, 3) there was no difference overall when classified by the length of ordination, but there was difference at a level of .05 statistical significance in the aspect of evaluation, 4) there was difference at a level of .05 statistical significance overall when classified by branch of divinity, teaching and learning activities, factors supporting teaching and learning, and evaluation, 5) there was difference at a level of .05 statistical significance overall when classified by the length of each class studied, curriculum, teaching and learning activities, factors supporting teaching and learning, and evaluation, and 6) there was difference at a level of .05 statistical significance overall when classified by the level of teaching and learning supported by the chief of branch of divinity, teaching and learning activities, factors affecting teaching and learning and evaluation.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร.กวี ศิริโกคาภิรมย์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ไชยรัตน์ ทิพย์สภาพกุล กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ติดตามผลการดำเนินการวิจัยและให้กำลังใจตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณพระราชาปัญญาเวที เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า รองเจ้าคณะจังหวัด นครสวรรค์ และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล พุฒคำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วินัย สมมิตร นายอำเภวยายมสอาด นายคำพอง เกื้อนข้าง ผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ความอนุเคราะห์ ตรวจสอบเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล และนายเชวง ชัยรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบางมูลนาก (ราษฎร์อุทิศ) อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ที่ให้ความกรุณาอนุเคราะห์เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในการสอบวิทยานิพนธ์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดหนองปลิง ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดวาปีรัตนาราม ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดโคกเดื่อ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนทุกรูป ที่เมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (try out) ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดโพธาราม ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดวรรณานถบรรพต ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดท่าพระเจริญพรต ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดแสงสวรรค์ และท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนทุกรูป ที่เมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี และคณาจารย์ คณะครุศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ในด้านวิทยาการต่างๆ ด้วยความเมตตา ห่วงใย และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณนางกลีน นางภรณ์ สมศรี ที่อนุเคราะห์ทุนการศึกษา นายเฉลิมพล นางมยุรี ฟิ่งพุ่ม และนายจักรกฤษณ์ ชัยชนะที่อนุเคราะห์พาหนะและให้ความสะดวกด้านต่างๆ เพื่อนักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูป/ทุกคนที่เมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอถวายเป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และขอมอบเป็นปฏิการคุณบิดา มารดา พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ ครู อาจารย์และท่านผู้มีอุปการคุณทุกรูป/ทุกคน ด้วยความซาบซึ้งและสำนึกในพระคุณตลอดไป

พระนิมิตร กลีนดอกแก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายในการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
กรอบความคิดในการวิจัย.....	11
สมมติฐานการวิจัย.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
ภารกิจหลักในการบริหารงานของคณะสงฆ์.....	14
ด้านการปกครอง.....	15
ด้านการศาสนศึกษา.....	19
ด้านการศึกษาสงเคราะห์.....	21
ด้านการเผยแผ่.....	25
ด้านการสาธารณูปการ.....	27
ด้านการสาธารณสงเคราะห์.....	29
การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม.....	32
พระปริยัติธรรม แผนกธรรม.....	32
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	37
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา.....	43
สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา.....	46
บริบทวัดหรือสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอน	
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์.....	48
แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	
และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.....	49

บทที่ 2 (ต่อ)

	หน้า
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระพุทธศาสนา.....	50
การปฏิรูปการศึกษา (การศาสนศึกษา).....	51
การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	53
สภาพและปัญหา.....	59
ความหมายของสภาพ.....	59
ความหมายของปัญหา.....	61
สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	62
การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	65
ความหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	65
จุดมุ่งหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	70
องค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	71
การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน.....	74
ด้านหลักสูตร.....	74
ด้านผู้สอน.....	88
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน.....	99
ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน.....	105
ด้านการประเมินผล.....	111
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	119
งานวิจัยในประเทศ.....	119
งานวิจัยต่างประเทศ.....	126

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	130
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	130
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	131
การสร้างเครื่องมือการวิจัย.....	132
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	133
การวิเคราะห์และการแปลความหมายข้อมูล.....	134
สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	135
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	138
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	138
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	138
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	139
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	187
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	187
สมมติฐานในการวิจัย.....	187
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	187
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	188
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	189
การวิเคราะห์และการแปลความหมายข้อมูล.....	189
สรุปผลการวิจัย.....	190
อภิปรายผลการวิจัย.....	195
ข้อเสนอแนะ.....	208
บรรณานุกรม.....	213
ภาคผนวก.....	224
ภาคผนวก ก ประวัติสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ และภาพประกอบ.....	225

	หน้า
ภาคผนวก (ต่อ)	
ภาคผนวก ข แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	241
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย.....	254
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการวิจัย.....	258
ประวัติผู้ทำวิทยานิพนธ์.....	281

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สารบัญญัตราง

		หน้า
ตาราง 1	แสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวงทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2549.....	2
ตาราง 2	สถิติสนามสอบธรรมสนามหลวง และจำนวนผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และธรรมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2548.....	36
ตาราง 3	แสดงหลักสูตรวิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย และสัมพันธไทย.....	80
ตาราง 4	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถาม.....	131
ตาราง 5	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ ด้านต่างๆ.....	139
ตาราง 6	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านหลักสูตร ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	141
ตาราง 7	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	143
ตาราง 8	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	144
ตาราง 9	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	146
ตาราง 10	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับสภาพการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	147
ตาราง 11	สรุประดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม.....	148
ตาราง 12	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตร ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์.....	149

	หน้า
ตาราง 13	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์..... 150
ตาราง 14	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์..... 151
ตาราง 15	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์..... 153
ตาราง 16	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์..... 154
ตาราง 17	สรุประดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม..... 155
ตาราง 18	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ของสภาพการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน..... 157
ตาราง 19	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ของสภาพการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี..... 158
ตาราง 20	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกบาลี..... 159
ตาราง 21	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท..... 160
ตาราง 22	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/ พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท..... 161

ตาราง 23	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา.....	163
ตาราง 24	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม สังกัดสำนักศาสนศึกษา.....	164
ตาราง 25	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ของสภาพการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น.....	167
ตาราง 26	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น.....	168
ตาราง 27	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ของสภาพการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับที่เจ้าสำนักศาสนศึกษา สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน.....	170
ตาราง 28	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับที่ เจ้าสำนักศาสนศึกษาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน.....	171
ตาราง 29	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน.....	173
ตาราง 30	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี.....	174
ตาราง 31	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท.....	175

ตาราง 32	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท.....	176
ตาราง 33	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา.....	177
ตาราง 34	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา.....	178
ตาราง 35	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น.....	180
ตาราง 36	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น.....	182
ตาราง 37	การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับที่เจ้าสำนักศาสนศึกษาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน.....	184
ตาราง 38	การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับที่เจ้าสำนักศาสนศึกษาสนับสนุนจัดการเรียนการสอน.....	185

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11
ภาพ 2 แสดงลักษณะการบริหารจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง.....	47
ภาพ 3 แสดงคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ.....	97

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ภาษาคือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต การศึกษาภาษาบาลีเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เพราะทุกประเทศที่นับถือนิกายเถรวาท ให้ความสำคัญและศึกษาพระพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี เหมือนกับว่ากำลังฟัง พระพุทธวงจะต่อพระพักตร์ของพระบรมศาสดา คำสอนของพระพุทธองค์ จึงยังคงบริสุทธิ์ตราบถึงปัจจุบัน (พระมหาวรณ วรรณ, 2547, คำนำ)

กรมการศาสนา (2546, หน้า 468) กล่าวว่า คัมภีร์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ล้วนจารึกด้วยภาษาบาลี ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรหรือพุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษา ภาษาบาลี เพื่อใช้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์นั้นๆ ภาษาบาลี จึงได้รับความนิยมจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก การศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษา ภาษาบาลีจึงคู่กันตลอดมา ต่อมาพระไตรปิฎกเริ่มได้รับการแปลเป็นภาษาไทย ในสมัย รัชกาลที่ 3 (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2535, หน้า 74) รวมทั้งอรรถกถาและฎีกา ก็ได้รับการแปล เป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมด พุทธศาสนิกชนจึงให้ความนิยมน่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยมากขึ้น ความจำเป็นในการศึกษาภาษาบาลีจึงลดความสำคัญลง การศึกษาพระธรรมวินัยกับการศึกษาภาษาบาลีจึงแยกออกจากกัน จากเดิมที่ศึกษาภาษาบาลี เพื่อนำไปแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาตัวภาษาบาลีเอง แต่การศึกษา ภาษาบาลียังจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้น คำสอนทางพระพุทธศาสนาจากต้นฉบับ ภาษาบาลี และการศึกษาภาษาบาลีเป็นระบบการศึกษาหลักของคณะสงฆ์ ปัจจุบันเรียกว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลง ไม่บ่อยครั้ง และการเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งก็เปลี่ยนแปลงไปไม่มาก ที่เห็นได้ชัดในปัจจุบัน คือ การแบ่งชั้นและหลักสูตรประโยคเปรียญธรรม 1-2-3 ออกเป็น 2 ชั้น คือ ประโยค 1-2 และ เปรียญธรรม 3 ในปี พ.ศ. 2510 (กองบาลีสนามหลวง, 2539, หน้า 69-73) ปี พ.ศ. 2541 แม่กองบาลีสนามหลวงได้นำวิธีการ เกือบวิชาที่สอบผ่านแล้ว 2 ปี นำร่องชั้นประโยค 1-2 มาใช้ ปี พ.ศ. 2545 เปิดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อเสริมศักยภาพของผู้สอน ภาษาบาลีและรับทราบนโยบายของกองบาลีสนามหลวง ปี พ.ศ. 2547 กองบาลีประกาศยกเลิก วิธีการเกือบวิชาที่สอบผ่านแล้วชั้นประโยค 1-2 และในปี พ.ศ. 2548 นำวิธีการสอบครั้งที่ 2 (สอบซ่อม) มาใช้ (กองบาลีสนามหลวง, 2548, หน้า 9, 125) การเปลี่ยนแปลงทุกครั้งที่ผ่านมา ยังคงเอกลักษณ์และรูปแบบการจัดการเรียนการสอนไว้เช่นเดิม

เนื่องจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นระบบที่มีการจัดการเรียนการสอนมาเป็นเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเฉพาะในต่างจังหวัด จึงประสบปัญหาและอุปสรรคในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านภาวะประเมินผล รวมทั้งปัจจุบันพระภิกษุและสามเณรเปลี่ยนไปศึกษาแผนกสามัญศึกษามากขึ้น เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากพระสงฆ์และคฤหัสถ์ว่าเป็นระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และไม่เอื้อต่อการผลิตพระสงฆ์ที่ทรงคุณภาพได้ (พระมหาสุข สุวีโร (มีนุช), 2539, หน้า 117-124) แต่ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้าองค์ศาสดาในพระพุทธศาสนา ดังพระบาลีที่ว่า พุทธวจน ปาเลตติ ปาลี (ภาษา). อันว่าภาษาใด ย่อมรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ เพราะเหตุนี้อันว่าภาษานั้นชื่อว่าปาลี, ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาต่างๆ พยายามที่จะธำรงไว้ซึ่งการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

พระมหาสมบุญ สมมาบุญโณ (2549, หน้า 88) กล่าวว่า ปัจจุบันมีพระภิกษุและสามเณรที่กำลังเรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก จากบัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง กองบาลีสนามหลวงปี พ.ศ. 2549 มีผู้เรียนจำนวนถึง 32,627 รูป เมื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จากผลสอบประโยคบาลีสนามหลวงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่ผ่านมาพบว่า ในการสอบแต่ละประโยคมีผู้เรียนขาดสอบและสอบตกเป็นจำนวนมาก ดังแสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวงรวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2549

ประโยค เปรียญธรรม	ส่ง เข้าสอบ	คงสอบ	สอบได้ ครั้งที่ 1	สอบได้ ครั้งที่ 2	รวม	สอบตก	คิดเป็นร้อยละ ที่สอบได้
9	277	261	44	-	44	217	16.86
8	653	409	113	-	113	296	27.63
7	772	526	109	-	109	417	20.72
6	894	645	303	-	303	342	46.98
5	1,434	918	345	171	516	279	37.85
4	2,125	1,489	594	212	806	527	39.89
3	3,945	2,871	724	584	1,308	838	25.22
1-2	22,527	12,208	1,589	725	2,314	7,752	13.20
รวม	32,627	19,327	3,821	1,692	5,513	10,668	19.77

จากตาราง 1 จะเห็นได้ว่า การสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลีแต่ละประโยค มีผู้เรียนขาดสอบเป็นจำนวนมากและจำนวนผู้เข้าสอบจริงที่สอบได้เพียงร้อยละ 19.77 โดยเฉพาะระดับประโยค 1-2 ที่เป็นการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีขั้นพื้นฐาน สำหรับการเรียนระดับเปรียญธรรมในชั้นต่อไป ที่พระภิกษุและสามเณรทุกรูปควรจะต้องเรียน แต่พบว่าในรายชื่อที่ส่งเข้าสอบจำนวน 22,527 รูป มีเข้าสอบจริงเพียง 12,208 รูป หรือเข้าสอบเพียงร้อยละ 54.19 และในจำนวนผู้เข้าสอบทั้งหมด มีสอบได้เพียงร้อยละ 13.20 สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสูญเปล่าทางการศึกษา และยังแสดงถึงการขาดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีด้วย

บุรทิน ขำภีรัฐ (2539, หน้า 6-7) กล่าวว่า สาเหตุที่พระภิกษุและสามเณรให้ความสนใจการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีน้อย เพราะเห็นว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่ทันกับสังคมปัจจุบัน ไม่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนและเป็นสิ่งที่พระภิกษุและสามเณรต้องฝืนใจเรียนด้วย เนื่องจากวัดหรือสำนักศาสนศึกษาใช้วิธีบังคับให้พระภิกษุและสามเณรเรียน ถ้าไม่เรียนจะไม่รับเข้าสังกัดในวัดหรือสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษานั้นๆ หรือจะไม่มีสิทธิได้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่พระภิกษุและสามเณรตั้งใจจะเรียนเพื่อให้ได้ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือเพื่อได้วุฒิเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นเหตุผลที่ทำให้จำนวนผู้เรียนกับจำนวนผู้สอบและผู้สอบได้ในแต่ละปีแตกต่างกันมาก เพราะความรับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์หรือของรัฐโดยตรง คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนบาลีสนามหลวงจัดการสอบ และรัฐให้การสนับสนุนเล็กน้อย จึงเป็นปัญหาสำคัญ เพราะหมายถึง การขาดการสร้างพลังภายในที่จะสร้างความมั่นคงระยะยาว การจัดการเรียนการสอนไม่เป็นไปอย่างเหมาะสมและทั่วถึง ในด้านตัวผู้สอนแม้จะมีการกำหนดให้พระภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีก่อน จึงจะเป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ แต่สภาพการเรียนการสอนยังเป็นไปในรูปแบบเดิม คือ ใช้วิธีการบรรยายให้จดแล้วท่อง เน้นความจำความเข้าใจเฉพาะเรื่องนั้นๆ โดยตรงเป็นสำคัญ ในด้านการสอนขาดการสนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษากับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่พบเห็นในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ปัญหาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ได้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตย่อมเป็นเรื่องที่น่าห่วงอย่างยิ่ง ตรงข้ามถ้าปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและพระภิกษุและสามเณรได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเพิ่มมากขึ้นจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พระภิกษุและสามเณรได้โอกาสศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัยให้แตกฉาน ส่งผลให้พระภิกษุและสามเณรนำความรู้ที่ได้รับมาเผยแผ่ให้กับพุทธศาสนิกชนทำให้พระพุทธศาสนา มีบุคลากรที่มีศักยภาพด้านภูมิธรรมและภูมิปัญญาเพิ่มมากขึ้นด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 4, 7) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญของรัฐ เพื่อสร้างคนในชาติให้มีคุณภาพให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมและให้ความสำคัญต่อสถาบันศาสนาในการมีบทบาทหน้าที่จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมายมหาชน ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541 โดยกำหนดให้มีการจัดการศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์ ในมาตรา 5 และมาตรา 12 บัญญัติให้สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง สถาบันพระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันศาสนา ดังนั้น เพื่อให้สถาบันพระพุทธศาสนาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคมได้ โดยรัฐจะส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของสถาบันพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุและสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เทียบเท่ากับการศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป จึงออกกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545, คำนำ) ได้จัดการประชุมระดมความเห็นและจัดวางแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการศึกษาสำรองสำหรับเป็นข้อมูล และแนวทางในการกำหนดนโยบายและข้อเสนอแนะ ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (รุ่ง แก้วแดง, 2545ก, คำนำ) ปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไข หาแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันต่อไป เพราะการศึกษามีความสำคัญกับบุคคลทุกเพศ วัย และสังคม ประเทศชาติ พระภิกษุและสามเณรเป็นบุคคลในสังคม ที่รัฐต้องดูแล ให้การสนับสนุนในเรื่องของการศึกษาเป็นอย่างดี ดังนั้น เมื่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ยังมีอุปสรรค ขัดข้อง อันเป็นปัญหาต่อระบบการศึกษาอยู่ การที่จะนำเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาต้องมีการพัฒนาคุณภาพ ต้องมีการศึกษาสภาพและปัญหาให้รู้แจ้งและมีการปรับปรุงแก้ไขให้เกิดคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตามที่รัฐกำหนด

สวัสดิ์ เปี่ยมสัม (2540, บทคัดย่อ) กล่าวว่า จากผลการวิจัยเรื่องสถานภาพและการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์ไม่ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีส่วนน้อย พระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีส่วนน้อย ที่ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ส่วนใหญ่กำลังศึกษานักธรรมชั้นตรี ที่ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีส่วนใหญ่กำลังศึกษา ประโยค 1-2 ซึ่งเป็นประโยคเริ่มต้นของการจัดการเรียนการสอน จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัย จะทำให้ทราบถึงสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อใช้เป็นข้อมูลและเป็นแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ให้มีคุณภาพสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้ยังจะช่วยให้คณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์ ได้มองเห็นแนวทางที่จะใช้แก้ไขปัญหาด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และนำแนวทางดังกล่าวมาพิจารณามาตรการแก้ไขปรับปรุง บุคลากรและระบบการบริหารจัดการ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีคุณภาพและมีศักยภาพยิ่งขึ้นไป

ความมุ่งหมายในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสองชั้น) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ใน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนและด้านการประเมินผล ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ ตลอดจนสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อให้ผู้บริหารใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ หรือพิจารณาปรับปรุงแก้ไขสภาพและปัญหา

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของแต่ละสำนักศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาให้มีความเหมาะสม ทันสมัย จูงใจผู้เรียน มีประสิทธิภาพ ได้คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และเพื่อชี้แจงไว้ซึ่งการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน (กรมวิชาการ, 2545 ; มนสิขสิทธิสมบุรณ์, 2543, หน้า 29, 31) ดังนี้

- 1.1 ด้านหลักสูตร
- 1.2 ด้านผู้สอน
- 1.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
- 1.4 ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
- 1.5 ด้านการประเมินผล

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ในสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์ ในปีการศึกษา 2549 จำนวน 7 สำนักศาสนศึกษา (กองบาลีสนามหลวง, 2549 ; พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี), 2549, หน้า 1-10) ประกอบด้วยผู้บริหารจำนวน 14 รูป ผู้สอนจำนวน 42 รูป และผู้เรียนจำนวน 226 รูป รวมทั้งสิ้น 282 รูป

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เนื่องจากประชากรมีจำนวนที่แน่นอน (finite populations) ใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1986, pp. 88-89) ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2542, หน้า 112) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 165 รูป จำแนกเป็น ผู้บริหารจำนวน 14 รูป ผู้สอนจำนวน 28 รูป และผู้เรียนจำนวน 123 รูป ต่อจากนั้นจึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (stratified random sampling) (สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2542, หน้า 105-107) โดยจำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิทางการศึกษาสูงสุด แผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (independent variable) ได้แก่

3.1.1 สถานภาพในการปฏิบัติงาน

- 1) ผู้บริหาร
- 2) ผู้สอน
- 3) ผู้เรียน

3.1.2 วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

- 1) เปรียญตรี
- 2) เปรียญโท
- 3) เปรียญเอก

3.1.3 จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท

- 1) ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา
- 2) 5-10 ปี/พรรษา
- 3) 11-15 ปี/พรรษา
- 4) 16-20 พรรษา
- 5) 21 พรรษาขึ้นไป

3.1.4 สังกัดสำนักศาสนศึกษา

- 1) สำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์
- 2) สำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม
- 3) สำนักศาสนศึกษาวัดวรรณภรรยา
- 4) สำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต
- 5) สำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต
- 6) สำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์
- 7) สำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า

3.1.5 ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด)

- 1) 1 ปี
- 2) 2 ปี
- 3) 3 ปีขึ้นไป

3.1.6 การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

- 1) น้อย
- 2) ปานกลาง
- 3) มาก

3.2 ตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่ สภาพและปัญหาการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ใน 5 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านหลักสูตร 2. ด้านผู้สอน 3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อ การเรียนการสอน และ 5. ด้านการประเมินผล (กรมวิชาการ, 2545 ; มนสิข สัทธสมบุรณ์, 2543, หน้า 29, 31)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ได้นิยามศัพท์ดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง ระบบการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ ในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ

1.1 พระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึง ระบบการศึกษาของพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก

1.2 พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของพระภิกษุและ สามเณรแผนกหนึ่งที่เน้นการศึกษาภาษาบาลีเป็นหลักตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 3 ระดับ 8 ชั้นคือ

1.2.1 เปรียญตรี ได้แก่ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3

1.2.2 เปรียญโท ได้แก่ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ

1.2.3 เปรียญเอก ได้แก่ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

1.3 พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษารูปแบบหนึ่ง ของคณะสงฆ์ ที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษา ระดับ มัธยมศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาวิชาการทางโลกและทางธรรมควบคู่ กันไป การดำเนินการจัดการศึกษาเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สถานศึกษาเรียกว่า โรงเรียน

2. สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

3. สำนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและ สำนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

4. เจ้าสำนักศาสนศึกษา หมายถึง เจ้าอาวาสวัดที่มีสำนักศาสนศึกษาหรือ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สังกัดหรือตั้งอยู่

5. **ผู้บริหาร** หมายถึง เจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ของสำนักศาสนศึกษา ทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษา ซึ่งเป็นผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาที่อยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ ในปีการศึกษา 2549

6. **ผู้สอน** หมายถึง พระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่ครู ปฏิบัติหน้าที่สอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลีอยู่ในสำนักศาสนศึกษาทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

7. **ผู้เรียน** หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่มุ่งศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ศึกษาอยู่ในสำนักศาสนศึกษาทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษา ตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป

8. **วัดหรือสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์** หมายถึง สำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เฉพาะที่อยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 7 สำนักศาสนศึกษา ดังต่อไปนี้

8.1 สำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 5 รูป และผู้เรียนจำนวน 10 รูป

8.2 สำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 5 รูป และผู้เรียนจำนวน 20 รูป

8.3 สำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 4 รูป และผู้เรียนจำนวน 10 รูป

8.4 สำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 3 รูป และผู้เรียนจำนวน 6 รูป

8.5 สำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 2 รูป และผู้เรียนจำนวน 4 รูป

8.6 สำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 1 รูป และผู้เรียนจำนวน 4 รูป

8.7 สำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหาร
จำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 8 รูป และผู้เรียนจำนวน 69 รูป

9. **สภาพ** หมายถึง สภาพที่เป็นจริงกับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ ของพระภิกษุและ สามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ซึ่งดำเนินการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กองบาลีสนามหลวงกำหนด

10. **ปัญหา** หมายถึง อุปสรรค ข้อขัดข้อง ความเดือดร้อนและสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ที่ต้องพิจารณาปรับปรุงแก้ไข

11. **บรรพชา** หมายถึง การบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา

12. อุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

13. จำนวนปี หมายถึง อายุการบรรพชาของสามเณรนับแต่วันบรรพชาถึงปัจจุบัน

14. จำนวนพรรษา หมายถึง อายุการอุปสมบทของพระภิกษุ นับแต่วันอุปสมบทถึงปัจจุบัน

15. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำหรับพระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ ที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ในตัวเอง และเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต ตามหลักของโครงสร้างการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

15.1 ด้านหลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นที่ผู้เรียนจะต้องเรียน ต้องสอบและแบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 แผนการเรียน หรือมวลประสบการณ์ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีคุณภาพในอนาคต

15.2 ด้านผู้สอน หมายถึง บุคลากรวิชาชีพทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในส่วนของผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ พระภิกษุหรือสามเณรเปรียญ ตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป และผ่านการอบรมตามหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวงและได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีอยู่ในสำนักศาสนศึกษาทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษา

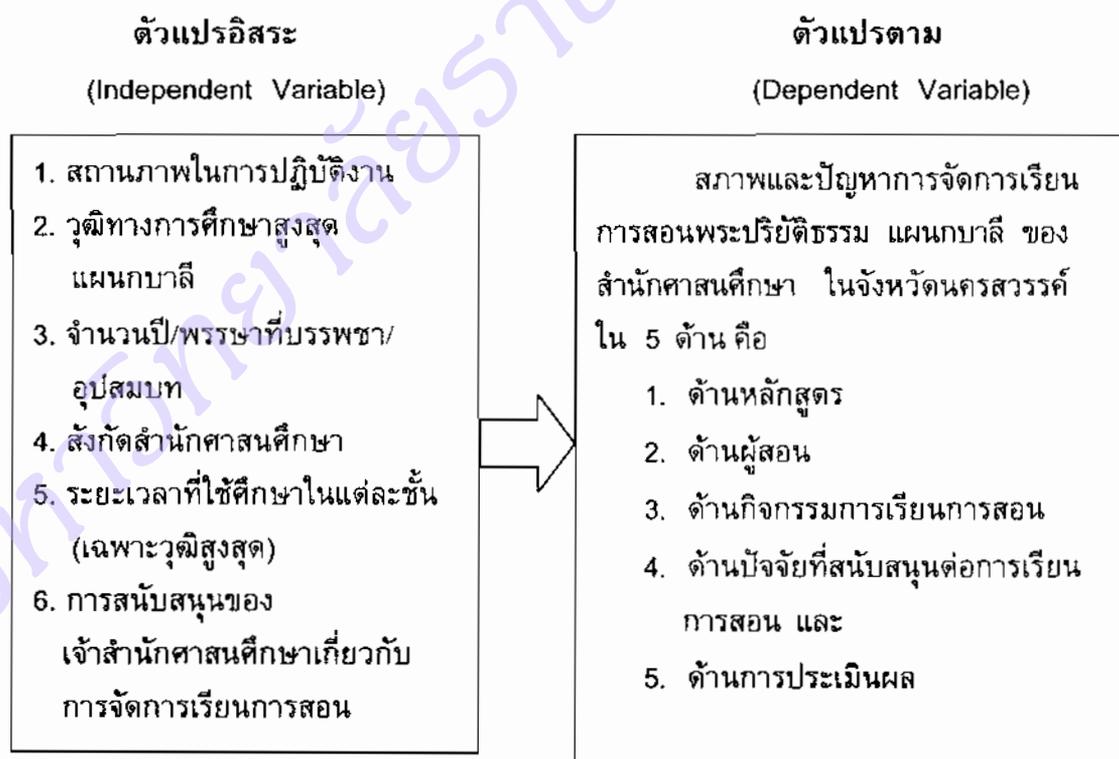
15.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมตามแนวของหลักสูตร ที่จะต้องมีลำดับขั้นตอน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พฤติกรรมของผู้สอน และกระบวนการอย่างเป็นระบบสำหรับผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สอนสู่ผู้เรียน เพื่อคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

15.4 ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยในที่นี้ประกอบด้วย คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ และสภาพความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อการทำงานด้วยปัจจัยหรือทรัพยากรที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

15.5 ด้านการประเมินผล หมายถึง กิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้ทราบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนใช้วัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่ามีผลดีเพียงไร บรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ เพื่อปรับปรุงวิธีการสอนและเพื่อตัดสินเลื่อนขั้นให้กับผู้เรียน

กรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกรอบความคิดในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล (กรมวิชาการ, 2545 ; มนสิข สิทธิสมบุรณ์, 2543, หน้า 29, 31) ตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิการศึกษาสูงสุด แผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ของพระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนแต่ละสำนักศาสนศึกษา ดังนี้

ภาพ 1 กรอบความคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้างานวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอันมีสาระสำคัญประกอบ ดังนี้

1. ภารกิจหลักการบริหารงานของคณะสงฆ์

1.1 ด้านการปกครอง

1.2 ด้านการศาสนศึกษา

1.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์

1.4 ด้านการเผยแผ่

1.5 ด้านการสาธารณูปการ

1.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์

2. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

2.1 พระปริยัติธรรม แผนกธรรม

2.1.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

2.1.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

2.2 พระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2.2.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2.2.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2.2.3 ความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2.3 พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.3.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.3.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.4 สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

2.5 บริบทวัดหรือสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ในจังหวัดนครสวรรค์

3. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

3.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

3.2 การปฏิรูปการศึกษา (การศาสนศึกษา)

- 3.3 การประกันคุณภาพการศึกษาด้วยพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
4. สภาพและปัญหา
 - 4.1 ความหมายของสภาพ
 - 4.2 ความหมายของปัญหา
 - 4.3 สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
5. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
 - 5.1 ความหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
 - 5.2 จุดมุ่งหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
 - 5.3 องค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
6. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา
ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน คือ
 1. ด้านหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายด้านหลักสูตรทั่วไป
 - 1.2 ความหมายด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรม
 - 1.3 ความสำคัญด้านหลักสูตร
 - 1.4 องค์ประกอบด้านหลักสูตร
 2. ด้านผู้สอน
 - 2.1 ความหมายด้านผู้สอน
 - 2.2 ลักษณะของผู้สอนที่ดี
 - 2.3 บทบาทของผู้สอน
 - 2.4 บุคลิกภาพของผู้สอน
 3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 3.1 ความหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 3.2 จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 3.3 ความสำคัญด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 3.4 องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
 4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
 - 4.1 ความหมายด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
 - 4.2 ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
 5. ด้านการประเมินผล
 - 5.1 ความหมายด้านการประเมินผล
 - 5.2 บทบาทผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล

5.3 ความสำคัญด้านการประเมินผล

5.4 องค์ประกอบด้านการประเมินผล

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ภารกิจหลักในการบริหารงานของคณะสงฆ์

สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิริ, และทิวา ยานไกล (2545, บทคัดย่อ) กล่าวว่า สถาบันพระพุทธศาสนาเมืองศรีประโคนหลักคือ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ได้แก่ วัด อุโบสถ วิหาร พระพุทธรูป, ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์, ศาสนธรรม ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, และศาสนพิธี ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีข้อปฏิบัติ เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

รุ่ง แก้วแดง (2545ข, คำนำ) กล่าวว่า วัด เป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติ ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา และการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม อันดีงามแก่พุทธศาสนิกชน จากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นเวลานาน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีบทบาทหลักในการบริหารจัดการให้วัด ปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย ตามภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ ด้วยภารกิจของคณะสงฆ์และของวัด มีสาระหลักของการให้การศึกษาอบรม และถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาในลักษณะของความรู้ คู่คุณธรรม ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ยึดเป็นหลักและเป้าหมายของการจัดการศึกษาปัจจุบัน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2547, หน้า 5) กล่าวว่า คณะสงฆ์เป็นองค์กรหลักของพระพุทธศาสนา มีบทบาทหลักในการบริหารจัดการให้องค์กรปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมายที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ ภารกิจหลักของคณะสงฆ์ทุกระดับชั้นตั้งแต่มหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระกรรมวาจา (คู่สวด) และพระอุปัชฌาย์ ตามที่กำหนดไว้ใน มาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

สรุปว่า ภารกิจหลักในการบริหารงานของคณะสงฆ์ ได้แก่ หน้าที่หรืองานหลักของวัด และคณะสงฆ์ทุกระดับที่จะต้องบริหารจัดการหรือปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ตรี มี 6 ด้าน คือ 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านการศาสนศึกษา 3. ด้านการศึกษา สงเคราะห์ 4. ด้านการเผยแผ่ 5. ด้านการสาธารณูปการ และ 6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

1. ด้านการปกครอง

1.1 ความหมายด้านการปกครอง

คณิงนิตย์ จันทบุตร, และสุบรรณ จันทบุตร (2545, หน้า 5) กล่าวว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวาสนหรือเจ้าคณะปกครอง ทุกระดับดำเนินการดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในเขตปกครองปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ มหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุ ได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับตั้งแต่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) รวมถึงพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ เป็นพระกรรมวาจา (คู่สวด) และพระอุปัชฌาย์ด้วย

บุญศรี พานะจิตต์, และศรีนวล ลักกิตโร (2545, หน้า 6) กล่าวว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจด้านการจัดระบบการปกครองดูแล และการกระจายอำนาจการปกครอง ตามลำดับ โดยมีผู้รับผิดชอบอย่างมีระบบชัดเจน เจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำสูง ทั้งทางธรรมและทางโลก ทำให้พระภิกษุและสามเณรภายในวัดประพฤติปฏิบัติตามครรลองของพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัดเสมอมา การปกครองดูแลภายในวัดได้แบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกรรมฐาน มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีการประชุม มีการคัดสรร พระสงฆ์ที่บวชและปฏิบัติงานในวัด ตามแนวทางซึ่งเป็นกฎเบื้องต้นของวัด

สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิลป์, และทิวา ยานไกล (2545, หน้า 25-26) กล่าวว่า การปกครอง หมายถึง ภารกิจด้านการปกครองพระภิกษุและสามเณร ภายในวัด ถ้ามีพระภิกษุและสามเณรจำนวนน้อย เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุ และสามเณรตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม ถ้าวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้พระภิกษุอาวุโส เป็นผู้ปกครอง ดูแลอบรมสั่งสอนพระภิกษุและสามเณรที่อยู่ในกุฏินั้น กรณีที่เป็นวัดใหญ่ มีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมาก จะแบ่งการปกครองออกเป็นคณะภายในวัด โดยคณะหนึ่ง มีพระภิกษุอาวุโสหรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส แบ่งกันปกครองดูแลรองจากเจ้าอาวาส ลงไปอีกต่อหนึ่ง แม้คฤหัสถ์ที่เข้ามาอาศัยอยู่ภายในวัด ทุกวัดจะมีระเบียบปฏิบัติต่อบุคคล เหล่านั้นเกี่ยวกับ การรับเข้าอยู่อาศัยในวัด การศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สำหรับคฤหัสถ์ เพราะวัดทุกวัดทั่วประเทศจะมีระเบียบของวัดเกี่ยวกับกิจวัตร ที่พระภิกษุและ สามเณรต้องปฏิบัติ และการปกครองพระภิกษุและสามเณรภายในวัดทั้งที่มีประกาศเป็น ลายลักษณ์อักษรหรือประกาศแจ้งให้ทราบ กำหนดให้ปฏิบัติกันด้วยวาจาจนเป็นประเพณีของวัด

สรุปว่า ด้านการปกครอง หมายถึง ภารกิจของภิกษุผู้ได้รับหน้าที่ปกครอง เรียกว่าพระสังฆาธิการ ทุกระดับ ตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) รวมถึงพระกรรมวาจา (คู่สวด) และพระอุปัชฌาย์ ภารกิจที่พระสังฆาธิการต้องรับภาระ ทูระ และปฏิบัติหน้าที่ สอดส่องดูแล รักษา ความเรียบร้อยดีงาม และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการเพื่อให้พระภิกษุ และสามเณรที่อยู่ในวัดหรือ ในเขตปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. หลักการด้านการปกครอง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2548, หน้า 78-81) กล่าวว่า การปกครอง คณะสงฆ์ในปัจจุบัน อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้ มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม (ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541) มาตรา 12 คณะกรรมการมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

1. สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก และทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง
2. สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง
3. พระราชาคณะเป็นกรรมการ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง มีจำนวนไม่เกิน 12 รูป ดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา 15 ตี อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม

1. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
3. ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
4. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

มาตรา 20 ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ (หน) ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์การแต่งตั้งและการกำหนด อำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2548, หน้า 253-259) การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุและสามเณรในนิกายนั้น

1. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

1.1 เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 1 ภาค 2 ภาค 3 ภาค 13 ภาค 14 และภาค 15

1.2 เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 ภาค 5 ภาค 6 และภาค 7

1.3 เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขต ปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 ภาค 9 ภาค 10 ภาค 11 และภาค 12

1.4 เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 16 ภาค 17 และภาค 18

1.5 เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุตภาคทุกภาค

อำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุและสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไป โดยความเรียบร้อย

6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

2.1 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ กล่าวว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (2535 หน้า 7) มาตรา 21 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้ 1. ภาค 2. จังหวัด 3. อำเภอ 4. ตำบล จำนวนและเขตปกครองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และมาตรา 22

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้ 1. เจ้าคณะภาค 2. เจ้าคณะจังหวัด 3. เจ้าคณะอำเภอ 4. เจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

อำนาจหน้าที่เจ้าคณะภาค

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช
2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี
3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด
4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ
5. ควบคุม ผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุและสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
6. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน ส่วนอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค แตกต่างกันที่เขตพื้นที่การปกครองเท่านั้น

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2547, หน้า 10) กล่าวว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 37 ได้บัญญัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล และมาตรา 38 ได้บัญญัติอำนาจเจ้าอาวาสไว้ ดังนี้
 - 4.1 ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
 - 4.2 สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด
 - 4.3 สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติดังคำสั่ง เจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

สรุปว่า หลักการด้านการปกครอง ได้แก่ ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส หรือ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ทุกระดับดำเนินการดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นภารกิจ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรที่อยู่ในวัดหรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช และเป็นภารกิจของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ ตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) รวมถึง พระกรรมวาจา (คู่สวด) และพระอุปัชฌาย์

2.1 ด้านการศาสนศึกษา

2.1 ความหมายด้านการศาสนศึกษา

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลัมภิศโร, แก้ว ชิตตะขบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์ (2545, หน้า 6) กล่าวว่า การศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระธรรมวินัยตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่วัดจัดส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุและสามเณร ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติ ทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

คนึงนิตย์ จันทบุตร, และสุบรรณ จันทบุตร (2545, หน้า 6) กล่าวว่า การศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ การฝึกอบรมด้านจิตใจภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึง การที่ภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรม ข้อสอบบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม สอบบาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเป็นประธานจัดสอบธรรม สอบบาลีสนามหลวงและเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส รวมถึงการที่ภิกษุส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ และสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

ลำเดือน นามเทพ, และวิฑูร วังดาล (2545 หน้า 15-16) กล่าวว่า การศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษารวมและบาลีในปัจจุบัน แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี จำแนกเป็น

1.1 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นคฤหัสถ์เรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และ ธรรมศึกษาเอก

1.2 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักสูตรของ กองบาลีสนามหลวงแบ่งเป็น 8 ชั้น คือ บาลีประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

2. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดการเรียนการสอนตาม หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ระเบียบว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2535 มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษา ตอนปลาย เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติ ธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความรู้ในศาสนธรรม และเมื่อพระภิกษุและ สามเณร มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษา ที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อ ในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

สรุปว่า ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษา เพื่อให้ พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาพระธรรมวินัยตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ภารกิจด้านการจัดการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ การฝึกอบรม ด้านจิตใจ และการที่วัดหรือพระภิกษุส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุและสามเณร ด้านการศึกษาพระธรรมวินัยทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติทุกๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

2.2 หลักการด้านการศาสนศึกษา

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลักกิตโร, แก้ว ชิตตะขบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์ (2545, หน้า 17-18) กล่าวว่า ด้านการศาสนศึกษา เป็นภารกิจการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมี 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) สนามหลวง แผนกธรรม มีหลักสูตร คือนักธรรมจัดสำหรับพระภิกษุและสามเณรแบ่งเป็น 3 ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์สำหรับ หลักสูตรแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก

2.การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (ระดับมัธยมศึกษา - อุดมศึกษา) สนามหลวง แผนกบาลี แบ่งการศึกษา แผนกบาลี ดังนี้

2.1 เปรียญตรี คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3

2.2 เปรียญโท คือ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ

2.3 เปรียญเอก คือ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และฉบับปรับปรุงใหม่ เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2535 มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้การอุปถัมภ์ เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณรทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความรู้ในศาสนธรรม และถ้าพระภิกษุและสามเณรมีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้ เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐหรือใช้สมัครงาน เพื่อประกอบอาชีพได้

4. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (ระดับอุดมศึกษา)

4.1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยของสงฆ์ไทยเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์มหานิกายรับผู้สมัครที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์

4.2 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ของคณะสงฆ์ไทย เป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ธรรมยุตรับผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์

สรุปว่า หลักการด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ ภารกิจด้านการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และการอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ และการฝึกอบรมด้านจิตใจ การที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจสอบธรรมสนามหลวง เป็นกรรมการตรวจสอบบาลีสสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรมบาลีสสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบธรรมสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นประธานจัดสอบบาลีสสนามหลวง เป็นเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาสและการที่พระภิกษุส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุน การศึกษาแก่ภิกษุและสามเณรที่สอบได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม

3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

3.1 ความหมายด้านการศึกษาสงเคราะห์

บุญศรี ภานะจิตต์, และศรีนวล ลักกิตโร (2545, หน้า 2) กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ศึกษา

พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัดได้เป็นประธานบริหารทุนสงเคราะห์ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกระดับการศึกษา การจัดการศึกษา ชั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็ก ในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชนและการจัดอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ

คณินนิตย์ จันทบุตร, และสุบรรณ จันทบุตร (2545, หน้า 6-7) กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้น การปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาชั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัดได้เป็นประธานบริหาร ทุนสงเคราะห์ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่เด็ก ในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน สร้างหรือซ่อมบำรุงอาคารสถานศึกษา กล่าวคือการดำเนินการใด ๆ ของ ภิกษุที่มีความสามารถ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิลป์, และทิวา ยานไกล (2545, หน้า 28-31) กล่าวว่าการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบัน ดำเนินการ ดังนี้

1. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่ง เผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ
 - 1.1 ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 1-3
 - 1.2 ชั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 4 – 6
 - 1.3 ชั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3
 - 1.4 ชั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

หลักสูตรการสอนมี 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 วิชาบังคับ ได้แก่ประวัติ พระพุทธศาสนา วิชาธรรม และศาสนพิธี ประเภทที่ 2 คือ วิชาเลือก แต่ละโรงเรียนจะเลือก วิชาตามความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นความพร้อมของโรงเรียน ความต้องการของท้องถิ่น และความเหมาะสมของเวลา งบประมาณ ดำเนินการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

2. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันงาม ให้แก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านโดยรับเด็กวัย 1-4 ขวบ

งบประมาณดำเนินการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

3. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุนเป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน

4. การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ สรุปว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการศึกษาที่วัดหรือคณะสงฆ์จัดตั้งขึ้น เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน และการจัดอบรมประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ

3.2 หลักการด้านการศึกษาสงเคราะห์

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลักกิดโร, แก้ว ชิตตะขบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์ (2545, หน้า 18-20) กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอน การให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร ทำให้เด็ก ๆ มีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

พระเทพปริยัติสุธี (2540, หน้า 48-49) กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการศึกษาที่พระภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาวัดหรือมูลนิธิของวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจน บางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง และบางโรงเรียนมีพระภิกษุสามเณรเรียนร่วมด้วย กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2532 มีทั้งระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ปัจจุบันสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์ และพระบรมราชานุเคราะห์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนนทบุรีวิทยา จังหวัดนนทบุรี

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ จัดตั้งตามระเบียบกรมการศาสนา (ปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. 2545 และอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา (ปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ)

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียน มีทั้งชาย-หญิง วัดจัดตั้งขึ้นตามระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2537 อยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

5. โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์/พระราชูปถัมภ์ เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัด สำนักงานการศึกษาเอกชนและอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจุบันมีเพียงแห่งเดียวคือโรงเรียน วินิตศึกษาเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลัทภิกขโร, แก้ว ชิตตะชบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์ (2545, หน้า 20) กล่าวว่า นอกจากการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชน ให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้วพระภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ผู้กำลังศึกษา ในสถานศึกษาทั่วประเทศ คือ ตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ การศึกษาและช่วยเหลือบุคคล ผู้กำลังศึกษา วัดและพระภิกษุสงฆ์เป็นสถาบันที่มีส่วน ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติ ในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมเด็กและเยาวชน มาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดามารดาที่ได้อาศัยสถาบัน สงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนา และเป็นโอกาสให้ พระภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ที่พึง ประารถนาของสังคมต่อไป บทบาทและภารกิจของพระภิกษุสงฆ์ที่สำคัญ คือการสงเคราะห์ ประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมี ความสุข การสงเคราะห์ประชาชนเพื่อพัฒนาอาชีพ จึงเป็นการศึกษาสงเคราะห์ประเภทหนึ่ง ที่พระภิกษุและวัดได้ช่วยเหลือและลดปัญหาของสังคมทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีในปัจจุบัน การศึกษาสงเคราะห์ด้านอาชีพ หมายถึง การฝึกอบรมด้านวิชาอาชีพ ที่วัดจัดขึ้นสำหรับผู้ยากไร้ ด้อยโอกาสและผู้ที่ย้ายมาอาศัยวัดได้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ โดยมีหน่วยงาน องค์กร ทั้งรัฐและเอกชนให้การสนับสนุนด้านวิทยากร สื่อ และเครื่องมือต่างๆ หรือการที่วัด เป็นศูนย์กลางดำเนินกิจกรรมด้านอาชีพใดอาชีพหนึ่ง เพื่อเป็นตัวอย่างหรือแหล่งการเรียนรู้ ทางอาชีพ เช่น การปลูกพืชสมุนไพรการทำสวนผลไม้หรือพันธุ์ไม้หายากการทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น

สรุปว่า หลักการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ ภารกิจด้านการดำเนินการจัด การศึกษาที่เน้นด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัดได้เป็นประธานบริหารทุนสงเคราะห์ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกระดับการศึกษา การที่วัดหรือ พระภิกษุบริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัว เพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือ

ของเอกชน การที่วัดหรือพระภิกษุสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา และการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุผู้มีความสามารถที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและเป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษา แก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดเป็นภารกิจหลักด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

4.1. ด้านการเผยแผ่

4.1 ความหมายด้านการเผยแผ่

คณิงนิตย จันทบุตร, สุบรรณ จันทบุตร (2545 ข, หน้า 5) กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชน ได้รับทราบ ในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ครอบคลุมถึงการที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น ในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจาก หลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น

บุญศรี พานะจิตต์, และศรีนวล ลัมภิดโร (2545, หน้า 6) กล่าวว่า การเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้พุทธศาสนิกชน ได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาส และสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ วีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัด หรือพระภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือ การให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม

สรุปว่า ด้านการเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนา ให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นภารกิจ ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นภารกิจเพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม เป็นภารกิจ ที่มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา และ การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรม ทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดนอกวัด

4.2 หลักการด้านการเผยแผ่

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอตากฟ้า (2547, หน้า 33-34) ; สุภาพร มากแจ้ง (2545, หน้า 18 - 21) กล่าวว่า ด้านการเผยแผ่ เป็นภารกิจซึ่งได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่อง และเป็นโครงการเฉพาะกิจ ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

1. ลักษณะโครงการปฏิบัติสืบเนื่อง ได้แก่

1.1 หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นหน่วยอบรมประจำตำบล ที่ดำเนินการโดยใช้ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดได้ทำหน้าที่อบรม แนะนำ สั่งสอน สงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม สามัคคีธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่การดำรงอาชีพของประชาชน โดยได้งบประมาณดำเนินการจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และวัดที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

1.2 การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุ 10 ปีขึ้นไปเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดเรียนภาคฤดูร้อน ประมาณเดือนเมษายนของทุกปี และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้แก่วัดที่ดำเนินการ

1.3 การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เป็นการจัดการอบรมแก่เด็กนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยคณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1.4 การอบรมครูจริยธรรม เป็นโครงการที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดขึ้นเพื่อให้การอบรมผู้สอนจริยธรรมให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคนิคและวิธีการจัดจริยศึกษาในโรงเรียน

1.5 การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม ดำเนินงานโดยอาศัยระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการส่งเสริมและอุดหนุนหน่วยเผยแผ่ ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะจัดงบประมาณสนับสนุนสถานศึกษา สมาคม มูลนิธิ สถาบันเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จัดหรือตั้งเป็นกิจการงานหน่วยงาน คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ กลุ่ม สมา ชุมชน ชมรม หรือที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ภายใต้การบริหารควบคุม ดูแลและรับผิดชอบของหัวหน้าส่วนราชการหรือสถาบันศึกษา ผู้บริหาร ผู้แทนนิติบุคคลนั้น

1.6 การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ (นพกะ) เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้าน เพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรม สั่งสอน และบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกว่า พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ

1.6.1 ประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7 - 10 ขวบ

1.6.2 คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11 - 15 ขวบ/ปี

1.6.3 คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16 - 18 ปี

1.7 งานจริยนิเทศก์ ดำเนินงานโดยระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติว่าด้วยพระจริยนิเทศก์ พ.ศ. 2535 โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่งตั้งพระภิกษุที่เป็นเปรียญธรรม 3 และนักธรรมชั้นเอก หรือจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มีพื้นฐานความรู้ไม่น้อยกว่าเปรียญธรรม 4 และนักธรรมชั้นเอก ไปช่วยเจ้าคณะจังหวัด ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

1.8 งานพระธรรมทูตดำเนินการโดยมติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้ง คณะกรรมการดำเนินงาน พระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัคร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ

2. ลักษณะโครงการปฏิบัติตามนโยบายศักยภาพของวัดคือ โครงการที่จัดขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลหรือของกระทรวงศึกษาธิการและ ตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง โครงการอุทยานการศึกษา โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการ ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา เป็นต้น

สรุปว่า หลักการด้านการเผยแผ่ ได้แก่ ภารกิจด้านการประกาศ พระพุทธศาสนา ให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรม วินัย เป็นภารกิจที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำเข้าไป ปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและ นอกวัด การบรรยายธรรม ทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ การที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมี วัดอุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม เป็นภารกิจที่ มุ่งเน้นเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพล มาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรม ทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด

5. ด้านการสาธารณูปการ

5.1 ความหมายด้านการสาธารณูปการ

ลำเดือน นามเทพ, และวิฑูรย์ วัลจาล (2545, หน้า 20) ; สุภาพร มากแจ้ง (2545, หน้า 21) กล่าวว่า สาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจเป็นงานเกี่ยวกับ การพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้าง อาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทางวัดจะได้รับ

งบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นบางส่วนเรียกว่าเงินอุดหนุนบูรณะวัด

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลัมภิดโร, แก้ว ชิตตะขบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์ (2545, หน้า 23-24) กล่าวว่า การสาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง และเป็นแหล่ง อารยธรรมอันเจริญมีศาสนวัตถุ ศาสนสถาน อันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงามบุคลากรทางศาสนามีความประพฤติปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในสังคมสามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อ และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุขมีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแพร่ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้ศาสนาสร้างความสงบสุขแก่สังคมได้อย่างแท้จริง

สรุปว่า ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส เพื่อให้วัดเป็นสถานที่สัปปายะ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ เป็นต้น

5.2 หลักการด้านการสาธารณูปการ

สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิลป์, และทิวา ยานไกล (2545, หน้า 37-38) กล่าวว่า หลักการด้านการสาธารณูปการ เป็นภารกิจงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดด้านอื่น ๆ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ งานสาธารณูปการ แต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ ในวัดเป็นสิ่งสำคัญ ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นบางส่วน เรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด การบริหารงานด้านสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือ วัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุขหรือสัปปายะ 4 อย่าง คือ

1. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให่วัดเป็นอารามเป็นรมณีสถาน เป็นที่รื่นรมย์ เจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็นโดยเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุ และด้านจิตใจ

2. อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้ว ต้องคำนึงถึงการกินอาหารจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

3. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบาย บางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ พระภิกษุและสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล 4 ประเภทนี้ การสาธารณูปการ จึงควรคำนึงถึงบุคคล 4 ประเภทนี้ โดยจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกัน

4. ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัด คือสถานที่ประพฤติธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545, หน้า 38) กล่าวว่า ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการ เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอมรับประโยชน์แก่ประชาชน หรือสังคม ผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป กิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบันแบ่งเป็น 3 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1. การบูรณะและพัฒนาวัด
2. การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
3. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

สรุปว่า หลักการด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ ภารกิจงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นภารกิจ เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ เป็นภารกิจการพัฒนา ดังต่อไปนี้ การดูแลบำรุงรักษาศาสนสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ กุฏิ เมรุ ศาลาการเปรียญ อาคารเรียน หอธรรม งานสาธารณูปการ แต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของท่านเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในวัด เป็นสำคัญ ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นบางส่วน เรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

6.1 ความหมายด้านการสาธารณสงเคราะห์

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอตากฟ้า (2547, หน้า 34) ; สุภาพร มากแจ้ง (2545, หน้า 21) กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจงานที่เกี่ยวกับการสงเคราะห์ ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุสงฆ์เป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชา พระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุและสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัด เจ้าอาวาส และพระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม

เช่น ในสถานที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนน
เข้าหมู่บ้าน ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสงเคราะห์รับเด็กและเยาวชนเข้าเป็น
ศิษย์วัด การช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้ เป็นต้น

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลักกิตโร, แก้ว ชิตตะขบ, และธรรมนันท์ บัวจันทร์
(2545, หน้า 25) กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การแสดงบทบาทของพระสงฆ์
ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์โดยมีพระภิกษุเป็นผู้นำ
ชุมชน ในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลาง
เชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา พระภิกษุสงฆ์ ใช้ทำประโยชน์
เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาสดังกล่าว

สรุปว่า ของการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์
ดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การให้วัด
เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นภารกิจที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มี
การดำเนินชีวิต ตามหลักพระศาสนาและเป็นภารกิจเพื่อประชาชนและความสุขของประชาชน
เป็นสำคัญ

6.2 หลักการด้านการสาธารณสงเคราะห์

สุเมธ การศรีทอง, ประชุม วิบูลย์ศิลป์, และทิวา ยานไกล (2545, หน้า 36-37)
กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ
แก่ประชาชน ผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไปวัดเป็นส่วนหนึ่ง
ของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมพระสงฆ์
เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็เป็นหน้าที่ของ
ทางวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นหน้าที่ของวัดและ
เจ้าอาวาสจะต้องการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัด
จะจัดได้ เพราะวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้าน
เจ้าของวัด พระภิกษุและสามเณรในวัด มีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด
มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชน ในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและที่วัดหรือที่อื่นใด
ในหมู่บ้าน ตำบล ที่ตั้งวัดนั้น และมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ แก่ประชาชน
ในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่จะจัดได้ด้วย

พระเทพปริยัติสุธี (2540, หน้า 61-62) กล่าวว่า การสาธารณสงเคราะห์
เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้าน
สังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณะ แยกโดยลักษณะมี 4 ประการคือ

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือ ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์
ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น

กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสะพานขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งอุปโภค เป็นสถานที่พักผ่อนอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุน และเพื่อการสงเคราะห์

3. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่นๆ ข้อนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยช่วยเหลือประชาชน ด้านไฟไหม้ และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส

สรุปว่า หลักการด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ ดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การให้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทานและอื่นๆ เป็นภารกิจที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีการดำเนินชีวิตตามหลักพระศาสนา เป็นภารกิจเพื่อประชาชนและความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ การสงเคราะห์พระภิกษุและสามเณรหรือวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การจัดให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

ดังนั้น ภารกิจหลักในการบริหารงานของคณะสงฆ์ เป็นหน้าที่หรืองานหลักของวัดและคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น คือ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระกรรมวาจา (คู่สวด) และพระอุปัชฌาย์ ที่จะต้องบริหารจัดการหรือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ 6 ด้าน คือ 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านการศาสนศึกษา 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4. ด้านการเผยแผ่ 5. ด้านการสาธารณูปการ และ 6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ จากงานทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานของคณะสงฆ์นั้น งานหลักหรือภารกิจหลักมุ่งไปที่เรื่องการศึกษาและการสนับสนุนด้านการศึกษาทั้งสิ้น เพราะคณะสงฆ์เห็นความสำคัญของการศึกษาว่าการศึกษา คือการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ภารกิจหลัก

ในการบริหารงานของคณะสงฆ์ จึงมุ่งไปที่เรื่องการศึกษาและการสนับสนุน ด้านการศึกษา เป็นสำคัญ

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (2549) กล่าวว่า การศึกษาของพระภิกษุและสามเณร คือ การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอันควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งเป็น 2 แผนก คือ การศึกษาแผนกธรรม และการศึกษาแผนกบาลี โดยวัดและเจ้าคณะจังหวัดจัดสอน บางสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา จะมีการสอน ทั้งการศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลี บางสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา จะสอนเฉพาะการศึกษาแผนกธรรม และบางสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาเปิดสอน การศึกษาธรรมศึกษาให้กับคฤหัสถ์ด้วย โดยมีกองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ การศึกษา แผนกธรรม และกองบาลีสนามหลวงดำเนินการสอบการศึกษา แผนกบาลี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 10) กล่าวว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 แผนก คือ

1. พระปริยัติธรรม แผนกธรรม
2. พระปริยัติธรรม แผนกบาลี และ
3. พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้ง 3 แผนก จัดโดยสถาบันทางศาสนาที่เรียกว่า สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งแต่ละแผนกมีการจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. พระปริยัติธรรม แผนกธรรม

1.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

บุรทิน ขำภีรัฐ (2539, หน้า 2) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึง ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนาในระดับพื้นฐานโดยแบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เป็นการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยเฉพาะ ต่อมา มีการส่งเสริมให้คฤหัสถ์ได้ศึกษาและทดสอบความรู้ด้วย เรียกว่า ธรรมศึกษา มี 3 ชั้นเรียน เช่นเดียวกับนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนี้ มีกำหนดวิชาเรียนไว้ ชั้นละ 4 วิชา คือ กระพุทธธรรม ธรรมะ พุทธะ และวินัย สำนักศาสนศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศจัดสอน กองธรรมสนามหลวงจัดสอบ ปีละ 2 ครั้ง

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริวิกรมย์ (2545, หน้า 12) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึง การศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณร แม่ชีและคฤหัสถ์ ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ มี 3 ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท

และนักธรรมชั้นเอก

สรุปว่า พระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึง ระบบการศึกษาของ พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของกองธรรม สนามหลวง แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ 1)นักธรรมชั้นตรี 2) นักธรรมชั้นโท และ 3) นักธรรมชั้นเอก

1.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 22) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 ซึ่ง พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดให้ชายฉกรรจ์ ทุกคนต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารเพื่อรับใช้ชาติ ยกเว้นพระภิกษุโดยทั่วไปและสามเณรรัฐธรรม ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าคำว่า สามเณรรัฐธรรม ต้องมีความรู้ตั้งแต่ขั้นไหนขึ้นไป เรื่องนี้ทางคณะสงฆ์เห็นว่า หากใช้วุฒิเปรียญธรรมมาเป็น ข้อกำหนดสามเณรรัฐธรรม จะเป็นการยากเกินไป จึงได้กำหนดให้มีการสอบองค์ความรู้ของ พระภิกษุและสามเณรขึ้น แยกออกมาจากการสอบเปรียญธรรม ต่อมาได้พัฒนามาเป็นระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในปัจจุบัน

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (2549) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมอบให้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงปรับปรุงการศึกษาของสงฆ์ โดยให้มีการสอบสามเณรรัฐธรรมขึ้นแยกออกจากการศึกษา แผนกบาลี โดยให้ศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีแม่กองธรรม รองแม่กองธรรม เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ เป็นผู้รับผิดชอบ ในการจัดการศึกษาด้านการวัดผลหรือการจัดสอบ ทรงแบ่งการศึกษา พระปริยัติธรรมเป็น 2 แผนก คือ

1. แผนกนักธรรม หรือใช้อักษรย่อว่า น.ธ. เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา สำหรับพระภิกษุและสามเณร แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 นักธรรมชั้นตรีหรือ น.ธ. ตรี

ชั้นที่ 2 นักธรรมชั้นโทหรือ น.ธ.โท และ

ชั้นที่ 3 นักธรรมชั้นเอก หรือ น.ธ. เอก

พระภิกษุและสามเณรเมื่อจบการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก

2. แผนกธรรมศึกษา ใช้อักษรย่อว่า ธ.ศ. เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา สำหรับคฤหัสถ์ชาย-หญิง เรียกว่า การศึกษาธรรมศึกษา แบ่งเป็น 3 ชั้น

ชั้นที่ 1 ธรรมศึกษาชั้นตรี หรือ ธ.ศ. ตรี

ชั้นที่ 2 ธรรมศึกษาชั้นโท หรือ ธ.ศ. โท และ

ชั้นที่ 3 ธรรมศึกษาชั้นเอก หรือ ธ.ศ. เอก

เมื่อผู้เรียน สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตร ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ตามลำดับ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกำหนดให้ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเป็นบุพภาค(วิชาบังคับ) ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ดังนี้

1. นักธรรมชั้นตรี เป็นบุพภาค (วิชาบังคับ) ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญธรรม 3 คือ ผู้ที่มีสิทธิสอบเปรียญธรรม 3 จะต้องสอบนักธรรมชั้นตรีได้ก่อน
2. นักธรรมชั้นโท เป็นบุพภาค (วิชาบังคับ) ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญธรรม 4 ถึงเปรียญธรรม 6 คือ ผู้ที่มีสิทธิสอบบาลี เปรียญธรรม 4 จะต้องสอบ นักธรรมชั้นโท ได้ก่อน และ
3. นักธรรมชั้นเอก เป็นบุพภาค(วิชาบังคับ) ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเปรียญธรรม 7 ถึงเปรียญธรรม 9 คือ ผู้ที่มีสิทธิสอบบาลีเปรียญธรรม 7 จะต้องสอบ นักธรรมชั้นเอกได้ก่อน

สำหรับด้านการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน มีการปรับปรุง ให้ใช้ข้อสอบขึ้นแทนการสอบปากเปล่า สำหรับด้านหลักสูตร ทรงได้จัดระเบียบเรียงตำรา แบบเรียน การเรียนการสอนการวัดและการประเมินผลในระบบโรงเรียนขึ้นเป็นแบบปฏิบัติมาถึงปัจจุบัน หนังสือที่เป็นแบบเรียน เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ทรงนิพนธ์ขึ้น เมื่อพระองค์ทรงปฏิรูปการศึกษาของ คณะสงฆ์ไทยปี พ.ศ. 2453 - 2464 แบบเรียนที่ใช้เรียนในปัจจุบัน คงยึดตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงวางแบบไว้หลักสูตรนักธรรม ที่ใช้เป็นแบบเรียนแต่ละชั้นจะมี 4 วิชา ดังนี้

1. นักธรรมชั้นตรี

- 1.1 วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 เรียบเรียงโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
- 1.2 วิชาธรรม หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ
- 1.3 วิชาตำนาน หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม 1-2-3 และศาสนพิธี เล่ม 1 ขององค์การศึกษา
- 1.4 วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือ นวโกวาทแผนกวินัยบัญญัติ และ วินัยมุขเล่ม 1

2. นักธรรมชั้นโท

- 2.1 วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 ให้ผู้เรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกภาษิตอื่นมาอ้าง 2 สุภาษิตไม่ซ้ำกัน เรียงความให้เชื่อมสืบเนื่องต่อกันให้สนิท

2.2 วิชาธรรม แก่ปัญหาธรรมวิภาคพิสดาร หลักสูตรใช้หนังสือธรรม
วิภาคปริเฉทที่ 2

2.3 วิชาตำนาน แก่ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ
และพุทธธานุพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช
(สา ปุสฺสเทว) และศาสนพิธีเล่ม 2 ขององค์การศึกษา

2.4 วิชาวินัย แก่ปัญหาวินัยพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข
เล่ม 1-2 ผู้จะสอบนักธรรมชั้นโทต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้วเท่านั้น

3. นักธรรมชั้นเอก

3.1 วิชาเรียงความแก่กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
เล่ม 3 ให้ผู้เรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตอื่นมาอ้าง 3 สุภาษิตอย่าซ้ำกัน
เรียงความให้เชื่อมสืบเนื่องต่อกันให้สนิท

3.2 วิชาธรรม แก่ปัญหาธรรมวิภาคโดยปรมัตตเทศนา หลักสูตรใช้
หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตตปฏิบัติและสังสารวัฏฏ์ใช้หนังสือ สมถกรรมฐาน
วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน และคิริมานนทสูตร

3.3 วิชาตำนานแก่ปัญหาพุทธธานุพุทธประวัติกับข้อความในท้องเรื่อง
หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว)
อนุพุทธประวัติ สังคีตติกา และปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาปรมาธิบดีชิโนรส

3.4 วิชาวินัย แก่ปัญหาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 3 และต้อง
เรียนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ด้วย

บุรหิน ข้าภิรัฐ (2539, หน้า 23) กล่าวว่า หลักสูตรธรรมศึกษา สำหรับคฤหัสถ์
ชาย-หญิง มีแบบเรียนแต่ละชั้น ดังนี้

1. ธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาเรียงความแก่กระทู้ธรรม ธรรมและตำนาน
ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรม อุโบสถศีล ของ
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวเรช)

2. ธรรมศึกษาชั้นโท ใช้หลักสูตรเดียวกับ นักธรรมชั้นโท สำหรับวิชาวินัย
ใช้หนังสืออุโบสถศีล ของพระรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) เป็นวิชาที่เพิ่มขึ้นเมื่อปรับปรุง
หลักสูตร พ.ศ. 2546 ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโทได้ ต้องสอบได้ประโยคธรรมศึกษา
ชั้นตรี ในสนามหลวงมาแล้ว

3. ธรรมศึกษาชั้นเอก ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก สำหรับวิชาวินัย ใช้หนังสือ
กรรมบถ ของพระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ) เป็นวิชาที่เพิ่มเติมเข้ามา เมื่อปรับปรุงหลักสูตร
พ.ศ. 2546 ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอกได้ ต้องสอบได้ประโยค ธรรมศึกษาชั้นโท

ในสนามหลวงมาแล้ว

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (2549) พระปริยัติธรรม แผนกธรรม จะมีสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษากระจายอยู่แทบทุกจังหวัด ซึ่งจากสถิติของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ทั้งนักธรรมและธรรมศึกษา มีสนามสอบธรรมสนามหลวงจำนวน 3,482 แห่ง และมีจำนวนผู้เรียนรวมทั้งสิ้น 1,261,505 รูป/คน ตามตาราง 2

ตาราง 2 สถิติสนามสอบธรรมสนามหลวง และจำนวนผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และ ธรรมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2548

ประเภท	สนามสอบธรรมสนามหลวง	จำนวนผู้เรียน
นักธรรม	1,069 แห่ง	147,767 รูป
ธรรมศึกษา	2,413 แห่ง	1,114,738 คน
รวม	3,482 แห่ง	1,261,505 รูป/คน

สรุปว่า ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น มีต้นกำเนิดมาจากพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ที่กำหนดให้ยกเว้นสามเณรผู้ธรรมไม่ต้องเข้าเกณฑ์ทหาร ทำให้กรมการปกครองต้องกำหนดองค์ประกอบของสามเณรผู้ธรรมขึ้นและมีการจัดสอบ เพื่อให้สามเณรที่กำลังเรียนบาลีไม่ต้องลาสิกขาไปเป็นทหาร เป็นการศึกษาหลักแผนกหนึ่งของพระภิกษุและสามเณร และเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เข้ามาศึกษาด้วย เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำหรับพระภิกษุและสามเณรว่า นักธรรม เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำหรับคฤหัสถ์ว่า ธรรมศึกษา แบ่งเป็น 3 ระดับ สำหรับพระภิกษุและสามเณร 1) นักธรรมชั้นตรี 2) นักธรรมชั้นโท และ 3) นักธรรมชั้นเอก สำหรับคฤหัสถ์ 1) ธรรมศึกษาชั้นตรี 2) ธรรมศึกษาชั้นโท และ 3) ธรรมศึกษาชั้นเอก และสถานศึกษาเรียกว่าสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา

หลักสูตรและเนื้อหาการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ทุกระดับ จะมีอยู่ 4 วิชาหลัก คือ 1) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม 2) วิชาธรรมวิภาค 3) วิชาพุทธประวัติ และ 4) วิชาวินัยบัญญัติ ทั้งนักธรรมและธรรมศึกษาจะเรียนเหมือนกัน ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติที่มีเรียนเฉพาะพระภิกษุและสามเณรเท่านั้น ส่วนคฤหัสถ์ ระดับธรรมศึกษาชั้นตรี จะเรียนวิชาเบญจศีลเบญจธรรม ส่วนระดับธรรมศึกษาชั้นโท จะเรียนอุโบสถศีล และระดับธรรมศึกษาชั้นเอก จะเรียนกรรมเขต (ธรรมศึกษาโทและธรรมศึกษาเอก ปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2546) พระปริยัติธรรม แผนกธรรม จึงมีระบบการบริหารและจัดการคล้ายกับระบบ

การศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ แต่ละสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา จะดำเนินการเรียนการสอนเองตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ หลังจากนั้นจะส่งผู้เรียน เข้าทดสอบความรู้เรียกว่า สอบธรรมสนามหลวง ที่จะจัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง โดยมี แม่กองธรรมสนามหลวง เป็นผู้รับผิดชอบจัดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ

2. พระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 10) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของสงฆ์อย่างหนึ่ง ที่เน้นการศึกษาภาษาบาลีเป็นหลัก แบ่งเป็น 3 ระดับ 8 ชั้น คือ

- 1) เปรียญตรี คือ ประโยค 1-3 และเปรียญธรรม 3
- 2) เปรียญโท คือ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ
- 3) เปรียญเอก คือ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

บุรทิน ขำภีรัฐ (2539, หน้า 10) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง รูปแบบการศึกษาที่สอนภาษาบาลีโดยใช้คัมภีร์อรรถกถา เพื่อให้นักเรียนใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวและหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก มีการจัดผู้เรียนเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

นภมณฑล สิทธิมั่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2545, หน้า 12) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การศึกษาภาษาบาลีสำหรับพระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์มี 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การศึกษาของพระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และเปรียญธรรม 9

สรุปว่า ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของพระสงฆ์แผนกหนึ่ง ที่ศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก เป็นระบบการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนโดยแบ่งเป็น 3 ระดับ 8 ชั้น ดังนี้

- 1) เปรียญตรี คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3
- 2) เปรียญโท คือ เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 และ
- 3) เปรียญเอก คือ เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 เปรียญธรรม 9

2.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 23-24) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ ระบบการศึกษาของพระสงฆ์อย่างหนึ่งที่เน้นการศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก การศึกษา

ภาษาบาลีเป็นการศึกษาของพระสงฆ์ที่สืบทอดมาแต่โบราณ เป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นกุญแจดอกสำคัญที่สามารถไขพระพุทธรวจนะที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก เป็นภาษาเฉพาะของพระพุทธศาสนาผู้เป็นชาวพุทธจึงควรศึกษา โดยเฉพาะพระภิกษุและสามเณร ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท เพื่อรักษาพระพุทธพจน์ไว้ไม่ให้เลอะเลือนหรือถูกปลอมแปลงได้ คณะสงฆ์จึงให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาบาลี มากกว่าการศึกษาระบบอื่นๆ การศึกษาภาษาบาลี ในประเทศไทย เป็นการศึกษาที่มีความเป็นมาพร้อมกับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาที่ได้รับอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ ทั้งในด้านการจัดสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอนและจัดหาผู้มีความรู้มาบอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุและสามเณร บางครั้งพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จออกบอกหนังสือด้วยพระองค์เอง มีสมัยพระเจ้าทรงธรรม เสวยราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2163 – 2171 เป็นต้น ทำให้การศึกษาพระสงฆ์เจริญมาก ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีราษฎรเข้ามาบวชเพื่อหลบเลี่ยงราชการมาก เมื่อพระองค์ทรงทราบ จึงทรงรับสั่งให้มีการสอบความรู้พระสงฆ์ขึ้น ผลปรากฏว่าบรรดาพระภิกษุและสามเณรที่หลบหนีราชการไปบวช เป็นผู้ไม่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา สอบได้ความชัดแล้ว จึงถูกบังคับให้ลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์เป็นจำนวนมาก จากเหตุการณ์ดังกล่าว จึงเกิดระบบการสอบความรู้ของพระสงฆ์ขึ้น

พระมหาวชิรมุนี วรณัฐ (2547, หน้า 79-84) กล่าวว่า การสอบความรู้ของพระสงฆ์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ถือเอาการแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ เรียกว่า บาเรียน คือ

- 1) บาเรียนตรี แปล พระสูตรตันตปิฎก
- 2) บาเรียนโท แปล พระสูตรตันตปิฎกและพระวินัยปิฎก
- 3) บาเรียนเอก แปล พระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก

สมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงปฏิรูปการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่จากการถวายนโยบายจากสมเด็จพระสังฆราช (มี) เพื่อกวัดขั้นพระภิกษุและสามเณรให้เรียนพระปริยัติธรรมและมีความรู้มากขึ้น โดยแบ่งการสอบเป็น 9 ชั้น 7 ระดับ และมีคัมภีร์ประเภท อรรถกถาและฎีกามาเป็นแบบเรียนและสอบแทนพระไตรปิฎก คือ

1. ประโยค 1-2-3 ธมฺมปทฎกถา
2. ประโยค มงคลสูตรที่ปณี (บันดั้น)
3. ประโยค ปาลีมุตตกะ
4. ประโยค มงคลสูตรที่ปณี (บันปลาย)
5. ประโยค สมฺมุตปาสาทิกา
6. ประโยค วิสุทฺธิมคฺค
7. ประโยค สารตฺตที่ปณี

การสอบ คือ แปลหนังสือ หรือพระปริยัติธรรมจะใช้วิธีการแปลภาษาบาลี ด้วยปากเปล่าต่อหน้ากรรมการสอบ โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรง ทอดพระเนตรการสอบด้วย หรือบางครั้งทรงมอบหมายให้ผู้แทนพระองค์มาแทน จึงเรียก การสอบบาลีว่า สอบบาลีสนามหลวงจนถึงปัจจุบัน

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 25-26) กล่าวว่า การแปลบาลีสนามหลวง ประโยคหนึ่งๆ ส่วนมากแล้วจะใช้ 3 ไบลาน ทั้งนี้ แล้วแต่กรรมการจะกำหนดและต้องผ่าน ประโยค 1-2-3 จึงจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญ และผู้เข้าสอบหากมีความสามารถอาจสอบผ่าน จนถึงประโยค 9 ได้ การสอบด้วยปากเปล่าแต่ละครั้ง มีผู้สอบผ่านไม่มาก เนื่องจากต้องใช้ เวลาและการสอบไม่ได้จัดขึ้นทุกปี บางครั้ง 3 ปีจึงจัดครั้งหนึ่ง จนถึง พ.ศ. 2436 จึงได้จัด ให้มีการสอบปีละ 1 ครั้ง การสอบบาลีสนามหลวง คงใช้วิธีการแปลด้วยปากเปล่าต่อมา จนถึง พ.ศ. 2455 มีการเปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีการเขียนในบางประโยค และยกเลิกการสอบ ความรู้บาลีด้วยปากเปล่า มาใช้สอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยคใน พ.ศ.2459 หลังจากนั้น มีการปรับปรุงการสอบบาลีสนามหลวงอีกหลายครั้ง คือ

พ.ศ.2478 ประกาศให้ใช้หลักเกณฑ์คะแนนเป็นเลข ในการตรวจประโยคของ สนามหลวง

พ.ศ. 2487 ประกาศให้ใช้เกณฑ์คะแนน เป็นเลข ในการตรวจประโยคของ สนามหลวงเฉพาะการตรวจเฉลยปัญหาบาลีไวยากรณ์ ประกาศวิธีตรวจประโยคสนามหลวง วิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธและสัมพันธ์

พ.ศ. 2490 ประกาศวิธีตรวจบูรพภาคเปรียญธรรม 3 (กองบาลีสนามหลวง, 2539, หน้า 69 - 73)

พ.ศ. 2508 ยกเลิกและเปลี่ยนแปลงวิชาหลักสูตรบางวิชา ในชั้นเปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 5 และเปรียญธรรม 6

พ.ศ. 25410 แบ่งหลักสูตร แบ่งเวลาเรียนและแบ่งการสอบในชั้นเปรียญธรรม 3 การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งที่ผ่านมา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ละส่วนจึงไม่ ทำให้ ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีต่างจากเดิม ถ้าดูตามโครงสร้างการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี พ.ศ. 2510 และหลักสูตรที่ใช้ศึกษา (วิชาแปลมคธเป็นไทย) จะแบ่งได้เป็น 9 ชั้น 8 ระดับ ดังนี้

1. ประโยค 1-2	ชุมนุมปทฎจกตา ภาค 1-4
2. เปรียญธรรม 3	ชุมนุมปทฎจกตา ภาค 5-8
3. เปรียญธรรม 4	มงคลดุดที่ปณี ภาค 1
4. เปรียญธรรม 5	มงคลดุดที่ปณี ภาค 2
5. เปรียญธรรม 6	สมนุดปาสาทิกา ภาค 3-5

6. เปรียญธรรม 7	สมนุดปาสาทิกา ภาค 1-2
7. เปรียญธรรม 8	วิสุทธิมคฺค
8. เปรียญธรรม 9	อภิษมฺมตฺตวิภาวินี

ถ้าพิจารณาถึงพัฒนาการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีด้านหลักสูตร และโครงสร้างระดับการศึกษา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่น้อยที่สุด มีเพียงการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอบจากปากเปล่า เป็นการสอบข้อเขียน ใน พ.ศ. 2459 และการประกาศเกณฑ์ตรวจวิชาต่างๆ ใน พ.ศ. 2487 และ พ.ศ. 2490 เท่านั้น การจารึกหรือการเขียนภาษาบาลี จากหลักฐานที่ปรากฏเดิมภาษาบาลีจารึกหรือเขียนด้วยอักษรปัลลวะ อักษรคฤนทร์ เป็นอักษรของอินเดียฝ่ายใต้ และจารึกหรือเขียนด้วยอักษรสีหฬ อักษรพม่าและอักษรขอม เป็นอักษรที่มีใช้กันทั่วไป ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงการเขียนภาษาบาลีด้วยอักษรขอม มาเป็นอักษรไทยจนถึงปัจจุบัน ส่วนการใช้ภาษาบาลี ในการติดต่อสื่อสาร ทั้งภายในและต่างประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ให้ความสำคัญแก่ภาษาบาลีเท่ากับภาษาไทย และภาษาอังกฤษแต่ความรู้ ความเข้าใจคงจำกัดอยู่ในหมู่พระสงฆ์ แต่หลังจากรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ภาษาบาลีได้สิ้นสุดความสำคัญลง มีฐานะเพียงภาษาหนึ่ง ที่พระสงฆ์และผู้สนใจ เฉพาะใช้เป็นสื่ออ่านผลงานที่เขียนด้วยภาษาบาลีเท่านั้น

สมเด็จพระมหาพรหมมหาราชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) (2549, หน้า 10) กล่าวว่า พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเห็นความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง สำหรับพระสงฆ์ไทย จำนวน 76 ทุน เพื่อพระราชทานแก่ผู้เรียนผู้สอบได้เปรียญธรรม 5 ถึงเปรียญธรรม 8 เพื่อเรียนในประโยคขั้นที่สูงขึ้นไป และได้เพิ่มโครงการถวายทุนบริหาร การศึกษาแก่นักศาสนศึกษาที่มีผลการศึกษาคดีเด่นในแต่ละหน (หน คือเขตการปกครอง ของเจ้าคณะใหญ่) และอีก 1 ส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานคร รวมเป็นทุนบริหารการศึกษา 5 ทุนด้วยกัน อันเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้เรียน และผู้บริหารการศึกษาอย่างที่สุด นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อย่างที่สุด

สรุปว่า ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ ระบบการศึกษา ของพระสงฆ์แผนกหนึ่ง ที่ศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก เป็นภาษาที่พระพุทธรเจ้าใช้เผยแผ่ธรรมะ ครั้งพุทธกาล เป็นคาถา คือพระพุทธรเจ้ารัสแต่ละคำของพระพุทธรเจ้าเป็นภาษาบาลีทั้งหมด เป็นภาษาเฉพาะของพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาที่พระภิกษุและสามเณรในฐานะศาสนทายาท ควรศึกษา เป็นการศึกษาที่รักษาพระพุทธรพจน์ไม่ให้เลอะเลือนหรือถูกปลอมแปลงได้ เป็นระบบ การศึกษาที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญมากกว่าการศึกษาแผนกอื่น เป็นการศึกษาที่มีความเป็นมา พร้อมกับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นระบบการจัดการศึกษาที่มีพัฒนาการหรือ การเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตรและโครงสร้างการศึกษาน้อยที่สุด

2.3 ความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

บุรทิน ขำภีรัฐ (2539, หน้า 3) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เนื่องจากการไม่รู้ภาษาบาลีจะไม่รู้พระพุทธรพจน์ ในพระไตรปิฎกและถ้าสิ้นความรู้พระไตรปิฎก พระพุทธศาสนาอาจจะต้องสูญไป การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของพระภิกษุสามเณรเพื่อจะได้เรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป แต่การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นการศึกษาหลักของพระภิกษุและสามเณรที่จะต้องศึกษา

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ) (2548ก, หน้า 7-8) กล่าวว่า ภาษาบาลี เป็นภาษาที่มีมานาน พระพุทธเจ้าใช้สื่อในการประกาศพระธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ภาษาบาลี จึงถือเป็นภาษาที่สืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นภาษาของพระพุทธเจ้า ยิ่งเรียนรู้อะไรได้บุญได้กุศล ผู้ใฝ่ใจศึกษาพระธรรมต่างน้อมนำไปปฏิบัติ เป็นเส้นทางแห่งวิมุตติ เส้นทางแห่งการหลุดพ้น และภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก ผู้ประสงค์จะเข้าใจในพระไตรปิฎกต้องมีความรู้ภาษาบาลีติดังนั้น คณะสงฆ์ไทยเห็นความสำคัญในข้อนี้ จึงได้กำหนดให้มีการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่อดีต เพื่อจะใช้ภาษาบาลีเป็นกุญแจไขตู้ คือพระไตรปิฎก อันเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตน และนำมาชี้แจงแสดงให้แก่ประชาชนผู้สนใจในธัมมามุขมปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาภาษาบาลี จึงยังมีความจำเป็นที่พระภิกษุและสามเณรทุกรูปจะต้องศึกษาและเรียนรู้ ดังคำพูดที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า บวชเรียน ศึกษา สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา นั่นเอง และการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยเริ่มมีมาแต่ครั้งสุโขทัย ประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึง การไปอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ให้เข้ามาเป็นครูต้นแบบทางการศึกษา เพื่อช่วยกันสืบอายุพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ) (2548ข, หน้า 7) กล่าวว่า การเรียนภาษาบาลี หากต่างคนต่างมองข้ามความสำคัญ ปัญหาจะเกิดอยู่เรื่อยไป คำสอนของพระพุทธเจ้าอาจถูกกลบเลือนไม่มีผู้สืบทอดที่รู้แท้จริง พระศาสนาถูกกระทบกระเทือน เพราะผู้สืบทอดน้อยลง ส่งผลต่ออนาคตของศาสนาพุทธในวันข้างหน้า การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และการศึกษาภาษาบาลีนับเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา และเชื่อมั่นว่าเป็นภาษาที่พระบรมศาสดาใช้ในการสอนธรรมและยังคงรักษาเนื้อหาสาระของพุทธดำรัสไว้ได้สมบูรณ์ที่สุด

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) (2548, หน้า 9) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่ง ถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณรที่จะต้องศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนำไปใช้ในการฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นไปตามคำสอนนั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวทางเอาไว้คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ คือ

ต้องศึกษาพระปริยัติแล้ว จึงลงมือปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์ภายในที่ดั่งงาม จะได้นำธรรมะที่ได้เรียนรู้ขึ้นมาสั่งสอนญาติโยมและพุทธศาสนิกชนทั่วไป อันเป็นการเกื้อกูล และยังประโยชน์อย่างยิ่งให้กับสังคมโลก

หอมรดกไทย (2549) กล่าวว่า การศึกษาภาษาบาลี ถือได้ว่าเป็นการรักษาบรรณคดีบาลีแห่งพระพุทธศาสนา อันทรงไว้ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เป็นมรดกทางศาสนา วัฒนธรรมและวรรณคดี ภาษาบาลีหรือภาษามคธ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้เป็นหลักในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นภาษาที่สันนิษฐานว่าใช้เป็นภาษาพูด สื่อสารกันในประเทศอินเดีย เมื่อสองพันหกหรือกว่าปีที่แล้ว(ช่วงพุทธกาล) ปัจจุบันภาษาบาลีเป็นภาษาที่กล่าว ได้ว่าเป็นภาษาที่ตายไปแล้ว คือไม่ได้ใช้สนทนากัน แต่ยังคงปรากฏในเอกสารหรือการเขียน โดยเฉพาะที่ปรากฏในตำราทางพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วรรณคดีบาลีอื่นๆ ภาษาบาลีมีความสำคัญเพราะเป็นรากฐานของภาษาที่จารึกพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือแปลคำสั่งสอนผิดไปจากวัตถุประสงค์เดิมของพระพุทธองค์ สำหรับพระภิกษุและสามเณรผู้เป็นศาสนทายาท จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีนี้ให้แตกฉาน เพื่อนำความรู้ไปอ่านตำราทางพระพุทธศาสนาต่างๆ และรู้จักวิธีอ่านที่ถูกต้อง การออกเสียงที่เป็นไปตามหลักไวยากรณ์ เพราะภาษาบาลีในประเทศไทยจะเขียนด้วยภาษาไทย เช่น โนม ดสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส. จะประกอบด้วยเครื่องหมาย ° (นิคคหิต) และจุดด้านล่าง เช่น คำว่า ดสฺส ให้อ่านว่า ดัสสะ วร ให้อ่านว่า วะรัง เป็นต้น

วัดปากน้ำ (2549) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญคือ นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอน ยังถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้วก็จะไม่มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมาจึงทรงสนับสนุนการเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่องพระภิกษุและสามเณรที่เรียนรู้พระพุทธรวจนะให้มีฐานันดรพระราชทาน มีนิตยภัต จึงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกว่าพระภิกษุและสามเณรรูปใด มีความรู้มากน้อยแค่ไหน เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุและสามเณรรูปใดมีความรอบรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุและสามเณรรูปนั้นให้เป็น มหาเปรียญธรรม ครั้นอายุพรรษาถึงขั้นเถรภูมิ ก็ทรงตั้งสมณศักดิ์ให้ตามควรแก่คุณธรรมและความรู้เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรมสืบกันมา จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทย การศึกษาภาษาบาลี คือการศึกษาพระไตรปิฎก และตรงกันข้ามการศึกษาพระไตรปิฎก คือการศึกษาภาษาบาลี ภาษาบาลีจึงนับว่า เป็นภาษาที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้ใช้ภาษาบาลีจารึกพระไตรปิฎก คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา อรรถกถาและฎีกาเป็นคัมภีร์ชั้นรอง แต่ทุกคัมภีร์ล้วนจารึกด้วยภาษาบาลี

สรุปว่า ความสำคัญของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ เป็นภาษาที่มีความสำคัญสำหรับพุทธบริษัท แม้ว่าจะเป็นภาษาที่ตายแล้ว คือ ไม่มีการใช้ภาษาบาลีพูดในชีวิตประจำวันก็ตาม แต่เพราะเป็นภาษาของพระพุทธเจ้า เป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก เป็นภาษาที่ใช้เป็นหลักในพระพุทธานุศาสนิกายเถรวาท เป็นการรักษาวรรณคดีบาลีแห่งพระพุทธานุศาสนา อันทรงไว้ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธานุศาสนาให้คงอยู่เป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมและวรรณคดี เป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธานุศาสนา เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจพระพุทธานุธรรมในพระไตรปิฎก และเป็นระบบการศึกษาที่จัดการศึกษาเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธานุศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญไปด้วย สถานศึกษา เรียกว่า สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา

3. พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

3.1 ความหมายของพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 10) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง ระบบการจัดการศึกษาที่รัฐจัดไว้สำหรับพระภิกษุและสามเณรเป็นการศึกษาระดับมัธยม เนื้อหาที่เรียน จะมีวิชาด้านพระพุทธานุศาสนาเป็นหลักและมีวิชาอื่นๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

วิชัย ธรรมเจริญ (2541, หน้า 26-30) กล่าวว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2535 กำหนดว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธานุศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณรตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนจะจัดตั้งได้เมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการและด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาสงฆ์โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานพระพุทธานุศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ดูแล รับผิดชอบและให้การสนับสนุนเป็นเงินอุดหนุนตามกำลังงบประมาณ และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนด

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวัลย์พร ศิริภิรมย์ (2545, หน้า 12) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง การศึกษาที่ผู้เรียนต้องเรียนทั้งนักธรรม ภาษาบาลี และหลักสูตรสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งวัดหรือมูลนิธิของวัดจัดตั้งขึ้นสำหรับเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุและสามเณร

มงคล สิทธิหล่อ (2545, หน้า 6) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตร

พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2534

กองพุทธศาสนศึกษา (2546, หน้า 7) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์

สรุปว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง เป็นระบบการจัดการศึกษา ที่รัฐจัดไว้สำหรับพระภิกษุและสามเณร เป็นการศึกษาในระดับมัธยม เนื้อหาวิชาที่เรียนจะมีวิชา ด้านพระพุทธศาสนาเป็นวิชาหลัก มีวิชาอื่นๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นวิชาเสริม เพื่อให้โอกาสพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป และการดำเนินการจัดการศึกษาเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

3.2 ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

มนัส ภาคภูมิ (2538, หน้า 7-8) กล่าวว่า หลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น กำหนดให้เรียน 9 หมวด คือ บาลีธรรมวินัย ศาสนปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และหมวดสุขศึกษา วิชาเหล่านี้ได้พิจารณาเห็นว่า จะเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสามารถมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับของโรงเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

กิตติ ธีรสานต์ (2539, หน้า 4)กล่าวว่า การดำเนินการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีลักษณะทางการบริหารโดยมีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นองค์กรหลัก ที่ควบคุมส่งเสริม การจัดการศึกษาโดยตรง ส่วนการบริหารโรงเรียนให้อยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์ และได้กำหนดให้มีกลุ่มโรงเรียนนั้นอิงตามเขตการศึกษาของกรมสามัญศึกษาด้วย

วิชัย ธรรมเจริญ (2541, หน้า 4-5) กล่าวว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2489 ตามลำดับ ต่อมาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดแผนกมัธยมขึ้นเรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา ต่อมาโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาได้แพร่หลายออกไป ทางคณะสงฆ์โดยองค์กรศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด โดยมีมติของสังฆมนตรี และกระทรวงศึกษาธิการได้ออกเป็นระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. 2500 ในปี พ.ศ. 2507 ได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีใหม่เรียกว่า บาลีศึกษาสามัญศึกษา และปริทัศน์ศึกษา พร้อมกับยกเลิกระเบียบสังฆมนตรี ว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญสำนักเรียนวัด ต่อมาพิจารณาเห็นว่าการศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้าไป

ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นควรให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป จึงมีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาในโรงเรียนเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง คือ ฝ่ายศาสนจักรได้ศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แท้จริง เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ดำรงอยู่ในสมณธรรมสมควรแก่ภาวะสามารถธำรงและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพร และถ้าพระภิกษุและสามเณรลาสิกขา ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือเข้ารับราชการสร้างประโยชน์ก้าวหน้าให้แก่ตนเองและบ้านเมืองได้ ด้วยการบริหารงานโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรได้เรียนรู้ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ภายใต้การควบคุมของสภาการศึกษา คณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในรูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 96) กล่าวว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

สรุปว่า ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้จัดตั้งขึ้น เนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2489 ตามลำดับ เดิมเรียกว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด ตั้งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 ปัจจุบันใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรได้เรียนรู้ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ภายใต้การควบคุมของสภาการศึกษา คณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน เป็นการศึกษา รูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาวิชาการทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป การดำเนินการจัดการศึกษาเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ สถานศึกษา เรียกว่า โรงเรียน

4. สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

4.1 ความหมายของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

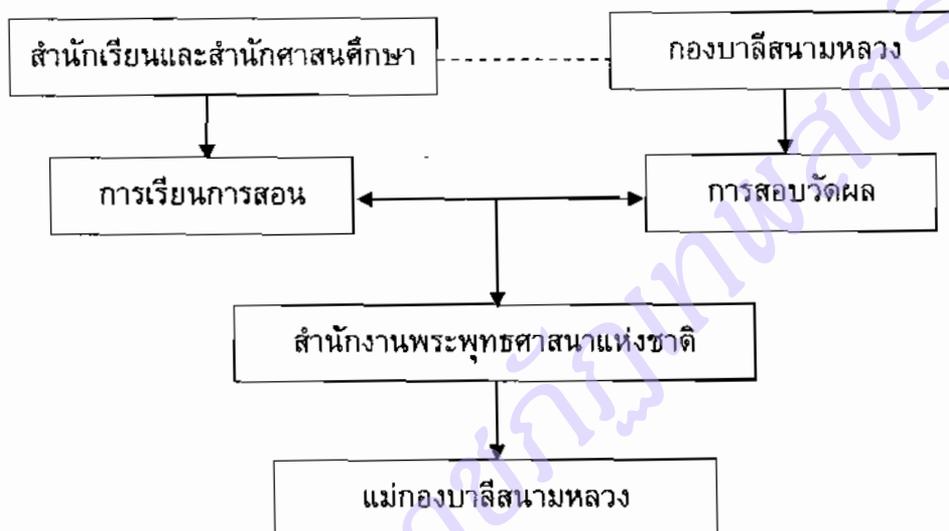
กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 96) กล่าวว่า สำนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549ข) กล่าวว่า สำนักเรียน หรือสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง สำนักที่วัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร ตามหลักสูตร พระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ ประโยค 1-2 เปรียญธรรม 3 เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 เปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 และ เปรียญธรรม 9

สรุปว่า สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด สำนักเรียน หมายถึง สำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด และสำนักศาสนศึกษา หมายถึง วัดที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีทุกสำนัก ในจังหวัดนั้น ๆ

4.2 ความเป็นมาของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 97-98) กล่าวว่า สถานที่ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาบาลีให้กับพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นการเตรียมความรู้ในการสอบ เรียกว่า สำนักศาสนศึกษา เวลาส่งชื่อผู้เรียนเข้าสอบส่งในนามของสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนสำนักเรียน คือสถานที่เรียนที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึงสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด และแต่ละสำนักจะมีเจ้าอาวาสวัดที่สำนักนั้นๆ ตั้งอยู่เป็นผู้บริหารสูงสุดเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน มีอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่ช่วยดูแลบริหารการศึกษา โดยตรงอีกต่อหนึ่ง การบริหารและการดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนในแต่ละสำนักเรียน จะเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกองบาลีสนามหลวง สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาและกองบาลีสนามหลวงจะมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านการสอบบาลีสนามหลวง มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้ประสานและเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการสอบ มีความสัมพันธ์กัน ตามภาพ 2

ภาพ 2 แสดงลักษณะการบริหารจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง

จากลักษณะการบริหารงานเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เห็นได้ว่าสำนักเรียนแต่ละแห่งไม่ได้ดำเนินการในการเรียนการสอนแบบครบวงจร ทั้งการเรียนการสอนและการสอบวัดผลการศึกษา แต่จะมีหน้าที่เพียงเตรียมความรู้แก่พระภิกษุสามเณร สำหรับสอบบาลีสนามหลวง ดังนั้น ระบบการจัดการศึกษา จึงคล้ายกับการจัดสอบเทียบความรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2549) กล่าวว่า ปัจจุบันมีสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี กระจายไปตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ จากสถิติของกองพุทธศาสนศึกษาและกองบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2549 มีสำนักเรียนส่วนกลาง จำนวน 267 สำนักเรียน สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ส่วนภูมิภาค จำนวน 10,176 สำนัก รวมทั้งสิ้น จำนวน 10,421 สำนัก (กองพุทธศาสนศึกษา, 2549) ผู้เรียน 32,627 รูป (กองบาลีสนามหลวง, 2549, หน้า 2) แม้จะมีสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศถึง 10,421 สำนักฯ แต่มีหลายจังหวัดที่ไม่มีสำนักศาสนศึกษา หมายความว่า พระภิกษุและสามเณรที่จะเข้าสอบความรู้ประโยคบาลีสนามหลวงจะต้องศึกษาด้วยตนเอง และเมื่อถึงเวลาสอบจะสมัครสอบในนามของสำนักเรียนคณะจังหวัด ซึ่งแต่ละจังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ไม่ว่าจะ มีสำนักศาสนศึกษาหรือไม่มี จะส่งรายชื่อผู้เรียนเข้าสอบในนามสำนักเรียนเดียวคือ สำนักเรียนคณะจังหวัดนั้นๆ

พระมหาวรญาณ วรณฺฑ (2547, หน้า 215-217) กล่าวว่า ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วย การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำจังหวัด พ.ศ. 2541 กำหนดว่า สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายความว่า สถานที่ซึ่งจัดให้มี

การเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ตั้งขึ้นตามเกณฑ์ กำหนด ประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีนักเรียน ส่งเข้าสอบและสอบได้ประโยคบาลีสนามหลวงติดต่อกัน 3 พ.ศ. ขึ้นไป
2. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่บาลีไวยากรณ์จนถึงชั้นเปรียญธรรม 4
3. มีผู้สอนครบทุกชั้นประโยค
4. มีผู้เรียนสอบประโยคบาลีสนามหลวงตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงชั้นเปรียญธรรม 4 ไม่น้อยกว่า 20 รูป มีผลสอบได้ของผู้เรียนมากพอสมควร
5. มีอาคารเรียนเป็นสัปปายะ
7. มีบุคลากรทางการศึกษา คือ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน

สรุปว่า ความเป็นมาของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ได้แก่ เป็นชื่อเรียก สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด มีคุณสมบัติตามที่ระเบียบมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2541 มีเจ้าอาวาสวัดที่สำนักตั้งอยู่เป็นผู้บริหารสูงสุดเรียกว่า เจ้าสำนักศาสนศึกษา มีอาจารย์ใหญ่ ทำหน้าที่ช่วยดูแลบริหารเกี่ยวกับการศึกษา การบริหารจัดการการเรียนการสอนของแต่ละ สำนักศาสนศึกษาเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกองบาลีสนามหลวง สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา มีหน้าที่เพียงเตรียมความรู้ให้กับพระภิกษุและสามเณร กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษาและกองบาลีสนามหลวงจะมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านการสอบ บาลีสนามหลวง และมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ประสานสัมพันธ์ ช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอน

5. บริบทวัดหรือสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตจังหวัดนครสวรรค์

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2549, หน้า 1-10) กล่าวว่า วัดหรือสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์ เข้าเกณฑ์ที่ผู้วิจัย กำหนดประกอบด้วย 7 สำนักศาสนศึกษา ดังนี้

1. สำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหาร จำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 5 รูป และผู้เรียนจำนวน 10 รูป
2. สำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหาร จำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 5 รูป และผู้เรียนจำนวน 20 รูป
3. สำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหาร จำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 4 รูป และผู้เรียนจำนวน 10 รูป

4. สำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 3 รูป และผู้เรียนจำนวน 6 รูป
5. สำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 2 รูป และผู้เรียนจำนวน 4 รูป
6. สำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 1 รูป และผู้เรียนจำนวน 4 รูป
7. สำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บริหารจำนวน 2 รูป ผู้สอนจำนวน 8 รูป และผู้เรียนจำนวน 69 รูป

สรุปว่า บริบทวัดหรือสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์ ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ได้แก่ เป็นสำนักศาสนศึกษาที่มีการส่งผู้เรียนเข้าสอบบาลีสนามหลวง ประจำปีการศึกษา 2549 เป็นสำนักที่มีผู้เรียนสอบได้เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป และจากสถิติผู้สอบบาลีสนามหลวงปี พ.ศ. 2549 ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสำนักศาสนศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดประกอบไปด้วย 7 สำนักศาสนศึกษา คือ 1. สำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ 2. สำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม 3. สำนักศาสนศึกษาวัดวรรณานบรรพต 4. สำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต 5. สำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต 6. สำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์ และ 7. สำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า

แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
พระมหาวรญาณ วรญาณ (2547, หน้า 215) กล่าวว่า ระเบียบมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2541 ได้กำหนดว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายความว่า ระบบการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวัลย์พร ศิริภิรมย์ (2545, หน้า 1-2) กล่าวว่า การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาประเทศ รัฐได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ให้ความสำคัญ และคุ้มครองพระพุทธศาสนาสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนาไปใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นผลให้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนมากของประเทศไทยนับถือ และเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมจิตใจของชาวไทยให้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมไทย มีความสุขและมีเอกลักษณ์ของตนเอง พระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมไทย มีบทบาทและมีอิทธิพลซึมแทรกอยู่ในชีวิต

ทุกส่วนของประชาชนไทยโดยเฉพาะในชนบท ดังนั้น สภาพของสถาบันพระพุทธศาสนาไม่ใช่มีความเจริญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของสังคมไทยด้วย

สรุปว่า แนวทางการจัดการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้แก่ เป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาข้อมูลความรู้และแนวทางในการกำหนดนโยบายและข้อเสนอแนะ สำหรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสภาพ สังคมปัจจุบัน เป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาข้อมูลความรู้และแนวทางในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เพื่อทราบสภาพและปัญหา อุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และเพื่อจะได้หาแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีคุณภาพต่อไป

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (2546, หน้า 5, 7, 14, 29) ในมาตรา 7 กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ มาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้ (6) การมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนา มาตรา 12 สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง กำหนดให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุและสามเณร ในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับสถาบันศาสนาส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน และมาตรา 61 ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยสถาบันศาสนาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

รุ่ง แก้วแดง (2545 ก, คำนำ) การศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นการศึกษา นำร่องสำหรับเป็นข้อมูลแสวงหาองค์ความรู้และแนวทางในการกำหนดนโยบายและข้อเสนอแนะ เพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ผลการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบสภาพปัญหา อุปสรรคในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และรายงานผลการศึกษาครั้งนี้ ได้รับการพิจารณาในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 18/2544 เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2544 ได้มีมติมหาเถรสมาคม มติที่ 271/2544 รับทราบผลการศึกษา และ

ให้ความเห็นชอบในการประชุมระดมความคิดเห็นและให้ความเห็นชอบในการศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการสืบสานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

สรุปว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรา 7, 9, 12, 29, และ 61 ที่ควรนำมาใช้เป็นหลักเพื่อหาแนวทาง การปรับปรุงหลักสูตร เพื่อกำหนดนโยบายการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี และเพื่อการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม ที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

2. การปฏิรูปการศึกษา (การศาสนศึกษา)

2.1 ความหมายของการปฏิรูปการศึกษา

กรมวิชาการ (2543 ก, หน้า 5) กล่าวว่า การปฏิรูป มีความหมายหลายนัยดังนี้

1. การปฏิรูป หมายความว่า

1.1 การปรับปรุงการเปลี่ยนรูปแบบใหม่ การดัดแปลงแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของนักเรียน เยาวชน และประชาชน

1.2 การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ การดัดแปลงแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญขององคกรของสังคมทั้งระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติ

2. การปฏิรูปการศึกษา หมายความว่า การดำเนินการปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้โดยการเลือกสรรการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมแนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่เดิมให้สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่ ให้ลดลงหรือหมดไปและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและสังคม ให้ได้ตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้

3. การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้เกิดพฤติกรรม 4 ด้าน คือ 1. พุทธิพิสัย 2. จิตพิสัย 3. ทักษะพิสัย และ 4. ทักษะกระบวนการ โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ 4 ชั้น คือ 1. เกิดความรู้ความจำ 2. ความเข้าใจ 3. เกิดความตระหนัก และ 4. สามารถนำไปใช้ได้

เสาวณิต ลากันท์ (2544, หน้า13) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษา หมายถึง การปรับปรุงการศึกษาให้มีความเหมาะสมที่สมควรอย่างยิ่ง

สงบ ลักษณะ (2549) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษา มีจุดหมายที่สำคัญคือ การสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพของผลผลิตและการบริการทางการศึกษารับประกันในคุณลักษณะของผู้จบการศึกษาอบรมทุกระดับการศึกษา ที่จะมีความสมบูรณ์และสมดุลในการเป็นมนุษย์ปัญญา มนุษย์คุณธรรม และมนุษย์ปรับตัวเก่ง เรียนรู้ตลอดเวลา ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของสังคม

ประเวศ วะสี (2543, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษา คือการเรียนรู้ เพราะหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือการเรียนรู้ หัวใจของการเรียนรู้คือ การปฏิรูป จากการยึดวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือที่เรียกว่า ผู้เรียนรู้สำคัญที่สุด

สรุปว่า การปฏิรูปการศึกษา หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการศึกษา ตั้งแต่นโยบาย บัณฑิต ขั้นตอน และผลลัพธ์ การสร้างความเชื่อมั่น ในคุณภาพของผลผลิต และการบริการทางการศึกษา รับผิดชอบต่อคุณลักษณะของ ผู้จบการศึกษาอบรมทุกระดับการศึกษาที่จะมีความสมบูรณ์และสมดุลในการเป็นมนุษย์ปัญญา มนุษย์คุณธรรม และมนุษย์ที่ปรับตัวเก่ง เรียนรู้ตลอดเวลา และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง ในด้านต่างๆ ของสังคม

2.2 ความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2544 ข, หน้า 3) กล่าวว่า สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ศึกษาปัญหาการศึกษา และได้ข้อสรุปเป็นข้อเสนอแนะไว้ 3 เรื่อง ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร

1.1 หลักสูตรการศาสนศึกษา นอกจากระบบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ที่ต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้วควรจะได้ กำหนดหลักสูตรอื่น ที่เฉพาะและจำเป็นต่อการศึกษาพัฒนาและเผยแผ่ศาสนาที่ชัดเจนเช่น หลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้บวช หลักสูตรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักสูตรพระนักเทศน์ หลักสูตรพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักสูตรพระสังฆาธิการ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2 การศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแผนกธรรม และแผนกบาลี ควรจะได้ศึกษาเพิ่มเติมในวิชาต่อไปนี้ ได้แก่ ภาษาไทย สังคมศึกษา เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสารต่างๆ

1.3 สำหรับวิชาภาษาบาลี ควรมีการขยายหลักสูตรในระดับสูงขึ้น เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกได้อย่างลึกซึ้ง

1.4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรเพิ่มหลักสูตร ศิลธรรม สืบทอด เพื่อสามารถนำไปเผยแผ่และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่อลาสิกขาไปแล้ว

2. การพัฒนาบุคลากรการปฏิรูปการศึกษา เมื่อปฏิรูปแล้วพระสงฆ์จะมีภาระหน้าที่การงานในส่วนนี้ ดังนี้

2.1 การเป็นศาสนทายาทรักษาพุทธศาสนา รับผิดชอบต่อคณิศร ไปทำงาน เมื่อลาสิกขาควรจะได้มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรสงฆ์อื่นๆ ด้วย เช่น อบรมการเป็นเจ้าอาวาส นักปกครอง พระนักกฎหมาย(พระวินัยธร) ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำการปฏิบัติธรรมกรรมมัฏฐาน ศึกษาระบบ ศาสนสมบัติของวัด กฎหมายทรัพย์สิน งานบัญชี สารบรรณ

2.2 ศึกษาให้มีความรู้ ด้านการก่อสร้าง ศิลปวัฒนธรรมเพื่อจะได้ดูแลรักษาศาสนสมบัติให้มั่นคงคงอยู่อย่างถูกหลักวิธีการ

3. การบริหารและการจัดการ การสนับสนุนทรัพยากร

3.1 หลักการจัดการศึกษา ควรเน้นความรู้ความเข้าใจ แนวคิดจิตวิญญาณในทางพระพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ และควรนำหลักไตรสิกขามาเป็นอุดมการณ์ในการฝึกตน ให้เกิดความรักชาติศาสนาปรับความคิด ทิศทางหรือวิสัยทัศน์และให้เยาวชนศฤงคารได้เข้าศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาของทางคณะสงฆ์ด้วย

3.2 การจัดการศึกษาของสงฆ์ระบบการศึกษาเป็นระบบเปิดพร้อมหรือไม่ที่จะนำการศึกษาของสงฆ์เข้าสู่ระบบโรงเรียนและตรงข้ามการนำระบบศีลธรรมภาพลักษณ์อันดีของศาสนานำไปสู่สถานศึกษา โรงเรียน การจัดการศึกษาของสงฆ์ควรให้เจ้าคณะเจ้าสังกัตดูแล และร่วมกันทำงานด้านการศึกษาแม่กองธรรม และแม่กองบาลีสนามหลวงมีหน้าที่จัดการสอบสนามหลวงควรได้มีการปรับวิธีการโดยการส่งเสริมการเรียนการสอนให้เป็นระบบมีคุณภาพ ด้วยการกำหนด กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบประมาณการจัดการศาสนศึกษา ศึกษุสามเณรเป็นเยาวชนของชาติ รัฐควรให้การสนับสนุนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่นเดียวกับเยาวชนของชาติทั่วไป

3.4 การบริหารจัดการศาสนศึกษา ระบบการบริหารจัดการด้านศาสนศึกษา ยังต้องมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านเช่น ปรับวิธีการเรียนการสอนการใช้เครื่องมือสื่อสารระบบทางไกล ทางการศึกษาเพื่อให้ประชาชนทั่วๆ ไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สรุปว่า ความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของการศาสนศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาหลักสูตร เพื่อการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ขอบประมาณการจัดการศาสนศึกษา และการบริหารจัดการศาสนศึกษาและเป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการศึกษาดังแต่นโยบาย ปัจจัย ขั้นตอน และผลลัพธ์

3. การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

3.1 ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา

เข้มทอง ศิริแสงเลิศ (2540, หน้า 37) กล่าวว่า ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง ระบบการบริหารงานโรงเรียนที่ทำให้โรงเรียนสามารถบรรลุถึงมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้ตลอดเวลา เพื่อผู้ที่ได้รับบริการเกิดความมั่นใจในคุณภาพของโรงเรียน ระบบดังกล่าวประกอบด้วย 3 ระบบย่อย คือ ระบบการวางแผน ระบบการควบคุมคุณภาพ ระบบการทบทวน และการปรับปรุงการปฏิบัติงาน การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติ เพื่อควบคุมคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับประกอบด้วยประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2540, หน้า 5) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง ระบบที่สร้างความมั่นใจต่อสังคม ผู้ปกครอง ลูกค้ำว่าโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้จบการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สงบ ลักษณะ (2541, หน้า 2) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การวางแผนและการปฏิบัติของหน่วยผลิตที่มุ่งจะผลิตสิ่งที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของผู้ใช้ผลผลิต ดังนั้น การประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นกระบวนการวางแผนและกระบวนการจัดการของผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาที่จะรับประกันให้สังคมเชื่อมั่นว่า จะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้ครบถ้วนตามมาตรฐานคุณภาพที่ระบุไว้ในหลักสูตรและตรงกับความมุ่งหวังของสังคม

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ (2541, หน้า 5) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวปฏิบัติใดๆที่หากนำมาดำเนินการตามระบบและแผนที่ได้วางไว้โดยมีการควบคุมคุณภาพ ตรวจสอบคุณภาพและประเมินคุณภาพ จะเป็นหลักประกันให้สาธารณชนเกิดความมั่นใจได้ว่า สถาบันจะพยายามทำหน้าที่อย่างดีที่สุด เพื่อให้ผลผลิตที่จะออกมามีคุณภาพ

กรมวิชาการ (2543ก, หน้า 10) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อสร้างความมั่นใจได้ว่าสถานศึกษาจะสามารถจัดการศึกษาได้ตามมาตรฐาน โดยนักเรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะต่างๆ ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม

อำรุง จันทวานิช (2542, หน้า 79) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง วิธีการหรือกลยุทธ์ที่กำหนดแนวปฏิบัติหรือแนวทางในการดำเนินงานในการจัดการศึกษาที่เป็นหลักประกันว่า นักเรียนมีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม

เกษม วัฒนชัย (2542, หน้า 15) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือการปฏิบัติ หากได้ดำเนินการตามระบบและแผนที่กำหนดไว้จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่า จะได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามลักษณะที่พึงประสงค์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ก, หน้า 7) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติ ของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจ แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ว่าการดำเนินงานของสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพ หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

สมคิด พรหมจ้อย, และสุพักตร์ พิบูลย์ (2543, หน้า 3) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพภายในและจากภายนอก แล้วตัดสินตามเกณฑ์

วาณี ธรรมสุริยะ (2545, หน้า 9) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การประกันคุณภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับระบบคุณภาพทุกๆ ระบบ การรวบรวมข้อมูล การวางแผนกิจกรรมทุกชนิด และการให้รายละเอียดหรือคำแนะนำต้องกระทำก่อนลงมือทำกิจกรรมใดๆ เพื่อให้สามารถควบคุมขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสม

คัทแทนซ์ (Cuttance, 1994, p. 5) กล่าวว่า การประกันคุณภาพ หมายถึง กลยุทธ์ที่ได้วางแผนไว้อย่างเป็นระบบและการปฏิบัติงานที่ได้มีการออกแบบไว้โดยเฉพาะเพื่อรับประกันว่ากระบวนการได้รับการกำกับดูแลและรวมทั้งการปฏิบัติงานนั้น มุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้อยู่ตลอดเวลา

เมอกาทรอยด์ และมอร์แกน (Murgatroyd & Morgan, 1994, p.45) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง การกำหนดมาตรฐาน วิธีการ ความต้องการคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญรวมถึงกระบวนการตรวจสอบการประเมินที่สามารถตรวจได้ว่ากิจกรรมที่ได้ดำเนินการปฏิบัติไปนั้นได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้

มิดเดิลเฮิร์สต์ (Middlehurst, 1997, p. 32) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา ไม่ว่าจะเกิดขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการภายใน หรือเป็นการประกันคุณภาพจากภายนอก การประกันคุณภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าไม่พูดถึงมาตรฐานการศึกษา (standards) เนื่องจากการพิจารณาตัดสินคุณภาพจะต้องสัมพันธ์กับมาตรฐาน ที่กำหนดมาตรฐานเปรียบเทียบกับเครื่องวัด (yardstick) คุณภาพของสิ่งของต่างๆ ที่ต้องการวัด เช่น ผลการปฏิบัติงานโดยรวมการใช้ประโยชน์ความปลอดภัยเป็นต้น การศึกษาที่ได้มาตรฐาน คือ การศึกษาที่เป็นไปตามมาตรฐานกำหนด

สรุปว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารหรือแนวปฏิบัติ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นให้แก่ ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่าสถานศึกษามีคุณภาพเป็นสถานศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ครบถ้วนตามคุณภาพมาตรฐานการศึกษา ตรงกับความมุ่งหวัง และเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นสถานศึกษาที่มีการรับประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการจัดการกระบวนการ การปฏิบัติการคุณภาพ และมีการวางแผน ควบคุมตรวจสอบอย่างเป็นระบบตลอดเวลาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

3.2 องค์ประกอบและหลักการสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา

เสาวลักษณ์ สังข์รูป (2545, หน้า 12-13) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา (quality assurance) มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. การควบคุมคุณภาพการศึกษา (quality control) เป็นการดำเนินการประกันคุณภาพภายในเพื่อการพัฒนาคุณภาพเข้าสู่มาตรฐานที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย

1.1 การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป็นการกำหนดมาตรฐานการศึกษาระดับชาติ เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา กำหนดมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาชาติ การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการศึกษาไว้ เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพ

1.2 การพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานเป็นการจัดทำแผน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพเข้าสู่มาตรฐานที่กำหนดไว้ ในด้านการพัฒนาหลักสูตร สื่อ การพัฒนาครูและบุคลากร ธรรมเนียมสถานศึกษา การเรียนการสอน การแนะแนว การจัดการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล ทั้งนี้โดยเน้นระบบกลไกการปฏิบัติงานตามแผน ติดตามกำกับ การดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2. การตรวจสอบ ทบทวน และปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา และต้นสังกัด เพื่อยืนยันช่วยเหลือสนับสนุน เฝ้าระวัง ปรับปรุง และพัฒนาการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดมุ่งไปสู่มาตรฐานที่ต้องการ ดังนี้

2.1 การตรวจสอบและทบทวนการดำเนินงานนั้น ทั้งระบบด้วยตนเองของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และรายงานผลต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และผู้รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา

2.2 การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือต้นสังกัด เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และใช้มาตรการในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้

2.3 การตรวจสอบติดตามและการประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในภาพรวมของประเทศเพื่อส่งเสริมสนับสนุนและใช้มาตรการในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3. การประเมินและรับรองคุณภาพการศึกษา (quality assessment) เป็นการดำเนินการประกันคุณภาพภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาและรับรองว่าสถานศึกษาได้คุณภาพมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ การประกันคุณภาพการศึกษา มีหลักการดังนี้

3.1 การสร้างความมั่นใจและความพึงพอใจในคุณภาพการศึกษา

3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการศึกษาของฝ่ายทุกฝ่าย ทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ

3.3 ความร่วมมือทางวิชาการขององค์กรบุคลากรพื้นที่

3.4 การดำเนินงานเน้นคุณภาพในการปฏิบัติงานทุกระดับ

3.5 การดำเนินงานสามารถติดตามตรวจสอบได้

3.6 การรายงานสู่สาธารณชนและผู้เกี่ยวข้อง

สรุปว่า องค์ประกอบและหลักการสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา ได้แก่ การควบคุมคุณภาพการศึกษา การตรวจสอบ ทบทวน ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา การประเมินและรับรองคุณภาพการศึกษาหรือ quality assurance (Q.A.) quality control quality audit & quality assessment ต้องเป็นไปตามหลักการของการประกันคุณภาพการศึกษา การสร้างความมั่นใจและความพึงพอใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการศึกษาของฝ่ายทุกฝ่าย ความร่วมมือทางวิชาการขององค์กรบุคลากรพื้นที่ การดำเนินงานเน้นคุณภาพ ในการปฏิบัติงานทุกระดับ สามารถติดตามตรวจสอบได้ และการรายงานสู่สาธารณชนและผู้เกี่ยวข้องด้วย

3.3 การประกันคุณภาพการศึกษากับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2544ก, หน้า 9) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นการดำเนินงานโดยคณะสงฆ์ เพื่อให้บุคคลที่เข้ามาบรรพชาและอุปสมบทเป็นสามเณรและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเพื่อเป็นหลักที่จะเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาด้านหลักสูตร ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านกระบวนการเรียนการสอน การวัดผลการศึกษา คุณภาพและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการบริหารจัดการด้านอื่นๆ เป็นการดำเนินโดยคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่สนองงานและประสานงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

1. ร่วมกับคณะสงฆ์จัดประชุมสัมมนา ผู้บริหารการศึกษาคณะสงฆ์ระดับสูง ให้เกิดความตระหนักและปลุกจิตสำนึกให้มองเห็นคุณค่าของการประกันคุณภาพการศึกษา
2. ร่วมกับนักวิชาการ และคณะสงฆ์จัดทำเอกสารแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. ประชาสัมพันธ์แนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
6. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์ดำเนินการประเมินคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
7. ส่งเสริมให้คณะสงฆ์วิเคราะห์วิจัยปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของคณะสงฆ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ก, หน้า 7) กล่าวว่า เพื่อป้องกันปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคุณภาพในแต่ละสถานศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงกำหนดให้มี

การประกันคุณภาพในการจัดการศึกษาของแต่ละสถานศึกษาโดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 49 ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์กรมหาชน ทำหน้าที่ประเมินผลการจัดการศึกษาและตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาทุกระดับ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งและโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องถูกตรวจสอบคุณภาพโดยสำนักงานนี้ แต่ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี จะต้องถูกตรวจสอบคุณภาพด้วยหรือไม่ แต่เป็นหลักธรรมดาว่า ถ้าสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐเท่าเทียมกันกับการที่รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติของรัฐ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา ก็ต้องเข้ามาตรวจสอบและประเมินคุณภาพ เป็นเรื่องที่ดีเพราะทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี สามารถแข่งขันกับโรงเรียนประเภทอื่นได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 23-24) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 49 วรรคสอง กำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาประเมินคุณภาพของสถานศึกษาทุก 5 ปี และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน ถ้าสถานศึกษาใดไม่ผ่านการประเมินคุณภาพก็จะต้องดำเนินการตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดังต่อไปนี้ ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตามมาตรฐานกำหนดให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา จัดข้อเสนอแนะและการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษานั้นปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2544, หน้า 33-34) กล่าวว่า การประเมินมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา จัดเป็นกระบวนการของความรับผิดชอบทางการศึกษา ที่สามารถตรวจสอบได้ (accountability) หรือเป็นกระบวนการของการประกันคุณภาพการศึกษา (quality assurance) ของโครงการการศึกษาที่จัดขึ้นทั้งในระบบ และนอกระบบโรงเรียน การศึกษาอาจจะพิจารณาว่าเป็นโครงการ (programs) หรือเป็นระบบ (system) การประเมิน จึงอาจจัดเป็นการประเมินโครงการทั้งโครงการ หรือเป็นการประเมินทั้งระบบที่มีองค์ประกอบอย่างน้อยสามส่วน คือ ปัจจัยเบื้องต้น (input) กระบวนการและวิธีการ (throughput) และผลลัพธ์ (output) การประเมินนี้สามารถจัดทำได้สองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการประเมินภายใน ที่สถานศึกษาจัดการประเมินของตนเอง ประหนึ่งเป็นการวิจัยประเมินผลของตนเอง เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ทุกฝ่ายร่วมมือกัน โดยหวังที่จะนำเอาผลของการวิจัยมาใช้ปรับปรุงการศึกษา อย่างรวดเร็วเป็นสำคัญหรือเป็นการประเมินความก้าวหน้า

เป็นระยะๆ ไป ลักษณะที่สอง คือ การประเมินภายนอกที่จัดทำโดยนักประเมินจากองค์กรภายนอกที่ปรารถนาจะตรวจสอบการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อการรับรอง ในผลการปฏิบัติของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาเป็นสำคัญ การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษานั้น ถึงแม้จะพยายามประเมินการศึกษาทั้งระบบ แต่ในทางปฏิบัตินั้นมุ่งเน้นประเมินผลลัพธ์ (result oriented) ว่าได้มาตรฐานหรือไม่อย่างไร ผลลัพธ์ที่กำหนดเป็นมาตรฐานของความสามารถ อาจมีหลายอย่าง เช่น มาตรฐานด้านเนื้อหาวิชา มาตรฐาน การปฏิบัติงาน และมาตรฐานโอกาสในการเข้าเรียน เป็นต้น ผลการประเมินคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษานั้น นำไปสู่การกำหนดแผนการปรับปรุงสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา (school improvement plan-SIP) เป็นสำคัญ ดังนั้น การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

สรุปว่า การประกันคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีการประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา (สถานศึกษา) เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการดำเนินงานของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ให้มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพและทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด

สภาพและปัญหา

1. ความหมายของสภาพ

สุวิทย์ หิรัญยกานนท์ (2540, หน้า 538) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ความเป็นเองตามธรรมชาติของมัน ลักษณะในตัวเอง ธรรมชาติ ภาวะ

จิตการุณ วัชรราชันย์ (2544, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ลักษณะที่รับรู้ได้ถึงการบริหารงานจัดและดำเนินการด้านบริหาร โดยผู้รับผิดชอบจะต้องดำเนินการในด้านการวางแผน การปฏิบัติงาน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข

สวาท ใจมาดี (2544, หน้า 5) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ความเป็นจริง สิ่งที่เป็นอยู่ สิ่งที่ได้ปฏิบัติ รวมถึงปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

หยด คณโททอง (2544, หน้า 6) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ระดับการปฏิบัติงานที่เป็นจริงเกี่ยวกับการบริหาร

อัปสร สุโชติ (2544, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ระดับของการปฏิบัติงานตามสภาพที่เป็นจริงของการดำเนินงาน

คมกฤษ คัมภีรานนท์ (2546, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับการดำเนินการบริหาร

ทวน เทียงเจริญ (2546, หน้า 9) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ระดับการปฏิบัติงานที่เป็นจริงเกี่ยวกับการบริหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 1123) ให้ความหมายของคำว่า สภาพ หมายถึง ความเป็นเองตามธรรมดาหรือธรรมชาติ เช่น สภาพความเป็นอยู่

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (2546, หน้า 250) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ความเป็นเอง สิ่งที่เป็นเอง และธรรมดา

วินัย คำมูลเอก (2546, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง สภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับการบริหาร

บุญเลิศ รอดเชื้อ (2547, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง สภาพที่พบหรือที่เป็นอยู่ ในการดำเนินการบริหารงาน

พจนานุกรมฉบับมติชน (2547, หน้า 635) ให้ความหมายของคำว่า สภาพ หมายถึง ความเป็นธรรมดา ลักษณะในตัวเอง ภาวะ และธรรมชาติ

กินเดอร์เลย์ (Kinderley, 2003, p. 812) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง

1. การดำรงชีวิตอยู่ในตำแหน่งของบุคคลบนสรรพสิ่งทั้งหลาย
2. การจากไป (ตาย) พร้อมกับความห่วงใย หรือสภาพที่ทำให้ไม่สงบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสภาพ
3. สภาพโดยทั่วไป เป็นการจัดระบบที่เกี่ยวกับสังคม การเมืองภายใต้การปกครองของรัฐบาล ดังนั้น ส่วนประกอบที่เกี่ยวกับการเมืองส่วนหนึ่ง สมาพันธ์รัฐ สาธารณรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีสภาพเป็นสหรัฐ
4. สภาพโดยทั่วไป ด้วยเหตุและผลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพ คือสภาพคามเอกสารสำรองไว้สำหรับหรือให้ออกาสสำหรับระเบียบแบบแผนต่าง ๆ คือสภาพของการไปพัก สภาพของห้องพักอันดีเยี่ยม และเกี่ยวกับโอกาส คือสภาพของการเปิดรัฐสภา เป็นต้น
5. สภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา การปกครองของรัฐเกี่ยวกับพลเมือง สภาพของรัฐมนตรี สภาพและศรัทธา

5.1 เป็นคำพูดที่แสดงความรู้สึกอย่างเต็มที่และบริสุทธิ์ ในการพูดหรือการเขียน คือสภาพตามความคิดเห็นของฉัน

5.2 รายละเอียดที่กำหนดไว้แน่นอนที่สภาพของช่วงระหว่างของระเบียบพิธี มีความเหมาะสมทั้งหมด สภาพของสิ่งของ หรือการเล่นหรือเหตุการณ์ต่างๆ ตามสถานการณ์ และกระแสของสถานการณ์ต่างๆ ตอนกลางของภาษาอังกฤษเป็นสภาพการณ์บางส่วน จากสภาพบางส่วนซึ่งทำให้เกิดการปรับตัวสู่ความเป็นมลรัฐ หรือสภาพที่เป็นมลรัฐ

สรุปว่า สภาพ หมายถึง สภาวะที่เป็นจริง สภาพที่เป็นอยู่ของการดำเนินงานนั้นๆ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา

ในจังหวัดนครสวรรค์ ของพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน และการดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กองบาลีสนามหลวงกำหนด

2. ความหมายของปัญหา

สุวิทย์ หิรัญกาญจน์ (2540, หน้า 353) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง ข้อสงสัย คำถามข้อที่ต้องพิจารณาแก้ไข

จิตการุณ วัชรราชันย์ (2544, หน้า 7) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรค ในการบริหารงานการจัดและดำเนินการด้านการบริหาร

สวาท ไจมาตี (2544, หน้า 5) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรค ข้อขัดข้อง ในการจัดหาสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกในด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์ แหล่งวิทยาการ และการนิเทศแก่ครูผู้สอน

หยด คนโททอง (2544, หน้า 6) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้องเกี่ยวกับกระบวนการ

อัปสร สุโชติ (2544, หน้า 7) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือความขัดข้องที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

คมกฤษ คัมภีรานนท์ (2546, หน้า 7) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้องเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงาน

ทวน เทียงเจริญ (2546, หน้า 9) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้องเกี่ยวกับการบริหารงาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 602) ปัญหา หมายถึง ข้อสงสัย ข้อขัดข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2546, หน้า 137) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง คำถาม ข้อสงสัย ข้อติดขัดขัดแย้ง และข้อที่ต้องคิดต้องแก้ไข

วินัย คำนุเอนก (2546, หน้า 2) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้องต่างๆ ที่ไม่พึงปรารถนา

บุญเลิศ รอดเชื้อ (2547, หน้า 7) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง สภาพที่พบหรือเป็นอยู่อันเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงาน

พจนานุกรมฉบับมติชน (2547, หน้า 549) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง ข้อสงสัย คำถาม ข้อบกพร่องหรืออุปสรรคที่ต้องแก้ไขให้ลุล่วง

คินเดอร์เลย์ (Kinderley, 2003, p. 653) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง

1. วิธีการแก้ปัญหาอันเกิดจากความต้องการทางวัตถุ เป็นเรื่องที่ยุ้งยากและลำบาก เขายังไม่มั่นใจว่าปัญหา ของการแสดงออก มันมีวิธีการป้องกันปัญหาอย่างไร..?

2. บางสิ่งบางอย่างที่เป็นเรื่องยากต่อการเรียนรู้และทำให้สำเร็จได้

3. ปัญหาเรื่องความเป็นลูกผู้ชายกำลังเป็นสาเหตุของปัญหาทั้งปวง คินเดอร์เลย์ ให้เหตุผลไว้

4. ปัญหาวิชาคณิตศาสตร์และวิชาฟิสิกส์ เป็นการเริ่มต้นของการตรวจสอบ เป็นเงื่อนไข ซึ่งกำหนดให้สำเร็จหรืออธิบายข้อเท็จจริง เป็นผลที่ตามมาหรือกฎหมาย

5. ปัญหาคือเกมส์ของผู้ชาย หรือเรื่องที่ต้องแก้ไข/ต้องพิจารณากัน ดังนี้

5.1 ในการเล่นเกมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกมส์หมากรุก เป็นลักษณะ การละเล่นสำหรับผู้ชาย เครียดและสิ่งอื่นๆ เป็นสิ่งซึ่งผู้หาคำตอบจะได้รับ (บรรลุผล)

5.2 ทางออกหรือวิธีแก้สำหรับคำถามหรือปัญหาอันยุ่งยากนั้น ข้อปัญหา คือเรื่องที่ต้องแก้ไขหรือพิจารณากันของประเทศกรีก

สรุปว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรค ข้อขัดข้องในการดำเนินการ สิ่งที่ทำให้งาน ที่ทำ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ความเดือดร้อน สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบ ต่อ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบต่อพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เป็นสิ่งที่ต้องมีการพิจารณาและดำเนินการปรับปรุงแก้ไข

3. สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

บูรทิน ข้าภิรัฐ (2539, บทคัดย่อ) กล่าวว่า สภาพและปัญหาการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีดังต่อไปนี้

1. สภาพการจัดการเรียนการสอน

1.1 สภาพของหลักสูตร พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร และผู้เรียนมีความเห็นว่ามีเหมาะสมและครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษา ส่วนผู้สอน มีความเห็นเห็นว่าเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์

1.2 สภาพของการบริหารทั้งผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่ามีกำหนด ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานไว้ชัดเจน สภาพของงบประมาณ ผู้บริหารเห็นว่าไม่เพียงพอ และงบประมาณส่วนใหญ่ได้มาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1.3 สภาพของอาคารสถานที่ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เห็นว่ามีเพียงพอ สภาพของการเรียนการสอน ผู้บริหาร และผู้สอนมีความเห็นเห็นว่า ผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิธีการสอน ที่ผู้ใช้มากที่สุดคือ อธิบายและให้จด

1.4 สภาพของสื่อ ผู้บริหารและผู้สอนพบว่าไม่เพียงพอ

1.5 สภาพการวัดและการประเมินผล ทั้งพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติ หน้าที่ผู้บริหารและผู้เรียนตอบว่า มีการวัดและประเมินผลทั้งระหว่างเรียนกับผู้สอนที่วัด และ เมื่อสิ้นปีตอนสอบบาลีสนามหลวง

2. ปัญหาของการจัดการเรียนการสอน

2.1 ด้านที่ผู้เรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากที่สุด คือ เนื้อหาวิชาบาลีเรียน
เข้าใจยาก

2.2 ด้านผู้สอนเห็นว่าเป็นปัญหามาก คือ งบประมาณมีไม่เพียงพอ
และหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจัง

2.3 ด้านผู้สอนและผู้เรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือการเรียนการสอน
ที่ใช้วิธีท่องจำ

2.4 ด้านที่ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือประชาชนทั่วไป
มองไม่เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และ

2.5 ด้านที่ทั้งผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียนเห็นว่าเป็นปัญหามาก คือ
มีผู้เรียนสอบตก

นภมณฑล สิทธิมั่นเปี่ยม, และวัลย์พร ศิริภิรมย์ (2545, บทคัดย่อ) กล่าวว่า
สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีดังต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร

1.1 เนื้อหาสาระที่เก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือ เป็นภาษาที่เข้าใจยาก
โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลี เน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ
ขาดการประยุกต์ใช้ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็น
ภาษา ที่เข้าใจง่ายจัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีการอธิบายให้ชัดเจนควรจัดเวลา
สำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยและควรเพิ่มวิชาการทางโลกเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย
มีความแตกฉานสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้และมีความสนใจอยากเรียนมากยิ่งขึ้น

1.2 เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียน
น้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งจึงควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลา
เรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบ จัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยน
เรียนวิชาอื่นด้วย

1.3 วิธีการเรียนการสอน เน้นการท่องจำและการแปลไม่ค่อยมี
การประยุกต์ใช้และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง 4 ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน
โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น สามารถนำมา
ประยุกต์ใช้กับชีวิตได้และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดศรัทธาในการเรียน และเพิ่ม
กิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

2. ด้านกระบวนการเรียนการสอน

2.1 ผู้สอนไม่เพียงพอมักใช้ระบบที่สอนน้อง ผู้สอนขาดความรู้
ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษา
อบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ และ

มีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย การประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ อย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้สอน

2.2 หนังสือ ตำราประกอบการเรียน เป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการ ปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรอง อย่างเป็นทางการเพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และขัดเกลาสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย สามารถ เข้าใจง่ายและควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น

2.3 สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อยหรือไม่มีใช้เลย ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน ส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและ ใช้อย่างแพร่หลาย

2.4 อาคารสถานที่ มักใช้ศาลาการเปรียญซึ่งมักมีเสียงรบกวน และ บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ทั้งภายในและ ภายนอก มีบรรยากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ด้านการวัดผลประเมินผล

3.1 เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การวัดและ ประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัด ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

3.2 ความยากง่ายของข้อสอบ ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้น การประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำมีการสอบ เก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียนพฤติกรรมการเรียนของ ผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

สรุปว่า สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ สภาพที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นอยู่ สิ่งที่ได้ปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และ ผู้เรียน การดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กองบาลี สนามหลวงกำหนด หลักสูตรเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน การบริหารขาด งบประมาณสนับสนุน อาคารสถานที่ไม่สะดวก สื่อการเรียนการสอนน้อย การวัดผล ประเมินผลขาดมาตรฐาน ทำให้เกิดปัญหา คือ อุปสรรค ข้อขัดข้อง ความเดือดร้อน สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบต่อจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หรือ สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบต่อผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาและ ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข เนื้อหาวิชาที่เรียนเข้าใจยาก ผู้สอนไม่เพียงพอ หนังสือ-ตำรา

เกินไป งบประมาณไม่เพียงพอ การสอนโดยเน้นให้ท่องจำด้านเดียวไม่เหมาะสม สื่อ-อุปกรณ์การเรียนการสอนน้อย ประชาชนมองไม่เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เกณฑ์การวัดและประเมินผล วัดความจำมากกว่าความเข้าใจ ข้อสอบยากเกินไปและขาด การทดสอบความยากง่าย เกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2487 ที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน ควรมีการปรับปรุง

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

1. ความหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 33-36) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีของสำนักเรียนและ สำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน แบ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็น 9 ชั้น โดยเพิ่มชั้นบาลีไวยากรณ์ 1 ชั้น เป็นชั้นที่ เตรียมความพร้อมของนักเรียนก่อนขึ้นแปลหรือเรียนในระดับประโยค 1-2 คือ

1. บาลีไวยากรณ์	}	6. เปรียญธรรม 6
2. ประโยค 1-2		7. เปรียญธรรม 7
3. เปรียญธรรม 3		8. เปรียญธรรม 8
4. เปรียญธรรม 4		9. เปรียญธรรม 9
5. เปรียญธรรม 5		

ชั้นไวยากรณ์ที่สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาเพิ่มขึ้นนั้นไม่มีกำหนดในการสอบ บาลีสนามหลวง แต่จัดสอนเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานทางด้านไวยากรณ์ภาษาบาลี และเตรียม ความพร้อมให้กับผู้เรียน ก่อนเรียนวิธีการแปลหรือเรียนในระดับประโยค 1-2 สำนักเรียนและ สำนักศาสนศึกษาทั่วไปจะเปิดการเรียนการสอนในระดับประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 5 หรือ เปรียญธรรม 6 เท่านั้น ส่วนเปรียญธรรม 6 ขึ้นไปจะให้ผู้เรียนดูหนังสือเอง หรือส่งเข้าเรียน ที่สำนักเรียนส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร) ที่เป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่ ที่เปิดการเรียนการสอน ถึงเปรียญธรรม 9 มีสำนักเรียนวัดสามพระยา เป็นต้น การที่สำนักศาสนศึกษาไม่เปิดสอนในชั้น เปรียญธรรม 6 ขึ้นไป เพราะขาดผู้สอน ประกอบกับผู้เรียนมีความพอใจที่จะศึกษาด้วยตนเอง เพราะวิธีการเรียนการสอนในทุกประโยคจะคล้ายกัน นักเรียนสามารถที่จะดูหนังสือเตรียมสอบ ด้วยตัวเอง โดยอาศัยหนังสือฉบับแปลเป็นคู่มือได้ จะมีเพียงวิชาแต่งฉันทภาษาภครชั้น เปรียญธรรม 8 เท่านั้น ที่มีผู้เรียนสนใจไปเรียนกันมาก สำหรับระยะเวลาในการเรียนประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ไม่สามารถจะกำหนดได้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียน บางรูปอาจใช้เวลาสอบเพียง 8-9 ปี จบชั้นเปรียญธรรม 9 แต่บางรูปอาจใช้เวลาเกินกว่าจะสอบผ่านแต่ละชั้น จนบางรูปต้องเลิกสอบไปก็มี การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะมีเป้าหมายอยู่ที่

การสอบประโยคบาลีสนามหลวงเป็นหลัก แต่คณะสงฆ์ได้วางแนวทางเกี่ยวกับภาคและเวลาเรียนไว้ โดยแบ่งภาคเรียนออกเป็น 3 ภาค ดังนี้

1. ภาควิสาขะ เริ่มแต่ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ถึงขึ้น 9 ค่ำ เดือน 8
2. ภาคพรรษา เริ่มแต่แรม 9 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11
3. ภาคปวารณา เริ่มแต่ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 ถึงแรม 13 ค่ำ เดือนยี่

เวลาเรียนกำหนดไว้เป็น 2 ช่วง คือ ภาคเช้า เวลา 08.30 ถึง 10.30 น และภาคบ่าย เวลา 13.00 ถึง 16.30 น. หนึ่งสัปดาห์เรียน 5 วัน หยุด 2 วันคือ วันโกน (ขึ้นหรือแรม 7 หรือ 14 หรือ 13 ค่ำ) และวันพระ (ขึ้นหรือแรม 8 หรือ 15 หรือ 14 ค่ำ) ในหนึ่งปีจะต้องมีเวลาเรียนอย่างน้อย 300 ชั่วโมง ภาคเรียนและเวลาเรียนไม่ใช้กฎเกณฑ์ที่ทุกสำนักศาสนศึกษาจะต้องปฏิบัติ เพราะการจัดระบบการเรียนการสอนขึ้นกับแต่ละสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา จะดำเนินการ สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาจะเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชา และปิดเรียนประมาณเดือน 12 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ารับอบรมบาลีสนามหลวงก่อนสอบ ณ สำนักเรียนที่จัดอบรมและเตรียมตัวสอบ และจะปิดเรียนในช่วงเข้าพรรษาและออกพรรษาด้วย ช่วงละ 1 สัปดาห์ สำหรับเวลาเรียนจะเรียนวันละประมาณ 2-4 ชั่วโมง คือ เวลา 8.30 – 10.30 น. ภาคบ่ายเปิดโอกาสให้ผู้สอนผู้เรียนได้เรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยกเว้นประโยคที่เป็นภาคบังคับของแต่ละวัด จะเปิดเรียนในภาคบ่ายเวลา 13.00 – 16.30 น. และบางสำนักศาสนศึกษาจะสอนภาคค่ำด้วย คือ เวลา 18.00 – 20.00 น. การที่มีเวลาเรียนเพียงวันละ 2-4 ชั่วโมง ทำให้การเรียนการสอนทำได้เพียงวันละวิชา เป็นวิชาแปล ส่วนวิชาอื่นๆ เช่น แปลไทยเป็นมคธ ชั้นเปรียญธรรม 4 ขึ้นไป ขึ้นกับผู้สอนในแต่ละชั้นว่าจะสลับสอนอย่างไร เนื่องจากภาษาบาลีเป็นภาษาที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาจนมีความเชื่อว่า การเรียนภาษาบาลีเป็นการรักษาพระพุทธพจน์ ประกอบกับภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีระเบียบ แบบแผน มีกฎเกณฑ์ภาษาที่เคร่งครัดตายตัว (ตฤติกาสา) ลักษณะของการเรียนจึงเป็นลักษณะแบบประเพณี คือ ใช้วิธีการท่องจำเป็นหลักและพยายามแปลคัมภีร์ให้ถูกต้องตามต้นฉบับ วิธีการเรียนแบบนี้ยังใช้อยู่ถึงปัจจุบัน การเรียนภาษาบาลี ในปัจจุบันวิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้นคือ วิชาแปล ส่วนวิชาอื่นๆ แล้วแต่ผู้สอน จะกำหนดให้เรียนก่อนการเรียนผู้เรียนต้องไปดูหนังสือเอง โดยมีหนังสือแปลเป็นคู่มือวางหนังสือบาลีคู่กับหนังสือแปลดูเทียบกันไปมา เมื่อเข้าเรียนผู้สอนจะให้ผู้เรียนผลัดกันแปล แล้วคอยตรวจสอบว่าผู้เรียนรูปนั้นแปลผิดหรือไม่ ถ้าแปลผิดจะหักท้วงแล้วให้แปลใหม่ และถ้ามีประโยคใดที่แปลยากจะอธิบายเพิ่มเติมให้ผู้เรียนเข้าใจว่า ควรจะแปลอย่างไร ปกติแล้ววันหนึ่งจะแปลได้ประมาณ 2-10 หน้ากระดาษ ส่วนวิชาอื่นๆ เช่น สัมพันธไทย ไวยากรณ์ แปลไทยมคธ แต่งฉันท์เป็นต้น การเรียนจะเป็นไปในรูปแบบของการฝึกหัดทำข้อสอบ การแปลหรือแต่งนั้น บางประโยคผู้เรียนต้องท่องจำให้ขึ้นใจ และแปลให้ถูกต้องผิดเพี้ยนไม่ได้ ประโยคเช่นนี้ เรียกว่า ประโยคแบบ เช่น

ประโยคที่พระพุทธเจ้าตรัสถามพระภิกษุว่า กาย นุตถ ภิกขเว กถาเย สหนิสิตฺวา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเป็นผู้นั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เป็นต้น อุปกรณ์การเรียนการสอนนับเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยสร้างความสนใจในการเรียน และช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ พระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีอุปกรณ์การสอนหลักที่ใช้คือ ตำราเรียน เพราะวิธีการเรียนการสอนใช้การท่องจำ อุปกรณ์อื่นที่ควรมี คือ เทปบันทึกเสียงการแปล มีการแปลบันทึกเทปจำหน่ายให้ผู้เรียนอาจนำมาเปิดฟัง แทนการดูหนังสือแปลเทียบกับหนังสือภาษาบาลี เพื่อการแปลได้เร็วขึ้น วิธีการเรียนที่ใช้ความจำประกอบกับการเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนทำให้ผู้เรียนขาดแรงกระตุ้น ผู้เรียนจึงต้องมีวิริยะอุตสาหะมาก จึงจะสามารถเรียนภาษาบาลีให้สำเร็จได้ สำหรับผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีกำหนดเพียงว่าต้องมีวุฒิเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป การเป็นผู้สอน โดยสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาทำเรื่องเสนอท่านเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้นจนถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้งเมื่อได้รับแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนได้ สำหรับสำนักเรียนในกรุงเทพฯ ผู้สอนจะมีวุฒิเปรียญสูง เนื่องจากมีพระภิกษุและสามเณรที่เป็นมหาเปรียญอยู่มากสามารถเลือกได้ แต่ในต่างจังหวัดสำนักศาสนศึกษา บางสำนักศาสนศึกษาขาดผู้สอนหรือมีผู้สอนไม่พอ บางสำนักต้องใช้ระบบพี่สอนน้อง คือผู้ที่กำลังเรียนเปรียญธรรม 3 หรือเปรียญธรรม 4 ต้องเป็นผู้สอนประโยค 1-2 ด้วย เมื่อพิจารณาจากลักษณะการเรียนการสอน ที่ผู้สอนทำหน้าที่ควบคุมการแปลเพียงอย่างเดียว ผู้สอนไม่น่าจะต้องใช้ทักษะในการสอนมาก แต่ความเป็นจริงความรู้ และทักษะการสอนของผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น

ชนม์ พานิชชอบ (2542, หน้า 18) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามเป้าหมายและมีคุณภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาพยายามทุกวิถีทาง ที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพสูงขึ้น การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนเป็นภาระหน้าที่ของบุคคล 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ผู้สอน ถือเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบโดยตรง กลุ่มที่สองคือ ผู้บริหาร ผู้บริหารอยู่ในฐานะผู้ควบคุมดูแลและให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้สอนจึงเป็นบุคคลที่มีส่วนรับผิดชอบลงไป การพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพจึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้สอนและผู้บริหารการศึกษา ทั้งผู้สอนและผู้บริหารจะต้องแสวงหาแนวทางในการพัฒนา และยกระดับการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพสูงขึ้น ระบบการเรียนการสอนคือการจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่ได้กำหนดไว้ การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 24-27) กล่าวว่า แนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จะต้องเป็นการเรียนการสอนที่ดีดังต่อไปนี้

1. ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ต้องเป็นความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก
3. ต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน
4. ต้องเป็นที่น่าสนใจไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย
5. ต้องดำเนินการไปด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน
6. ต้องทำให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้
7. ต้องตระหนักถึงเวลาที่เหมาะสมที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้
8. ต้องสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง
9. ต้องสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้
10. ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน
11. ต้องสามารถเข้าใจผู้เรียน
12. ต้องคำนึงถึงภูมิหลังของผู้เรียน
13. ต้องไม่มีวิธีการใดวิธีการหนึ่ง
14. การเรียนการสอนที่ดีเป็นพลวัต (dynamic) คือมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การสร้างบรรยากาศ รูปแบบ เนื้อหาสาระ เทคนิควิธี
15. ต้องสอนในสิ่งที่ไม่ไกลตัวผู้เรียนมากเกินไป
16. ต้องมีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

รุจิรี ภูสาระ, และจันทราณี สงวนนาม (2545, หน้า 149) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง ครูผู้สอนจะต้องจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง และเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ นำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สอดแทรกในการเรียนการสอน ทุกกลุ่มสาระ

ทิศนา ขัมมณี (2545, หน้า 17) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง วัตถุประสงค์ ในการเรียนการสอน สาระ/เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนวิธีการ/กระบวนการที่ใช้ในการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน

วิทยา ประชากุล (2548, หน้า 20) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ ด้วยกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกายและสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้

ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติและ การเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้ การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้คู่คุณธรรม ต้องพยายาม นำกระบวนการจัดการทางวิทยาศาสตร์ ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ การเรียนรู้ เนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกันยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำ กระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาบูรณาการ ในการจัดการเรียนการสอน

กองบาลีสนามหลวง (2548, หน้า 7-8) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาหรือปรับปรุงตน ให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมจะเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาเพราะภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก ผู้ประสงค์จะเข้าใจในพระไตรปิฎกต้องมีความรู้ภาษาบาลี คณะสงฆ์ไทยได้รู้ถึงความจำเป็น ในข้อนี้จึงได้กำหนดให้มีการศึกษาบาลีมาแต่อดีตกาล เพื่อจะใช้ภาษาบาลีเป็นกุญแจไขตู้ คือพระไตรปิฎก อันเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและ แก่ประชาชน การศึกษาภาษาบาลี จึงจำเป็นสำหรับพระภิกษุและสามเณรทุกรูป ที่จะต้อง ศึกษา มีคำพูดที่กล่าวโดยทั่วไปว่า บวชเรียน ศึกษา สืบอายุพระพุทธศาสนา และการศึกษา ภาษาบาลีมีมาแต่ครั้งสุโขทัย มีประวัติศาสตร์กล่าวถึง การไปอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ มาเป็นครูต้นแบบทางการศึกษา ช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นจุดเริ่มต้นของการจัด การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

สรุปว่า ความหมายของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การจัดกระบวนการการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ด้วยกระบวนการและ วิธีการที่หลากหลายให้กับผู้เรียน ถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของ 1. ผู้สอน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคล ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรง 2. ผู้บริหาร จะอยู่ในฐานะผู้ควบคุมดูแลและให้การสนับสนุน ต่อการปฏิบัติงานของผู้สอน การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนสำหรับพระภิกษุและสามเณร การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ในตัวเองของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไป เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต และการจัดการเรียน การสอนตามหลักของโครงสร้างการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

2. จุดมุ่งหมายการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

บูรทิน ข้าภิรัฐ (2539, หน้า 3-4) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เมื่อพิจารณาตามหลักสูตรและแบบเรียนพบว่า ในสมัยสุโขทัยถึงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งรัตนโกสินทร์ มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผู้เรียนมีความรู้ในหลักศาสนาจากพระพุทธพจน์ ในพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาขั้นเตรียมการปฏิบัติเพื่อลดกิเลสและถอดตนออกจากวงจรของชีวิตที่เวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนหลักสูตรที่ใช้เรียนจากพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์อรรถกถา จุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้แปลภาษาบาลีที่จารึกพระพุทธพจน์ได้ คือช่วยให้พระภิกษุสามเณรที่เรียนมีความรู้ความสามารถอ่านภาษาบาลีได้ เพื่อจะได้ใช้เป็นเครื่องมือ ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่บันทึกไว้เป็นภาษาบาลี ในพระไตรปิฎก แล้วนำไปเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้และปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรเป็นการช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 96-98) กล่าวว่า กฎกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 เพราะในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสถาบันพระพุทธศาสนา ได้รับการยอมรับ จากสังคม มีศักดิ์และสิทธิเสมอกับสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนของประเทศไทย ตามกฎกระทรวงศึกษาธิการข้อที่ 3 (2) กล่าวว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ชั้นเปรียญธรรม 3 เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และตามพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ให้ผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวงเปรียญธรรม 9 มีวิทยฐานะ ชั้นปริญญาตรี เรียกว่าเปรียญธรรม 9 ใช้อักษรย่อว่า ป.ธ. 9 (กองบาลีสนามหลวง, 2549, หน้า 94) เมื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้รับการยอมรับจากสังคม มีศักดิ์และสิทธิเหมือนกับสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป ทำให้จุดมุ่งหมายของการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของผู้เรียน ในปัจจุบันเพิ่มขึ้นอีกข้อหนึ่ง คือเป็นทางเลือกสำหรับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรที่มุ่งมั่นและตั้งใจศึกษาเพื่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป

สรุปว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ในหลักศาสนาจากพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาขั้นเตรียมการปฏิบัติ เพื่อลดกิเลสและถอดตนออกจากวงจรของชีวิตที่เวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ เพื่อให้แปลภาษาบาลีที่จารึกพระพุทธพจน์ได้ คือการช่วยให้พระภิกษุและสามเณรที่เรียนมีความรู้ความสามารถทางภาษาบาลี เพื่อจะได้ใช้เป็นเครื่องมือ ในการศึกษาเรื่องราวและหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่บันทึกไว้เป็นภาษาบาลีในพระไตรปิฎก

เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกแล้วนำไปเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้ และปฏิบัติตาม เป็นการช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และเป็นทางเลือกสำหรับการศึกษาของพระภิกษุ และสามเณรที่มุ่งมั่นและตั้งใจศึกษา เพื่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป

3. องค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

กนก จันทร์ขจร (2535, หน้า 65) กล่าวว่า การเรียนการสอนจะต้องดำเนินการ ในทุกวิถีทางให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาในแต่ละระดับโดยมีการตรวจสอบ ประเมินผลความสำเร็จ มีการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1. ผู้สอน 2. ผู้เรียน 3. เนื้อหาวิชา 4. สื่อการเรียนการสอน 5. กิจกรรมการเรียนการสอน และ 6. การประเมินผล

อดุลย์ศักดิ์ ดวงคำน้อย (2541, หน้า 25) กล่าวว่า องค์ประกอบของการเรียน การสอน คือ 1. การกำหนดเป้าหมาย 2. การวิเคราะห์กิจกรรม 3. การกำหนดกิจกรรม 4. การดำเนินการสอน 5. การประเมินผล และ 6. การปรับปรุงแก้ไข

ชนม์ พานิชชอบ (2542, หน้า 21) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียน การสอน คือ

1. ตัวป้อน (input) ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร สิ่งแวดล้อมทางการเรียน
2. กระบวนการดำเนินงาน (process) ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การดำเนินการสอน การสร้างเสริมทักษะและกิจกรรมการสนับสนุน
3. การควบคุม (control) ได้แก่ การควบคุมกระบวนการเรียนการสอน การใช้คำถามชนิดต่างๆ การเสริมกำลังใจ การประเมินผลก่อนเสร็จสิ้นการสอน
4. ผลผลิต (output) ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความเข้าใจ การแก้ปัญหา ทักษะและเจตคติ และ
5. ข้อมูลย้อนกลับ (feed back) คือ การนำข้อมูลหลังจากการสอน มาปรับปรุงแก้ไขวิธีการสอนต่อไป

ทิศนา แคมมณี (2545, หน้า 17-18) กล่าวว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียน การสอน ได้แก่

1. ผู้สอน มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอน เช่น ความรู้ความเข้าใจสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจสอน ความพร้อมและบุคลิกลักษณะของผู้สอนมีผลต่อการจัดการเรียนการสอนและต่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอน ส่งผลต่อไปถึงกระบวนการ เรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน
2. ผู้เรียน สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อการเรียน การสอนมาก เช่น ความสนใจ ความต้องการ ความถนัดในการเรียน วิธีการเรียนรู้ ล้วนมี อิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนและการเรียนรู้ของผู้เรียน

3. การจัดการเรียนการสอน หมายถึง วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน สารเนื้อหา ที่ใช้ในการเรียนการสอน วิธีการ/กระบวนการ ที่ใช้ในการเรียนการสอน การวัด และการประเมินผลการเรียนการสอนสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน

4. สภาพแวดล้อม ที่ใกล้ตัวผู้สอนผู้เรียนมากที่สุด คือ สภาพแวดล้อม ในห้องเรียน และสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน หรือสภาพแวดล้อมในโรงเรียนขณะที่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้น

ปรีชา จันทะสินธุ์ (2546, หน้า 8) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ องค์ประกอบที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามเป้าหมาย ได้แก่ 1. ตัวผู้สอน 2. วิธีการสอน และ 3. การจัดตารางสอน

พระปริยัติสุนทร (โอภาส โอภาโส) (2546, 11-13) กล่าวว่า การจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ต้องอาศัยองค์ประกอบ คือ

1. เจ้าสำนักเรียน ต้องมีเจตนาและศรัทธาต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความรู้ความเข้าใจเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการศึกษาภาษาบาลี ต้องเสียสละกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์และกำลังสติปัญญา เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาภาษาบาลีนี้โดยไม่เห็นแก่ความลำบาก ต้องสรรหาอุปกรณ์การเรียนการสอนที่จะ อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนดูแลเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของผู้สอนและผู้เรียนอย่างใกล้ชิดและสนับสนุน ให้ทุนการศึกษาแก่ผู้เรียน ตลอดจนสงเคราะห์ศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชนด้วยเมตตาจิต

2. ผู้สอน ต้องมีเจตนาและศรัทธาในการสอน มีความรับผิดชอบในหน้าที่ การสอนหมั่นศึกษาค้นคว้าตำราวิชาการเกี่ยวกับการเรียนการสอนสม่ำเสมอ มีความรับผิดชอบ ในด้านการบริหารและการปกครองดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของผู้เรียนให้การอบรม สั่งสอน ด้วยหวังความเจริญก้าวหน้าของผู้เรียนโดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก

3. ผู้เรียนต้องตั้งใจ มีความเพียรในการศึกษาอย่างเต็มที่และปฏิบัติตาม ตามกฎระเบียบของสำนักศาสนศึกษา โดยไม่คำนึงถึงความลำบาก

4. ทุนสำหรับบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ต้องจัดหา ให้เพียงพอ เมื่อท่านเจ้าสำนักมีความตั้งใจจริง ศิษยานุศิษย์และญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา ก็จะสละทุนทรัพย์ช่วยสนับสนุน

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2547, หน้า 18) กล่าวว่า การจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ให้มีคุณภาพ ต้องเป็นหน้าที่ของบุคลากร 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มผู้บริหาร ประกอบด้วย 1.1 เจ้าสำนักศาสนศึกษา 1.2 อาจารย์ใหญ่ 2. กลุ่มผู้สอน และ 3. กลุ่มผู้เรียน บุคลากรทั้ง 3 กลุ่ม ต้องดำเนินการ

บริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1. หลักสูตร 2. ผู้สอน 3. กิจกรรมการเรียนการสอน 4. ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ 5. การประเมินผล

พระราชปริยัติโยดม (โอภาส โอภาโส, 2548, บทคัดย่อ) กล่าวว่า องค์ประกอบในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ

1. เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักต้องเป็นผู้เสียสละ
2. ผู้สอนต้องเป็นผู้มีศรัทธาและมีน้ำใจต่อผู้เรียน
3. ผู้เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อโอวาทหรือคำสั่งสอนของผู้สอน
4. ญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนพระพุทธศาสนาต้องให้การสนับสนุน

สรุปว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ให้มีคุณภาพเป็นหน้าที่ของบุคลากร 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหาร คือ เจ้าสำนักศาสนศึกษา และอาจารย์ใหญ่ กลุ่มผู้สอน และกลุ่มผู้เรียน โดยจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและมีองค์ประกอบที่สำคัญประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1. ด้านหลักสูตร 2. ด้านผู้สอน 3. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน 4. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ 5. ด้านการประเมินผล

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ยังเป็นความจำเป็นที่พระภิกษุและสามเณรต้องศึกษาต่อไป เพราะพระภิกษุและสามเณรจะต้องทำหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสั่งสอนอย่างแท้จริง โดยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นหัวใจของการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา เพื่อธำรงและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป สิ่งที่ต้องปรับปรุงและแก้ไข คือ คุณภาพการเรียนการสอนที่ต้องเป็นภาระหน้าที่ของบุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้สอน เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบโดยตรง สิ่งแรกที่ต้องพัฒนาคือคุณภาพของผู้สอนต้องได้มาตรฐานเป็นเบื้องต้น

2. ผู้บริหาร ในฐานะผู้ควบคุมดูแลให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้สอน ต้องมีส่วนรับผิดชอบรองลงไป โดยการให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนและสนับสนุนให้ผู้สอนพัฒนาคุณภาพของตน ให้กำลังใจในการทำงาน

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จึงต้องเป็นภาระหน้าที่ของผู้สอนและผู้บริหาร ที่จะต้องช่วยกันแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้สูงขึ้น เพื่อพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ใน 5 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1. ด้านหลักสูตร 2. ด้านผู้สอน 3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ 5. ด้านการประเมินผล

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร

1.1 ความหมายด้านหลักสูตรทั่วไป

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540, หน้า 5) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง สิ่ง 5 ประการ
ต่อไปนี้ 1. รายวิชาที่ใช้สอน 2. มวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน 3. แผนงานหรือโครงการ
ซึ่งเป็นข้อกำหนดในการจัดการศึกษา 4. กิจกรรมการเรียนการสอน 5. สื่อกลางในการนำ
ผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทาง

อัคร บัวศรี (2542, หน้า 6) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งใช้ออกแบบ
จัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระกิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละ
โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 41) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวล
ประสบการณ์ทุกชนิดที่ผู้สอนสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นมวลมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนที่มีคุณภาพ
ในอนาคต ตามเจตนารมณ์ของหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

รุจิรี ภูสาระ, และจันทราณี สงวนนาม (2545, หน้า 77) กล่าวว่า หลักสูตร
หมายถึง แผนการเรียนประกอบด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์ที่จะนำเสนอและจัดการ
เนื้อหาซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ และท้ายที่สุดจะต้องมี
การประเมินผลสัมฤทธิ์ของการเรียน

สุรพล พุฒคำ (2545, หน้า 43) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผน ประสบการณ์
ที่มีผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อให้สถานศึกษานำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน
ให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ได้

สรุปว่า หลักสูตร หมายถึง ประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ผู้สอน
สร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
พัฒนาตนเองให้เป็น มวลมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนที่มีคุณภาพในอนาคต ตามเจตนารมณ์
ของหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.2 ความหมายด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรม

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 37) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตร
การศึกษาพระสงฆ์มีความหมายและเอกลักษณ์เฉพาะตัวและแตกต่างจากหลักสูตร
การศึกษาอื่นๆ คือหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่าประโยคบาลี
สนามหลวง เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีจะถือเอาการสอบบาลี
สนามหลวงเป็นหลัก

กองบาลีสนามหลวง (2539, หน้า 65-66) กล่าวว่า หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประโยคบาลีสนามหลวงมี 3 นัย คือ

1. หมายถึง รายวิชาต่างๆ ว่าแต่ละชั้นจะต้องสอบวิชาอะไรบ้าง
2. หมายถึง แบบเรียนหรือสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในวิชานั้นๆ เช่น ธรรมปทัฏฐกถา หรือจดหมายทางราชการก็จัดเป็นหลักสูตรได้

3. หมายถึง ลักษณะการออกข้อสอบ เช่น

3.1 วิชาบาลีไวยากรณ์ ประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3 ไวยากรณ์ วิชาว่าด้วยระเบียบแห่งภาษา

3.2 วิชาแปลไทยเป็นมคธ เปรียญธรรม 6 ระบุว่าการสอบ กรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจดัดแปลงสำนวนและ ท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบไล่ก็ได้

3.3 วิชาแต่งฉันทมคธ เปรียญธรรม 8 ระบุว่าการแต่งฉันทเป็น ภาษามคธ 3 ฉันท ในจำนวน 6 ฉันท ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

3.4 วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เปรียญธรรม 9 ระบุว่าการแต่งมคธ จากภาษาไทยล้วน ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ เป็นต้น

กองบาลีสนามหลวง (2548, หน้า 113) กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน หมายถึง หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงเนื่องจากระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะถือเอาการสอบบาลีสนามหลวงเป็นหลัก

กองบาลีสนามหลวง (2549, หน้า 117-118) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรพื้นฐาน จากการปรับปรุงหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ 2 แม้ว่าหลังจากนั้น จะมีการปรับปรุงบ้างแต่ก็ไม่แตกต่างจากเดิม หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง มีดังต่อไปนี้

1. ประโยค 1-2 และเปรียญตรีปีที่ 1-2 หมวดบาลีศึกษา

1.1 วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้ หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 1 ถึงภาค 4

1.2 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภท สอบถามความจำ

2. เปรียญธรรม 3

2.1 วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้ หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 5 ถึงภาค 8

2.2 วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค 5 ถึง ภาค 8

2.3 วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ประเภท สอบถาม ความจำ และความเข้าใจประกอบกัน

2.4 วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบ ลักษณะวรรคตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ

3. เปรียญธรรม 4

3.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ รัชมปัทมฎกถา ภาค 1

3.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มังคลัตถที่ปณี ภาค 1

4. เปรียญธรรม 5

4.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ รัชมปัทมฎกถา ภาค 2

ถึง ภาค 4

4.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มังคลัตถที่ปณี ภาค 2

5. เปรียญธรรม 6

5.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ รัชมปัทมฎกถา ภาค 5

ถึงภาค 8 แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจตัดแปลงสำนวนและท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค สอบไล่ก็ได้

5.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาค 3

ถึง ภาค 5

6. เปรียญธรรม 7

6.1 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มังคลัตถที่ปณี ภาค 1

6.2 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค 1-2

7. เปรียญธรรม 8

7.1 วิชาแต่งฉันทภาษามคธ แต่งฉันทที่เป็นภาษามคธ ในจำนวน 6 ฉันท

ดังนี้

7.1.1 ปัฐยาวัตร

7.1.2 อินทรวีเชียร

7.1.3 อูเปนทรวีเชียร

7.1.4 อินทรวงศ์

7.1.5 วังสฎฐะ

7.1.6 วสันตติลก

ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

7.2 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาค 1

7.3 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมรรค ภาค 1-2

8. เปรียญธรรม 9

8.1 วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้ว แต่กรรมการจะกำหนดให้

8.2 วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมรรค ภาค 1-2

8.3 วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ อภิธรรมัตถวิภาวินี

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 40-43) กล่าวว่า จากหลักสูตรการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า แต่ละประโยคจะมี 2-4 วิชา และเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับภาษาบาลีเท่านั้น(ยกเว้นวิชาบุรพภาค) เมื่อรวมรายวิชา ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะประกอบด้วยวิชา ดังต่อไปนี้

1. วิชาบาลีไวยากรณ์ เป็นวิชาที่ไม่มีในการสอบบาลีสนามหลวงประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3 เนื้อหาของวิชาบาลีไวยากรณ์ จะแบ่งเป็น 4 ภาค คือ อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ แต่ที่ใช้เรียนและสอบในประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3 จะมีเพียง 2 ภาค คือ อักษรวิธีและวจีวิภาค แต่ละภาคประกอบไปด้วยเรื่อง ดังต่อไปนี้

1.1 อักษรวิธี ว่าด้วยอักษร แบ่งเป็น 2 คือ (บุญสืบ อินสาร, 2540, หน้า 94)

1.1.1 สมัญญาภิธาน แสดงชื่ออักษรที่เป็นสระ พยัญชนะพร้อมทั้ง

ฐานกรณ์

1.1.2 สนธิ การต่ออักษรที่อยู่ในคำอื่นให้เนื่องเป็นอันเดียวกัน

1.2 วจีวิภาค ว่าด้วยการแบ่งคำพูดออกเป็น 6 ส่วน คือ

1.2.1 นาม ชื่อ แบ่งเป็น 3 คือ นามนาม คุณนาม และสัพพนาม

1.2.2 อัพพศัพท์ ศัพท์ที่จะแจกด้วยวิภัติทั้ง 7 แปลงรูปไปต่างๆ เหมือนนามทั้ง 3 ไม่ได้

1.2.3 สมาส การย่อนามศัพท์ตั้งแต่ 2 ขึ้นไปเป็นบทเดียวกัน

1.2.4 ดัทธิต ปัจจัยหมู่หนึ่ง เป็นประโยคเกื้อกูลแก่เนื้อหาความย่อ สำหรับใช้แทนศัพท์ย่อคำพูดให้สั้นลง

1.2.5 อาชยาด ศัพท์ที่ประกอบด้วยกิริยา

1.2.6 กิตกั ศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยหมู่หนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องกำหนด หมายเนื้อหาความของนามศัพท์

วิชาบาลีไวยากรณ์นี้ ไม่มีการกำหนดแบบเรียนไว้ในหลักสูตรประโยค บาลีสนามหลวง เดิมจะใช้คัมภีร์มูลกัจจายน์หรือกัจจายน์มูลปกรณ์เป็นแบบเรียน ปัจจุบันนิยมใช้แบบเรียนบาลีไวยากรณ์ที่แต่งโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นหลักในการสอบบาลีสนามหลวง ข้อสอบวิชาบาลีไวยากรณ์จะมีทั้งหมด 7 ข้อ ข้อละ 10 คะแนน

การแก้ไขหลักสูตร ให้ตรงกับประกาศเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแต่อย่างใด

4. วิชาแปลมคธเป็นไทย เป็นวิชาที่กำหนดในหลักสูตรทุกระดับชั้น ตั้งแต่ ประโยค 1-2 ถึงเบริยญชรรม 9 สำหรับหลักสูตรหรือหนังสือเรียนนั้นจะใช้คัมภีร์อรรถกถา และฎีกาเป็นหลัก ซึ่งคัมภีร์อรรถกถา และฎีกา ที่ได้นำมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบันมีทั้งหมด 5 คัมภีร์ คือ ธรรมปฎกฐกถา มงคลสูตรที่ปณี, สมณฑุปาสาทิกา วิสุทฺธิมคค และอภิธมมุตตภาวินี การแปลมคธเป็นไทย มีหลักอยู่ว่า ต้องให้ความหมายของภาษาบาลีและภาษาไทยตรงกัน ซึ่งในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะมีวิธีการแปลเป็น 2 วิธี คือ การแปลโดยพยัญชนะ และแปลโดยอรรถ

แปลโดยพยัญชนะ คือ การแปลตามตัวหนังสือ โดยรักษา คำอายุตณนินบาต และสำเนียงวิภัตติไว้อย่างเคร่งครัด เช่น

บาลี ตํ สุตฺวา มหาปาโล กุญฺญกโก จินฺตสิ ปรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตฺตชิตโร วา โภคา วา นานุคจฺจนฺตํ สรีรํปี อุตฺตนา สทฺธิ น คจฺจนฺตํ ; ที เม ขาวาเสน, ปพฺพชิสฺสสามิตฺติ. (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2547, หน้า 6)

แปล อ.กุญฺญกโก ชื่อว่ามหาปาละฟังแล้วซึ่งพระธรรมเทศนานั้น คิดแล้วว่า อ.บุตร และชิตา ท. หรือ หรือว่า อ.โภคะ ท. ย่อมไม่ไปตาม ซึ่งบุคคลผู้ไปอยู่ สู่โลก เบื้องหน้า แม้ อ. สรีระ ย่อมไม่ได้ กับด้วยตน อ. ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ ครองเรือนย่อมเป็น แก่เรา, อ. เราจักบวชดังนี้(บุญสืบ อินทสาร, 2547ข, หน้า 8)

อ. ย่อมมาจาก อันว่า เป็นคำแปลศัพท์ ที่บ่งบอกถึงประธานในประโยคนั้นๆ, ท. ย่อมมาจาก ทั้งหลาย เป็นคำบ่งบอกถึงความเป็นพหูพจน์

บุญสืบ อินทสาร (2547 ข, คำนำ) กล่าวว่า การแปลโดยอรรถ หรือแปลโดย เผติจ เป็นการแปลโดยถือเอาความหมายหลัก ไม่เคร่งครัดในการรักษาคำอายุตณนินบาตและ สำเนียงวิภัตติมากนัก แต่ต้องแปลทุกคำศัพท์ จะเว้นศัพท์ใดศัพท์หนึ่งไม่ได้ จะถอดเอาแต่ใจ ความเลยที่เดียวก็ไม่ได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรักษาข้อความในพุทธวจนะให้บริบูรณ์ ซึ่งการแปล โดยอรรถ มีหลักในการแปลว่า แปลให้ได้ความชัด สำนวนเรียบร้อยไม่โลดโผนจนเสียหลัก ของภาษา และแปลเท่าศัพท์ก็อย่าง พระกรรมการแปลเป็นตัวอย่างในสนามหลวง เช่น ประโยคข้างต้น จะแปลว่า

กุญฺญกโก ชื่อว่ามหาปาละ ได้สดับธรรมนั้นแล้วคิดว่า บุตรและชิตากิติ โภคสมบัติก็ดี ย่อมไปตามผู้ไปสู่ปรโลกหาได้ไม่ แม้สรีระก็ไปกับตัวไม่ได้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการอยู่ ครองเรือน เราจักบวช

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 44-45) กล่าวว่า การออกข้อสอบวิชาแปลมคธ เป็นไทย จะเป็นการคัดเอาข้อความภาษาบาลี ในคัมภีร์ที่ใช้เป็นแบบเรียน ประมาณ 1-2

หน้ากระดาษ มาให้ผู้เข้าสอบแปล ปกติแล้วข้อสอบวิชาแปลมคอเป็นไทยทุกระดับชั้น จะแบ่งเป็น 2 ข้อ ในระดับประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3

ข้อที่ 1 จะกำหนดให้แปลโดยพยัญชนะ

ข้อที่ 2 จะกำหนดให้แปลโดยอรรถ

แต่ในเปรียญธรรม 4 ขึ้นไป กำหนดให้แปลโดยอรรถอย่างเดียวทั้งข้อ 1 และ ข้อ 2 ส่วนการตรวจให้คะแนนนั้นจะใช้วิธีรวมกันทั้งหมดไม่ได้แบ่งเป็นข้อๆ เหมือนวิชา บาลีไวยากรณ์

5. แปลไทยเป็นมคอหรือวิชาแต่งหรือวิชากลับ เป็นวิชาที่มีกำหนดในการสอบ บาลีสนามหลวงในเปรียญธรรม 4 ถึงเปรียญธรรม 9 วิชาแปลไทยเป็นมคอ เป็นวิชาที่แต่ง ตามคัมภีร์หรือยึดคัมภีร์ที่ใช้เรียนเป็นหลักสำหรับหลักสูตรในการเรียนการสอนวิชานี้ ทุกระดับชั้น จะเป็นหนังสือที่ใช้เรียนในวิชาแปลมคอเป็นไทย ในระดับที่ผ่านมาเรียน เปรียญธรรม 4 ถึงเปรียญธรรม 6 ใช้หนังสือ ชุมมปทฎกถาที่ประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3 ใช้เรียนในวิชาแปลมคอเป็นไทยมาเป็นหลักสูตรในวิชาแปลไทยเป็นมคอ ลักษณะ การกำหนดหลักสูตรวิชานี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนซ้ำหลักสูตรเดิม เพียงแต่ต่างวิชาเท่านั้น ซึ่งถ้าจะเปรียบวิชาแปลมคอเป็นไทยและแปลไทยเป็นมคอ จากหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง จะปรากฏตามตาราง 3

ตาราง 3 แสดงหลักสูตรวิชาแปลไทยเป็นมคอ แปลมคอเป็นไทย และสัมพันธไทย

ประโยค	วิชาแปลมคอเป็นไทย	วิชาแปลไทยเป็นมคอ	วิชาสัมพันธไทย
1-2	ชุมมปทฎกถา ภาค 1-4	-	-
ป.ธ. 3	ชุมมปทฎกถา ภาค 5-8	-	ชุมมปทฎกถา ภาค 5-8
ป.ธ. 4	มงคลตถทีปนี ภาค 1	ชุมมปทฎกถา ภาค 1	-
ป.ธ. 5	มงคลตถทีปนี ภาค 2	ชุมมปทฎกถา ภาค 2-3	-
ป.ธ. 6	สมนุดปาสาทิกา ภาค 3-5	ชุมมปทฎกถา ภาค 5-8	-
ป.ธ. 7	สมนุดปาสาทิกา ภาค 1-2	มงคลตถทีปนี ภาค 1	-
ป.ธ. 8	วิสุทธิมคฺค	สมนุดปาสาทิกา ภาค 1	-
ป.ธ. 9	อภิชุมมตถวิภาวินี	วิสุทธิมคฺค	-

ข้อสอบบาลีสนามหลวงวิชาแปลไทยเป็นมคธ จะเป็นภาษาไทยที่แปลจากคัมภีร์ภาษาบาลี ประมาณ 1-2 หน้ากระดาษ แบ่งเป็น 2 ข้อ เช่นเดียวกับวิชาแปลมคธเป็นไทยให้ผู้เข้าสอบแปลกลับเป็นภาษาบาลี

6. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เป็นวิชาที่ใช้ในการสอบบาลีสนามหลวงเปรียญธรรม 9 การสอบจะมีลักษณะคล้ายกับวิชาแปลไทยเป็นมคธเพียงแต่วิชาแต่งไทยจะไม่มีคัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรแน่นอน อยู่ที่กรรมการออกข้อสอบจะกำหนดขึ้น ข้อสอบจะเป็นภาษาไทยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เข้าสอบต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการแปลเป็นภาษาบาลีให้ได้ความหมายตรงกับข้อสอบที่กำหนดไว้

7. วิชาแต่งฉันทมคธ เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนามหลวงเปรียญธรรม 8 วิชา นี้ แม้จะเป็นฉันทลักษณะ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของไวยากรณ์ แต่กล่าวได้ว่าเป็นวิชาสุดยอดของกระบวนวิชาภาษาบาลีทั้งหมด เพราะเป็นวิชาที่รวบรวมความรู้ในด้านต่างๆ ในภาษาบาลีมาประมวลให้เป็นบทกวี ที่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ที่ตายตัว สามารถนำไปสาธยายเป็นทำนองเสนาะหรือที่เรียกว่า สวดสรภัญญะ เป็นวิชาเดียวที่บอกได้ว่าผู้ใดจะเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแท้จริง เพราะผู้ที่สามารถแต่งฉันทได้ดีต้องมีความเชี่ยวชาญในกระบวนวิชาภาษาบาลีทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านไวยากรณ์ วิธีการเรียงศัพท์ รวมจนถึงลีลาในการนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ตามกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2544, หน้า 57) กล่าวว่า การแต่งฉันทมคธ มีทั้งหมด 6 ฉันท ดังนี้

1. ปจยาวตุต์	ปัฐยาวัตตรฉันท
2. อินุทวชิรา	อินทรวชิรฉันท
3. อุเปนุทวชิรา	อุเปนทรวชิรฉันท
4. อินุทวโส	อินทรวงศ์ฉันท
5. วิสฎฐา	วังสฎฐฉันท
6. วสันตติลกา	วสันตติลกฉันท

ในการสอบบาลีสนามหลวง จะกำหนดให้ผู้เข้าสอบเลือกแต่งเพียง 3 ฉันท จากข้อสอบที่ผ่านมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา คำสวดดีบุคคลที่สำคัญ และประกาศ เป็นต้น

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 46-49) กล่าวว่า จากหลักสูตรบาลีที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่า ลักษณะวิชาแต่ละระดับส่วนมากจะเป็นวิชาแปล-แต่ง ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนที่เน้นการเรียนภาษาหลัก ถ้าพิจารณาถึงหลักสูตรหรือคัมภีร์ที่ใช้ประกอบการเรียน จะมีลักษณะวิชาในหลักสูตรเป็นลักษณะของ การเรียนภาษา แต่เนื้อหาในคัมภีร์ก็เป็นสิ่งที่สำคัญและน่าสนใจไม่น้อย คัมภีร์ที่นำมาใช้เรียน โดยสรุปแล้วมีดังนี้

1. ธรรมปทฎกถา หรืออรรถกถาธรรมบท เป็นคัมภีร์อธิบายความคำถาบาลีในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกแปลและแต่งจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี โดยพระพุทโธชาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดีย เมื่อประมาณ พ.ศ. 956 ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้พุทธคยา แคว้นมคธ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546, หน้า 161) ธรรมปทฎกถาที่ใช้เป็นแบบเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบันมีทั้งหมด 8 ภาค แต่ละภาคแบ่งเป็นวคฺค หรือ หมวด, แต่ละวคฺค แบ่งออกเป็น วคฺคฺค หรือเรื่อง รวมแล้วจะมีทั้งหมด 26 หมวด 432 คาถา 300 เรื่อง (บุญสืบ อินทสาร, 2546, หน้า 300) ธรรมปทฎกถา เป็นคัมภีร์ที่พระสงฆ์ไทยนิยมมากใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมากที่สุดคือ ใช้ในระดับประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 6 และใช้เป็นแบบเรียนทั้งวิชาแปล (แปลมคธเป็นไทย), แต่ง (แปลไทยเป็นมคธ) และวิชาสัมพันธ์ไทย

2. มงคลดุดทีปนี แต่งโดย พระสิริมังคลาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ ชาวเชียงใหม่ เมื่อจุลศักราช 886 ในรัชสมัยของพระเจ้าราชาธิราช (บุญสืบ อินทสาร, 2547ก, หน้า 127) แบ่งออกเป็น 2 เล่ม เนื้อหาจะอธิบายสิ่งที่เป็นมงคล 38 ประการ จากคาถา 11 บท เช่น พาลปณฺฑิตเสวนกถา การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต เป็นต้น มงคลดุดทีปนีเป็นหลักสูตรที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญธรรม 4 เปรียญธรรม 5 และเปรียญธรรม 7

3. สมณุตปาสาทิกา หรือสมณุตปาสาทิกานาม วินยฎกถา อรรถกถาพระวินัย ชื่อว่า สมณุตปาสาทิกา แต่งโดยพระพุทโธชาจารย์ ชาวอินเดีย โดยยึดเอาโครงอรรถกถาเดิมเป็นภาษาสิงหล คือ มหาอรรถกถา มหาปัจจรี และกฺรฺรณทีเป็นหลัก แต่งตามพระวินัยปิฎก แบ่งเป็น 5 คัมภีร์ คือ มหาวิภังค์ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลวรรค และปริวาร หนังสือ สมณุตปาสาทิกา ที่ระบุไว้ในหลักสูตรประโยคบาลีสนาทมหลวง มีทั้งหมด 5 ภาค คือ ปฐม – ทุตติย – ตติย – จตุตถ - ปญฺจม สมณุตปาสาทิกา (สมณุตปาสาทิกา ฉบับที่ใช้เรียนกันอยู่ในปัจจุบันมี 3 ภาค ไม่ตรงกับที่ระบุไว้ในหลักสูตร อาจเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการพิมพ์) สมณุตปาสาทิกา เป็นหลักสูตรที่ใช้ศึกษาในเปรียญธรรม 6 เปรียญธรรม 7 และเปรียญธรรม 8 เนื่องจาก สมณุตปาสาทิกา มีเนื้อหามาก การเรียนการสอนและการออกข้อสอบบาลีสนาทมหลวง ระดับเปรียญธรรม 7 เปรียญธรรม 8 ในทางปฏิบัติจึงใช้เพียงภาค 1 เล่มเดียวถ้าเกินกว่านั้นก็จะไม่เกิน ดีส กณฺฐวณฺณนา หรือการพรรณนาว่าด้วยสังฆาภิเสส 13

4. วิสุทฺธิมคฺค หรือ วิสุทฺธิมคฺคสุส นาม ปกรณวิเสส. ปกรณพิเศษชื่อว่า วิสุทฺธิมคฺค พระพุทโธชาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดียเป็นผู้แต่งขึ้น จากคาถาที่ได้รับจากที่ประชุมสงฆ์ในมหาวิหาร กรุงอนูราชบุรี ลังกาทวีป จำนวน 2 บท เพื่อเป็นการทดสอบความสามารถ เมื่อครั้งเดินทางไปเกาะลังกา เพื่อขอปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ จากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ พระพุทโธชาจารย์ได้ดูบาลีพระไตรปิฎก และอรรถกถาของ

พระไตรปิฎกแล้ว ได้รวบรวมแต่งปกรณ์ชื่อว่า วิสุทธิมคฺคขึ้น จนได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ชาวลังกา และมอบคัมภีร์ทั้งหมดให้กับพระพุทธโฆษาจารย์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548, หน้า 311-312) สำหรับวิสุทธิมคฺค ที่ใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น 3 ภาค 23 ปริเฉท เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทธิมคฺค เป็นการอธิบาย ศิล สมาธิ ปัญญา ตามแนววิสุทธิ 7 คือ การชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ด้วยการบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับจนบรรลุจุดหมาย คือ พระนิพพาน มี 7 ขั้น คือ สิลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาติรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ปัจจุบันใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักสูตรการศึกษา 2 ขั้นคือ เปรียญธรรม 8 ใช้เป็นแบบเรียนวิชาแปล และเปรียญธรรม 9 ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแต่ง

5. อภิขมฺมุตตฺตสงฺคหบาลี และอภิขมฺมุตตฺตวิภาวินีฎีกา หรือ อภิขมฺมุตตฺตสงฺคห ปาลิยา สห อภิขมฺมุตตฺตวิภาวินี นาม อภิขมฺมุตตฺต สงฺคหฎีกา เป็นคัมภีร์คู่กัน โดยคัมภีร์อภิขมฺมุตตฺตสงฺคหบาลี พระอนุรุทธาจารย์ พระเถระรุ่นเดียวกับพระพุทธโฆษาจารย์ ได้รจนาย่อความอภิธรรมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้าในหลักใหญ่ 4 อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยหลักปรมาตฺถ์ ลักษณะของการแต่งมีทั้งคาถาและร้อยแก้ว ส่วนอภิขมฺมุตตฺตวิภาวินีฎีกานั้น พระสมังคลาจารย์ ศิษย์ของพระภทฺตสวารีปุตฺตมหาเถระ แต่งอธิบายความของอภิขมฺมุตตฺตสงฺคหบาลี คัมภีร์ทั้ง 2 เล่ม ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแปลมคฺคเป็นไทยในชั้นเปรียญธรรม 9 ชั้นเดียวเท่านั้น

นอกจากคัมภีร์ต่างๆที่ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาตามที่กล่าวมา ยังมีหนังสืออีกประเภทหนึ่ง ที่มีการนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน คือคัมภีร์โยชนา และคัมภีร์หลักสูตรฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย คือ

1. โยชนา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์ที่ใช้หลักสูตรอีกครั้งหนึ่งใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนแปลมคฺคเป็นไทยเปรียญธรรม 6 ถึงเปรียญธรรม 9 โยชนาเป็นหนังสือที่กองบาลีสนามหลวงอนุญาตให้นำเข้าไปดูประกอบในขณะสอบบาลีสนามหลวงได้ โยชนาที่ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียน คือ

1.1 สมฺมุตตฺตปาสาทิกา นาม วินยตฺตกถา อุตฺตโยชนา (เปรียญธรรม 6 และเปรียญธรรม 7)

1.2 ปรมตฺตมณฺฑุสา นาม วิสุทธิมคฺคฎีกา (เปรียญธรรม 8)

1.3 อภิขมฺมุตตฺตวิภาวินิยา ปญฺจิกา นาม อุตฺตโยชนา (เปรียญธรรม 9)

2. หนังสือแปล เป็นหนังสือที่แปลหลักสูตรต่างๆจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย และใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นแนวทางการแปลได้สะดวกชัดเจน หนังสือแปลฉบับมาตรฐานและใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ในปัจจุบัน คือ หนังสือที่แปลฉบับของมหามกุฏราชวิทยาลัย ดำเนินการโดยกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้มีหน้าที่จัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ทุกประเภท (บุญสืบ อินทสาร, 2547ก, คำนำ) และยังมีหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนอื่นๆ อีก เช่น คู่มือบาลีไวยากรณ์ หลักการสัมพันธ์ไทย หลักการแต่งฉันทกวีภาษาบาลี เป็นต้น แต่ไม่ใช่ หนังสือประกอบการเรียนที่เป็นมาตรฐานทั่วไป การใช้จึงขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักเรียน ผู้สอน หรือผู้เรียนจะใช้ การศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย ตั้งแต่ชั้นประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ใช้หนังสือภาษาบาลีเป็นแบบเรียนจำนวน 17 เล่ม ไม่นับหนังสือประกอบการเรียน เช่น โยชนาและฎีกา การศึกษาภาษาบาลีถือได้ว่าเป็นการรักษาวรรณคดีบาลี อันทรงไว้ซึ่ง หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่เป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมและวรรณคดี หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรเฉพาะ ใช้กับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเท่านั้น เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลีสยามหลวง เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะถือเอาการสอนบาลีสยามหลวง เป็นหลัก

สรุปว่า หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นที่ ผู้เรียนจะต้องเรียน ต้องสอบและแบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 แผนการเรียน หรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับ ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีคุณภาพในอนาคต

1.3 ความสำคัญด้านหลักสูตร

อมรวิ เล็กเริงสินธุ์ (2540, หน้า 19-20) กล่าวว่า ความสำคัญด้านหลักสูตร คือ หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมาย และเป็น เครื่องชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศเน้นหนักไปทางใด

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 9) กล่าวว่า ความสำคัญด้านหลักสูตร ได้แก่

1. หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ
2. หลักสูตร คือ สิ่งที่น่าเอาความมุ่งหมาย และนโยบายการศึกษาไปแปลง เป็นการกระทำพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา
3. หลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษา เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรแล้ว การศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้
4. หลักสูตร เป็นการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อให้แน่ใจว่า เยาวชน ในแต่ละวัยและแต่ละระดับการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน
5. หลักสูตร เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียน

6. หลักสูตร เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนว่าจะได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหวังไว้

7. หลักสูตร เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน และหวังได้ว่าผู้เรียนแต่ละสาขาแต่ละระดับการศึกษาจะได้รับการศึกษาในแนวเดียวกัน แม้ว่าในการปฏิบัติผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์แตกต่างกัน

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 220) กล่าวว่า การใช้หลักสูตร คือการที่โรงเรียนดำเนินการเกี่ยวกับการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การกำหนดยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานการกำหนดผู้รับผิดชอบการใช้หลักสูตร การปฏิบัติตามหลักสูตรและการติดตามประเมินการใช้หลักสูตร

กรมวิชาการ (2545, หน้า 4) กล่าวว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรที่ใช้อยู่เดิม โดยประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 และเริ่มใช้หลักสูตรกับโรงเรียนแกนนำและโรงเรียนนำร่อง การใช้หลักสูตรในปีการศึกษา 2545 ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 เป็นครั้งแรก และจะดำเนินการใช้หลักสูตรพร้อมกันทุกโรงเรียนในปีการศึกษา 2546 โดยกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกันโดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนา การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาในทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

สรุปว่า ความสำคัญด้านหลักสูตรคือ หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ทักษะ ความสามารถ ตลอดจนพัฒนาส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพที่ดี เหมาะสมและเป็นไปตามจุดหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.4 องค์ประกอบด้านหลักสูตร

องค์ประกอบด้านหลักสูตรสามารถทำให้มองเห็นโครงสร้างของหลักสูตรได้ทั้งระบบ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น มีนักการศึกษา

หลายท่านกล่าวถึงองค์ประกอบด้านหลักสูตรไว้ ดังนี้

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540, หน้า 8) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตรพื้นฐาน มี 4 ส่วน ได้แก่

1. จุดมุ่งหมาย (objective) เป็นทิศทางของการจัดการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ทราบว่า จะพัฒนาผู้เรียนไปลักษณะใดจะดำเนินการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนได้อย่างไร
2. เนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ (content) เป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาที่สมบูรณ์จะผนวกความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ทักษะคติเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทั้งเรียนรู้ พัฒนานิสัย ระบบความคิดและการกระทำที่เหมาะสม
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (curriculum implementation) เป็นองค์ประกอบส่วนที่สามที่จะทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติมากขึ้น การนำหลักสูตรไปใช้รวมถึงกิจกรรมหลายๆ อย่าง แต่กิจกรรมที่สำคัญที่สุดได้แก่ การเรียนการสอน ผู้สอนจึงมีบทบาทที่สำคัญในการใช้หลักสูตร ถ้าผู้สอนศึกษาหลักสูตรจนเข้าใจต้องแก่สามารถนำไปใช้ได้อย่างดี จะทำให้หลักสูตรเกิดสัมฤทธิ์ผลได้
4. การประเมินผล (evaluation) เป็นองค์ประกอบสุดท้าย หลังจากให้นำหลักสูตรไปใช้แล้วจะต้องมีการประเมินผลว่า การนำหลักสูตรไปใช้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

চারং บัวศรี (2542, หน้า 8) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตร ได้แก่

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (education goals and policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. จุดหมายด้านหลักสูตร (curriculum aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างด้านหลักสูตร (types and structures) หมายถึง ลักษณะและแผนที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์
4. จุดประสงค์ของวิชา (subject objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดขึ้น กับผู้เรียนหลังจากได้เรียนวิชานั้นๆ ไปแล้ว
5. เนื้อหา (content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นแล้ว
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ (instructional objective) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้ทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้ตามเนื้อหาที่กำหนด

7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (instructional strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้

8. การประเมินผล (evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (curriculum Materials and Instruction media) เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้ง อุปกรณ์โสตทัศนศึกษาเทคโนโลยี และอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2543ข, หน้า 4) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วยสาระสำคัญ 8 ประการ ดังนี้

1. หลักการ เป็นทิศทางหรือแนวทางที่จะบอกหรือนำไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดหมาย เป็นความต้องการของการจัดการศึกษา หรือของสังคมที่จะให้ผู้เรียนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. โครงสร้าง เป็นส่วนกำหนดกลุ่มวิชาการต่าง ๆ ในหลักสูตร มีทั้งบังคับและส่วนที่ให้เลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจ
4. จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นข้อกำหนดเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะหรือทัศนคติแต่ละรายวิชา
5. เนื้อหาของรายวิชา เป็นข้อกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้
6. สื่อการเรียนเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น
7. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการจัดกิจกรรมหรือกำหนดวิธีสอน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ให้นักเรียนรู้จักคิด รู้จักทำและรู้จักแก้ปัญหาต่างๆ
8. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตาม จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่สิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่

สรุปว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตรที่สำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายด้านหลักสูตร โครงสร้างด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรที่ดีควรมีความสอดคล้องกับสภาพทางสังคม

และสิ่งแวดล้อม มีความเหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนและมีความยืดหยุ่น สามารถนำไปใช้ได้สะดวก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านหลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้น ที่ผู้เรียนต้องเรียนต้องสอบ แบบเรียนที่ต้องเรียนรู้อย่างน้อยตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 เป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลีสนาทมหลวง แผนการเรียนหรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน ปัจจุบันสำนักเรียนและ สำนักศาสนศึกษาใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พ.ศ. 2510 จัดการเรียนการสอน เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน เป็นหลักสูตรเฉพาะที่ใช้ เหมือนกันทั่วประเทศ ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอนและมวลประสบการณ์การจัดการเรียน การสอนให้กับผู้เรียนเรียน ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็น มนุษย์ที่มีคุณภาพในอนาคต มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับ ผู้เรียน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. ด้านผู้สอน

2.1 ความหมายด้านผู้สอน

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 36) กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง พระภิกษุ และสามเณรผู้ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา มีองค์กำหนดว่า ต้องเป็นมหาเปรียญ มีวุฒิจบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป และต้องผ่านการอบรม หลักสูตรการฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของกองบาลีสนาทมหลวง การเป็นผู้สอน นั้นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาต้องทำเรื่องนำเสนอเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น ถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้ง เมื่อเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนได้ สำหรับ สำนักเรียนส่วนกลางคือสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ผู้สอนจะมีวุฒิเปรียญสูง เนื่องจาก มีพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญอยู่มากสามารถคัดเลือกได้ แต่ในส่วนภูมิภาค คือ สำนักศาสนศึกษาในต่างจังหวัด บางสำนักขาดผู้สอนบางสำนักต้องใช้ระบบพี่สอนน้อง คือ พระภิกษุสามเณรที่กำลังเรียนเปรียญธรรม 3 ต้องเป็นผู้สอน ประโยค 1-2 ด้วย เมื่อพิจารณา จากลักษณะการเรียนการสอน ที่ผู้สอนทำหน้าที่ควบคุมการแปลเพียงอย่างเดียว ผู้สอน ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะในการสอนมาก แต่ความเป็นจริงความรู้และทักษะการสอนของผู้สอน เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 4) กล่าวว่า ผู้สอนหรือครู หมายถึง บุคลากร วิชาชีพผู้ทำหน้าที่สอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ เป็นองค์ประกอบ สำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพและความสามารถของผู้สอน

มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2542, หน้า 14) กล่าวว่า ผู้สอน ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง พระภิกษุและสามเณรเปรียญ ตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป ต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง การจะเป็นผู้สอนในสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ ท่านเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาทำเรื่องเสนอขอแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผ่านเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าคณะจังหวัด เมื่อท่านเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ ดังนั้น ผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. ต้องเป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป
2. ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง
3. ต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด

ทิศนา แคมมณี (2545, หน้า 17) กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง บุคคลผู้มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ คือ มีความรู้ความเข้าใจในสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจสอน เจตคติต่อการสอน ความรู้สึกต่อตัวผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้สอน แรงจูงใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอน บุคลิกลักษณะของผู้สอน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอน และต่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอน ส่งผลถึงกระบวนการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 3) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติไว้ว่า ผู้สอน หมายถึง ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่างๆ ครู หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน คณาจารย์ หมายความว่า บุคลากรผู้ทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัย ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 8) กล่าวว่า ครูผู้สอน หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพดี มีการปรับปรุงเทคนิคและวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ของบทเรียนตลอดจนตัวของผู้เรียนเอง

ซูเกียรติ โพรหมัน (2548, หน้า 15) กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง ผู้ทำหน้าที่สอน ต้องมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกาย และความคิดที่ดี เช่น มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีร่างกายที่แข็งแรงการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผลและมีกิริยาท่าทางที่เหมาะสมและผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนได้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน และเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี

สรุปว่า ผู้สอน หมายถึง ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอน เป็นผู้มีส่วนสร้างบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ พระภิกษุและสามเณรเปรียญ ตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ขึ้นไป ผู้สอนต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรฝึกหัดครูสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จากท่านเจ้าคณะจังหวัด

2.2 ลักษณะของผู้สอนที่ดี

ทิสนา เขมมณี (2542, หน้า 26) กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนที่ดี คือ

1. ไม่แสดงความก้าวร้าวต่อผู้เรียน
2. มีทักษะในการใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการพิจารณา
3. ยอมรับผู้เรียนอย่างแท้จริง
4. เข้าใจพฤติกรรมของผู้เรียน
5. มีความจริงใจต่อผู้เรียน
6. มีอารมณ์ขัน มีอารมณ์ดี มองผู้เรียนและสิ่งต่างๆ ในแง่ดี
7. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2545, หน้า 199-200) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. พอใจในการสอน ชอบสมาคมและชอบทำงานร่วมกับผู้เรียน
2. มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปและธรรมชาติของผู้เรียน
3. เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษา ซึ่งคนมีส่วนร่วมและพยายามปฏิบัติงานเพื่อผลสำเร็จด้วยวัตถุประสงค์นั้น ๆ
4. รู้วิธีแนะแนวทางในการเรียน มีความรู้ความสามารถที่จะใช้วิธีสอนต่างๆ ให้ได้ผลดี
5. มีความรู้ดีเป็นพิเศษในวิชาที่ตนรับผิดชอบสอน
6. สามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในห้องเรียน ผู้สอนและผู้เรียนยกย่องนับถือกัน

7. เป็นผู้แสวงหาความเจริญในด้านงานอาชีพใส่ตนแสวงหาวิธีที่จะปรับปรุงตน เพื่อให้เกิดความชำนาญและมีประสิทธิภาพในงานของตนอย่างรอบคอบ และให้ความร่วมมือกับเพื่อนผู้สอนด้วยกัน

พระมหาดิทร ธิรสีโล (2545, ปกหลัง) กล่าวว่า พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเข็มเครื่องหมายเชิดชูเกียรติมีข้อความที่เกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้ตอนหนึ่งว่า ครูที่แท้นั้น ต้องเป็นผู้กระทำแต่ความดี คือ

1. ต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียร
2. ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
3. ต้องหนักแน่น อดกลั้นและอดทน
4. ต้องรักษาวินัย สำรวมระวังความประพฤติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดีงาม
5. ต้องปลื้มใจปลื้มใจออกจากความสบายและความสนุกรื่นเริง ที่ไม่ควรแก่เกียรติภูมิ
6. ต้องตั้งใจให้มั่นคงและแน่วแน่
7. ต้องซื่อสัตย์รักษาความจริงใจ
8. ต้องเมตตาหวังดี
9. ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจคติ และ
10. ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้นทั้งในด้านวิชาการและความรู้ในเหตุผล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2547, หน้า 63) กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนหรือครูที่ดีตามแนวความคิดทางศาสนา สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. บีโย นำรัก คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
2. ครู นำเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
3. ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ
4. วตดา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนนภขโม อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย

ไม่เสียอารมณ์

6. คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฺจาเน นโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (2548, หน้า 91) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดี ต้องประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ 1. มีความรู้ดี 2. มีการสอนดี 3. มีการปกครองดี และ 4. มีความประพฤติดี และผู้สอนที่ดีจึงต้องประกอบด้วย 3 สู่, 4 เต็ม ดังนี้ 1. สุวิชาโน มีความรู้ดี 2. สุสาสนโน สอนดี มีเทคนิค ตั้งใจสอน 3. สุปฏิปนฺโน มีความประพฤติดี และ 1. สอนให้เต็มหลักสูตร 2. สอนให้เต็มเวลา 3. สอนด้วยความเต็มใจ และ 4. สอนเต็มความสามารถ

ลัดดาวรรณ ศรีบัณฑิต, จินดนา ดาวเรือง, สุนันทา เข็งหอม, ชุติกาญจน์ มาเจริญ, และไฉยา วรเชษฐ์ (2550) กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนหรือครูที่ดี มีลักษณะสำคัญ 9 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้กำลังใจ ยกย่องชมเชยผู้เรียน
2. เมตตากรุณา
3. การสอนดี
4. ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เรียน
5. มีเหตุผลเป็นประชาธิปไตย
6. มีความยุติธรรม ชี้อตรง
7. ให้ความอุปการะผู้เรียน
8. บุคลิกภาพดี
9. มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้เรียน

สรุปว่า ลักษณะที่ดีของผู้สอน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพของผู้สอน เป็นลักษณะของผู้สอนที่แสดงออกให้ผู้อื่นได้รู้ได้เห็น เป็นสิ่งที่ผู้สอนแสดงออกหรือปฏิบัติแล้วเป็นที่ยอมรับและยกย่องของสังคม เป็นลักษณะของผู้สอนที่เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม เพราะเป็นผู้สอนที่มีความรู้ดี สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียด ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ เป็นผู้สอนที่มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆ ของการเรียนการสอนครบถ้วน เป็นผู้สอนที่เป็น นักปกครองที่ดี ไม่มีอคติ สนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน มีเหตุผล เป็นประชาธิปไตย มีความเมตตากรุณา ให้คำแนะนำ ปรึกษาแก่ผู้เรียน มีความยุติธรรม ชี้อตรง มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้เรียน เป็นผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง สำรavn นำศรัทธา นำรัก นำเคารพ นำเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผล อดทนต่อถ้อยคำ แกล้งเรื่องล้าลึกได้

ไม่ชักนำในอฐาน (ทางแห่งความเสื่อมเสีย/เรื่องเหลวไหล) สอนให้ด้วยความเต็มใจ สอนให้เต็มหลักสูตร สอนให้เต็มเวลา และสอนให้เต็มความสามารถ

2.3 บทบาทของผู้สอน

ทิตินา แชมมณี (2542, หน้า 24 - 25) กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน คือ

1. การเตรียมการสอน โดยศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอน จัดเตรียมสื่อและวัสดุการเรียนการสอน
2. การสอน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจ ในการเข้าร่วมกิจกรรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้เตรียมไว้ โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์ที่เป็นจริง ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่างๆ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ กระตุ้นผู้เรียน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่ สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน เหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้น ขณะทำกิจกรรม ให้คำแนะนำและข้อมูลต่างๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น บันทึกปัญหาและข้อขัดข้องในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น ให้การเสริมแรงผู้เรียนตามความเหมาะสม ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ข้อมูลเนื้อหาความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม

กรมวิชาการ (2543ก, หน้า 76) กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน มีดังนี้

1. ปรับเปลี่ยนแนวคิดให้เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นตัวอย่างในการพัฒนา วินัยในตนเอง
2. พัฒนาตนเองเสมอให้มีความรู้ และความสามารถในการปลูกฝังค่านิยมที่ดี และจริยธรรมให้ผู้เรียน ให้ความรักความเมตตาต่อผู้เรียน
3. ออกแบบการจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผลตามสภาพจริง
4. ทำวิจัยในชั้นเรียนควบคู่กับการเรียนการสอนนำผลมาพัฒนาปรับปรุง
5. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาท ของผู้เรียน
6. ช่วยให้ผู้เรียนยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับ ความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นคนมีคุณค่า
7. ให้คำปรึกษาในด้านการเรียน การวางแผนชีวิต และแนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้ผู้เรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นไปได้
8. ช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง
9. กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ

10. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลีลาการเรียนรู้ของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และรู้วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ

11. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองประเมินตนเองและ ทบทวนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

12. เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน เพื่อนครู และบุคลากรในโรงเรียน

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2545, หน้า 8) กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน ผู้สอน มีหลายบทบาท กิจกรรมการสอนส่วนใหญ่ของผู้สอนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท เพื่อนำมา ซึ่งการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในพฤติกรรมของผู้เรียน และ สนับสนุนพัฒนาการของผู้เรียน คือ

1. ผู้เชี่ยวชาญการเรียนการสอน เป็นบทบาทแรกที่เด่นที่สุดของผู้สอน เป็นบุคคลที่วางแผน และประเมินการเรียนรู้ ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่สอน วัสดุการสอน ที่ใช้วิธีที่ดีที่สุดในการสอน เนื้อหาที่เลือกสอน และวิธีประเมินการเรียนรู้และความคาดหวัง ของนักเรียนที่จะได้รับคำตอบ ไม่เพียงแต่ในรายวิชาที่สอนเท่านั้น

2. ผู้จัดการงานสำคัญที่สองของผู้สอนคือการทำสิ่งแวดล้อมให้เป็นระเบียบ เป็นโครงสร้างสิ่งที่มีอยู่ในบทบาท คือการตัดสินใจและกระทำทั้งหมดที่จำเป็น เพื่อรักษา ความเป็นระเบียบ ในห้องเรียน ผู้สอนต้องจัดและดำเนินงานธุรการเป็นจำนวนมาก มีงาน เอกสารแบบทดสอบสถิติต่าง ๆ

3. ผู้ให้คำปรึกษา งานขั้นที่สามของผู้สอน คือ ต้องพร้อมที่จะตอบสนอง เมื่อเป็นปัญหาพฤติกรรม ต้องเตรียมความพร้อมในการช่วยเหลือผู้เรียนและผู้ปกครอง ผู้สอนทำงานกับคนคือผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหาร เพื่อนร่วมงาน จึงต้องมีทักษะ มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีและเตรียมความพร้อมจะสื่อความหมายและทำงานกับคนเหล่านี้ เป็นประจำวัน บางครั้งภายใต้เหตุการณ์ที่ไม่น่ารื่นรมย์

อรนุช โพชนุกูล (2545, หน้า 43) กล่าวว่า หน้าที่และบทบาทของผู้สอน ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. เป็นผู้มีนวัตกรรมสูง รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักวิจัย และสรรหาความรู้ ความชำนาญใหม่ๆ

2. เป็นผู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ

3. เป็นผู้ที่มีความเป็นสหวิทยาการ รอบรู้วิทยาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ วิชาที่สอน

4. เป็นผู้มีความรู้ด้านวิชาการที่หลากหลาย และได้มาตรฐาน

5. เป็นผู้ที่มีความสามารถใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มที่

6. เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารได้อย่างน้อย 2 ภาษา โดยเฉพาะภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

7. เป็นผู้ที่มิใช่รักที่จะเป็นผู้สอน มีจรรยาบรรณ และเป็นแบบอย่างของคนรุ่นใหม่

8. เป็นผู้ที่เข้าสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายได้

ผู้สอน เป็นกลจักรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการศึกษา การเปลี่ยนแปลงจะต้องมีชั้นที่สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ในห้องเรียนทุกระดับชั้นและทุกประเภท ถึงเวลาแล้วที่ผู้สอนจะปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 91) กล่าวว่า ผู้สอนควรมีบทบาท ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหา กระบวนการและทฤษฎีการสอนให้เข้ากับสภาพที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2. วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง

3. กำหนดกิจกรรมและวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้า และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อต่างๆ

4. จัดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างหลากหลายเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน

5. ลดบทบาทของผู้สอนเป็นผู้กำกับหรือผู้จัดการ เพื่อสนับสนุน สื่อ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและแสวงหาความรู้ โดยการใช้คำถามนำ

6. วัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างเป็นระบบตามสภาพจริง เพื่อเป็นข้อมูลของผู้เรียนรายบุคคลและเป็นข้อมูลเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) (2547, หน้า 37) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้สอน มีดังนี้

1. ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของผู้สอนรักษารายบรรณมารยาทและวินัยของผู้สอน

2. ดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. พัฒนาตนเองตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

4. ศึกษาและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของสำนักศาสนศึกษา

5. อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ความรู้ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้เรียนในเรื่องการรักษาความสะอาด ความสุภาพเรียบร้อย ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบ

6. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเอาใจใส่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายสม่ำเสมอ

7. ปรับปรุงพัฒนางานในหน้าที่ของตน ที่ได้รับมอบหมายเต็มความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา การศึกษาที่เป็นผลดีต่อสำนักศาสนศึกษาและชุมชน

8. สรุปรายงานผลและเผยแพร่ผลงานของตนเอง ผู้เรียนและงานส่วนรวม ให้ผู้บริหารและชุมชนได้รับทราบ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องอันจะนำไปสู่การร่วมพัฒนาสำนักศาสนศึกษาอย่างสร้างสรรค์

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (2548, หน้า 91) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีบทบาท ดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนต้องมีการสอนดี คือ

- 1.1 ต้องเตรียมการสอนมาดี
- 1.2 ต้องเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอนมาเรียบร้อย
- 1.3 ต้องมีการเข้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน
- 1.4 ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้มากที่สุด
- 1.5 ต้องให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 6 ให้มากที่สุด
- 1.6 ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบอยู่ตลอดเวลาที่ทำการสอน

2. ผู้สอนต้องยึดหลักการสอนที่ดี คือ

- 2.1 สอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปหาเรื่องยาก ๆ
- 2.2 สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้อยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
- 2.3 สอนจาก (รูป) สิ่งที่มีตัวตน ไปหา (อรูป) สิ่งที่ไม่มีตัวตน
- 2.4 สอนให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยตัวเอง
- 2.5 สอนจากส่วนปลีกย่อยไปหาส่วนรวม
- 2.6 สอนโดยวิธีครูปอกให้น้อยที่สุด
- 2.7 สอนให้ผู้เรียนค้นคิดพิจารณาหาเหตุผลได้ด้วยตนเอง

3. ผู้สอนต้องมีการปกครองดี คือ

- 3.1 ไม่ตกอยู่ในอำนาจอดติ 4 ประการ
- 3.2 ให้ความสนใจแก่ผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน
- 3.3 ใช้หลักปกครองแบบสระน้ำ ต้นยอ และกอไผ่
- 3.4 ใช้หลักการปกครองแบบยุทธวิธีคือ กำราบคนที่ควรกำราบ ยกย่อง

คนที่ควรยกย่อง

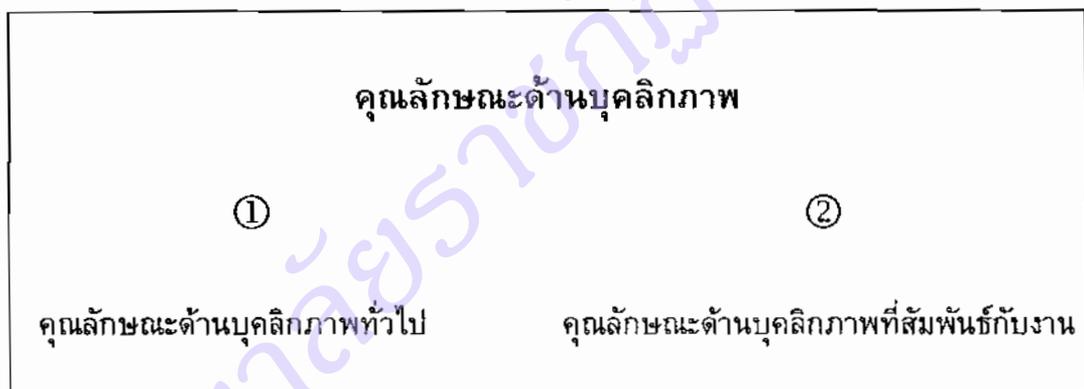
- 3.5 หมั่นเอาใจใส่ดูแลผู้เรียนทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน

สรุปว่า บทบาทของผู้สอน ได้แก่ ภาระหน้าที่ที่ผู้สอนต้องแสดงไปตามบทบาทหรือหน้าที่ของตน บทบาทของความเป็นผู้สอน ต้องทำหน้าที่สอน เตรียมการสอน ต้องยึด

หลักการสอนที่ดี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ทรงคุณภาพ ในบทบาทของนักปกครอง ผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีระเบียบวินัย และผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นคนดีของสังคม ประเทศชาติ

2.4 บุคลิกภาพของผู้สอน

บุคลิกภาพ เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมี และต้องสร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรม ให้เกิดการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในอาชีพ ดังนั้น ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ตามภาพ 3

ภาพ 3 แสดงคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

อารี พันธุ์มณี (2544, หน้า 129) กล่าวว่า บุคลิกภาพของผู้สอนที่ดี หมายถึงสภาพนิสัยเฉพาะของผู้สอน ที่แสดงออกทางพฤติกรรมของผู้สอนเอง คือ ยิ้ม สดชื่นและสดใส อารมณ์คงที่ สนุกกับการทำงาน หรือการสอน จริงใจ และเป็นกันเอง

ปรีชา จันทะสินธุ์ (2546, หน้า 8) กล่าวว่า บุคลิกภาพของผู้สอนที่ดี คือ ผู้สอนมีบุคลิกลักษณะท่าทางสง่างาม มีสุขภาพอนามัยดี สดชื่นและสดใส มีลักษณะนิสัยที่ดีเป็นตัวอย่างของความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบของผู้เรียน บุคลิกภาพของผู้สอน รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย สีหน้าท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด อารมณ์ขันและบทบาท ในฐานะผู้นำของผู้สอน พฤติกรรมของผู้สอนที่แสดงออก ความคาดหวังที่ผู้สอนตั้งไว้ มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนด้วย

ดิเรก เนียมคำ (2548, หน้า 31) กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ดีในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังนี้ 1. มีสุขภาพกายสุขภาพใจดีและสมบูรณ์ 2. มองโลกในแง่ดีเสมอ และ 3. เป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548, หน้า 97-98) กล่าวว่า บุคลิกภาพและกิริยาท่าทางของผู้สอนต้ององอาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รูปร่างเล็กใหญ่ไม่สำคัญ

เพราะเป็นรูปธรรมนามธรรม สิ่งที่จะส่งเสริมบุคลิกภาพได้ คือ การนุ่งห่มเรียบร้อยเป็นปริมณฑล การแสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงถึงความเต็มใจสอน ความเป็นกันเอง คำพูดมีน้ำหนัก และเชื่อมั่น ตลอดทั้งกิริยาและท่าทาง การยืน การเดิน การนั่ง มีความเหมาะสม ผู้สอน ผู้มีกิริยาและบุคลิกลักษณะท่าทางดี จะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจและเต็มใจเรียนด้วย

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (2548, หน้า 92) กล่าวว่า ผู้สอน พระปริยัติธรรมควรมีความประพฤติ คือ

1. สมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์
2. เครื่องนุ่งห่มสะอาด สีผ้ากลมกลืนกัน ไม่มีกลิ่นเหม็น และนุ่งห่มเป็นปริมณฑล
3. หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกนและตัดเรียบร้อย
4. มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ตระหนี่
5. วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลในทุกสถานกาล

ดูบริน (Dubrin, 1998, p. 26) กล่าวว่า

1. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไป (general personality traits) บุคลิกภาพทั่วไปเป็นคุณลักษณะซึ่งสามารถสังเกตได้ทั้งภายในและภายนอก คุณลักษณะทั่วไปจะสัมพันธ์กับความสำเร็จและความพอใจทั้งชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ดังนี้

- 1.1 ความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence)
- 1.2 การสร้างความไว้วางใจได้ (trustworthiness) ลักษณะเด่น (dominance)
- 1.3 เป็นคนกล้าแสดงออกต่อบุคคลอื่น (extroversion)
- 1.4 การเป็นคนมีการแสดงออกที่เหมาะสม (assertiveness)
- 1.5 ความมั่นคงทางอารมณ์ (emotional stability)
- 1.6 ความกระตือรือร้น (enthusiasm)
- 1.7 การมีอารมณ์ขัน (sense of humor)
- 1.8 ความเป็นคนอบอุ่นหรือมีความเอื้ออาทร (warmth)
- 1.9 มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด (high tolerance for frustration)
- 1.10 การรู้จักตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน (self-awareness and self-objectivity)

2. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน (task-related personality) (Dubrin, 1998, p. 33) บุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน เป็นคุณลักษณะ ด้านบุคลิกภาพที่แน่นอน ก่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ดังนี้

- 2.1 มีความคิดริเริ่ม (initiative)
- 2.2 มีความเข้าใจอารมณ์และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (sensitivity to others and empathy)
- 2.3 ความสามารถในการยืดหยุ่นได้ และความสามารถในการปรับตัว (flexibility and adaptability)
- 2.4 สภาพการควบคุมภายในตน (internal locus of control)
- 2.5 ความกล้าหาญ (courage)
- 2.6 ความสามารถกลับคืนสู่สภาพเดิม (resiliency)

สรุปว่า บุคลิกภาพผู้สอน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมีและต้องสร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรมให้ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในอาชีพ ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่ อดทน เชื่อมั่นในตนเอง สดใส ร่าเริง แสดงถึงความเต็มใจสอน เป็นกันเองกับผู้เรียน ผู้สอนต้องมีวิธีการพูดหรือคำพูดมีน้ำหนักและเชื่อมั่นได้ ผู้สอนต้องมีกิริยาท่าทาง การยืน การเดิน การนั่งงามสง่า ผู้สอนต้องสมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์ ผู้สอนต้องมีเครื่องนุ่งห่มสะอาด สีผ้ากลมกลืน ไม่มีกลิ่นเหม็น ผู้สอนต้องนุ่งห่มเป็นปริมณฑล หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกน-ตัด เรียบร้อย ผู้สอนต้องมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ ไม่ตระหนี่ วางตัวเหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะในทุกสถานการณ์ และผู้สอนที่มีกิริยาท่าทางและบุคลิกภาพงามสง่าจะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจ และเต็มใจเรียนด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านผู้สอน ได้แก่ ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน เป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เป็นพระภิกษุและสามเณรปฏิบัติหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป เป็นผู้ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง เป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด เป็นผู้ที่มีความรู้สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียดทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ เป็นผู้ที่มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆ ของการเรียนการสอนครบถ้วน เป็นผู้ที่เป็นนักปกครองที่ไม่มีอคติสนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสำรวม น่าศรัทธา เป็นผู้ที่นุ่งห่มเป็นปริมณฑล สะอาด เรียบร้อย และเป็นผู้ที่วางตนเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะ

3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

3.1 ความหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 71) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุสู่จุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้

กาญจนา บุญส่ง (2542, หน้า 33) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีและเป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้

สมคิด สร้อยน้ำ (2542, หน้า 221) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดประสบการณ์และเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง

อินทรา บุญยาทร (2542, หน้า 179) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ข, หน้า 36-37) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เป็น คนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมด 11 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านมนุษยสัมพันธ์
2. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน ด้านวิทยาศาสตร์และมิติสัมพันธ์
3. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านเหตุผลคณิตศาสตร์
4. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านภาษา
5. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านดนตรี
6. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านศิลปะ
7. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านพลศึกษา
8. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
9. กิจกรรมศูนย์เพื่อนเด็ก จิตวิทยาแนะแนว และสภาพแวดล้อม

ในโรงเรียน

10. กิจกรรมศูนย์วิทยาการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน
11. กิจกรรมการวัดและประเมินผลที่เสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน

สนธิ สัตโยภาส (2543, หน้า 3) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีแนวคิดมุ่งให้ผู้เรียน มีบทบาท มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยการให้ลงมือกระทำ ได้คิดวิเคราะห์ ได้ปฏิบัติได้แก้ปัญหาและได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของความสนใจ ความสามารถและศักยภาพของผู้เรียนเอง รวมทั้งมุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงด้วย

ปานรวี ยงยุทธวิชัย (2546, หน้า 38) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้สอนได้จัดให้ผู้เรียน เพื่อเกิดการเรียนรู้ตาม จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมการเรียนการสอน คือ รูปแบบ วิธีการ การจัดกิจกรรม การเตรียมความพร้อม การนิเทศก์ การสอนเสริม การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน หลักสูตรเป็นเพียงแนวทางถ้าปราศจากการสอนของผู้สอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียน จะไม่สามารถเจริญขึ้นตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การสอนที่ดีจะต้อง มีลำดับ ขั้นตอน มีกระบวนการและการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการมุ่งพัฒนาความมีเสรีภาพทางสติปัญญา จึงต้องให้เสถียรภาพแก่ผู้เรียน ในการแสดงความคิดเห็นหรือใช้สติปัญญาเต็มที่
2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการเฉพาะตัวเนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคน มีความแตกต่างกันทั้งความสนใจและแบบแผนของการเรียนรู้ จึงต้องระลึกรว้เสมอว่าไม่มีวิธีสอนใด ที่จะใช้ได้ดีสำหรับผู้เรียนทุกคน
3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำเอง ผู้สอน จึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ
4. การเรียนรู้วิธีการเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าการเรียนรู้เนื้อหาวิชา ผู้สอน จึงไม่ควรมุ่งสืบทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนตลอดเวลา

สรุปว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมตามแนว ของหลักสูตรซึ่งจะต้องมีลำดับขั้นตอน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พฤติกรรมของผู้สอนและ กระบวนการอย่างเป็นระบบสำหรับผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของ ผู้สอนสู่ผู้เรียน เพื่อคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3.2 จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2539, หน้า 8) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ของผู้สอน มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่สภาพความสำเร็จของผู้เรียนทุกคน แต่ผู้สอนมักพบว่าผู้เรียน บางคน บางกลุ่มในชั้นเรียน มีข้อบกพร่องในการเรียน เรียนได้ช้ากว่าเพื่อนหรือมีผล การเรียนต่ำกว่าระดับที่ควรจะเป็น หน้าที่ผู้สอนคือการช่วยเหลือชี้แนะด้วยวิธีการต่างๆ และให้ความสนใจให้การดูแลมากขึ้น คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือผู้เรียน ตามข้อบกพร่อง ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแสดงออกเต็มความสามารถ และนำความรู้ นั้นไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 71-72) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรม การเรียนการสอน มีดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและ สติปัญญาไปพร้อมกัน

2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน
ที่มีแตกต่างกัน

3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนุก
และเกิดความรู้สึกรักอยากเรียน

4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น
แก้ปัญหาเป็นและเกิดทักษะกระบวนการ

5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 96-97) กล่าวว่า จุดมุ่งหมาย
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนากายทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์
และสังคมไปพร้อมๆ กัน

2. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนุก
ไม่เบื่อการเรียน

3. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร

4. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในกิจกรรม
การเรียนการสอน

5. เพื่อส่งเสริมให้ได้ทำกิจกรรมตาม ความสามารถ ความถนัด
ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล

สรุปว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ผู้สอน
ดำเนินการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เพื่อมุ่งความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียน เพื่อช่วยให้
ผู้เรียนได้แสดงออก เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเป็นวิธีการแสวงหาความรู้
วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อจัดให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุก โดยจัดให้เหมาะสมกับวัย
ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ
แสดงออกเต็มความสามารถ และเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต
ในสังคมได้

3.3 ความสำคัญด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ฮาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 71-72) กล่าวว่า ความสำคัญของการจัด
กิจกรรมการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนากายทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและ
สติปัญญาไปพร้อมกัน

2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน
ซึ่งแต่ละคนจะมีแตกต่างกัน

3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน

4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและเกิดทักษะกระบวนการ

5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียน ผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 96) กล่าวว่า ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีต่อการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมจะช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทเรียน

2. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบ

4. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จสร้างความมั่นใจในตนเอง

5. กิจกรรมจะช่วยขยายประสบการณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

6. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของผู้เรียน

7. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหว รู้สึกสนุกสนาน

8. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะและปลูกฝังเจตคติที่ดี

9. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

10. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมวินัยและความเป็นประชาธิปไตย

สรุปว่า กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ เป็นกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสม เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แท้จริง เป็นกิจกรรมที่ดีจะสามารถส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนหลายด้าน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีทักษะ มีความสุข เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนในขณะที่เรียนมีการปรับตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะสมบูรณ์ได้จะต้องอาศัยการจัดกิจกรรมที่ดีเป็นสำคัญ และผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สอดคล้องกับวัย สติปัญญา และความสามารถของผู้เรียน

3.4 องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2547, หน้า 97-98) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี 3 ส่วน ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นนำ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนและอยากจะเรียนเนื้อหาต่อไปกิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการสนทนา กิจกรรมการใช้คำถาม กิจกรรมทางปัญญา กิจกรรมสาธิต กิจกรรม การเล่านิทาน กิจกรรมเกมจำลองสถานการณ์ กิจกรรมการร้องเพลง

2. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงาน

3. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งหมด อาจจัดกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น การสรุป การอภิปราย การทำรายงานกลุ่ม การเขียนเรียงความ เพื่อสรุปแนวคิดที่ได้เรียนไป การใช้สื่อทัศนูปกรณ์ เพื่อสรุปสาระสำคัญ การสนทนาซักถามระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การใช้คำถาม การใช้เกม การมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษานอกสถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ตาม ความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียน และให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นนำ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป ผู้สอน สามารถเลือกใช้กิจกรรมให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ เพียงแต่ให้เหมาะสมกับ เนื้อหาของบทเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ และผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลัก หลังจากให้ผู้เรียนท่องจำแล้ว ผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลัก ผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียน และมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ ความคิด ด้านคุณภาพ และด้านสุขภาพ ร่างกาย ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต คือ สติปัญญา ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและบุคลิกภาพ กิจกรรมของผู้เรียนและของผู้สอนที่เหมาะสม ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

4.1 ความหมายด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สวัสดี กาญจนสุวรรณ (2542, หน้า 20) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร ประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ-ครุภัณฑ์ อำนวยหน้าที่ เวลา กำลังใจในการทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษามี 4 ประการคือ คน เงิน วัสดุ-ครุภัณฑ์ และวิธีการจัดการ

ธำรง ชูทัพ (2543, หน้า1-3) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง

1. ผู้บริหาร การที่ผู้บริหารจะทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุมาตรฐานของหลักสูตรได้ ต้องอาศัยปัจจัย 2 ประการ คือ

1.1 ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหลักสูตร โดยผู้บริหารจะต้องมีความรู้และความสามารถในการจัดหลักสูตรของสถานศึกษาได้ ต้องเข้าใจถึงความสำคัญธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะของขบยสาระ ทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการบริหาร ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมตลอดจนโครงสร้างการเรียนรู้ แนวการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่มวิชาต่าง ๆ

1.2 ผู้บริหาร ต้องให้การสนับสนุน ครู ผู้สอน และผู้เรียน ดังนี้

1.2.1 งบประมาณ ผู้บริหารต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเพียงกับความต้องการ

1.2.2 การนิเทศ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำร่วมปรึกษาและให้ขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้อง

1.2.3 แหล่งวิทยากร สถานประกอบการและสถานประกอบการอิสระ ผู้บริหารต้องช่วยประสานงานทั้งในและนอกท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติงาน จะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง

1.2.4 วิทยากร ผู้บริหารต้องประสานสัมพันธ์กับวิทยากรทั้งในและนอกท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้แก่ ผู้เรียน และครูผู้สอน

1.2.5 การจัดการด้านการตลาด ผู้บริหารควรรหาแหล่งจำหน่ายผลผลิตของผู้เรียน เพื่อเป็นการหารายได้ให้กับผู้เรียน เป็นผลผลิตจากการเรียนในกลุ่มวิชาต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิชาการงานและอาชีพถือว่าสำคัญมาก

2. ผู้สอน ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในวิชาที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การวางแผนจุดประสงค์ การวิเคราะห์เนื้อหา ในรายวิชาพื้นฐานการจัดทำแผนการสอนและนวัตกรรมประกอบแผนการสอนใฝ่หาความรู้ปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้ทันต่อวิทยาการอยู่เสมอ ต้องรู้จัก

ธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน มีความสามารถในการถ่ายทอดให้คำแนะนำ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจและปฏิบัติงานได้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ โดยมีการผลิตและใช้สื่ออย่างหลากหลาย นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนการสอน และต้องเป็นครูที่ดี คือ มีความรู้ ความสามารถควบคู่ไปกับคุณธรรม จริยธรรม และมีจรรยาบรรณในวิชาชีพครู

3. ผู้เรียน มีโอกาสเลือกเรียนอย่างหลากหลายตามความสนใจ ความต้องการและความถนัดของตนเอง ต้องมีความชอบ มีใจรักและเห็นประโยชน์ของการเรียนรายวิชาต่าง ๆ

4. สภาพแวดล้อมจัดบรรยากาศและสภาพห้องเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า

กรมวิชาการ (2545, หน้า 28) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหาร หลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อ วัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม/เทคโนโลยี อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่ายที่ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา เป็นต้น

รุจิรี ภูสาระ, และจันทราณี สงวนนาม (2545, หน้า 7) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นหนทางหรือเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอนปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ที่ต้องการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย 4 M's คือ

1. คน (man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน
2. เงิน (money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสถานศึกษา
3. วัสดุอุปกรณ์ (material) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ
4. การจัดการ (management) ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหาร

สมพงษ์ เรือนนระการ (2545, หน้า 21-22) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้ 1. คน (man) 2. เงิน (money) 3. วัสดุ-ครุภัณฑ์ (material) 4. การจัดการ (management) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนทั้งของศาสนา หน่วยงาน ภาครัฐหรือเอกชน จำเป็นต้องอาศัยจากปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้

เฮริตซ์เบิร์ก (Herzberg, 1995, pp.71-79) กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยทางการบริหารที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อการปฏิบัติงานในองค์กรแบ่งเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่

1. ปัจจัยกระตุ้น (motivating factors) คือ ปัจจัยที่เกิดความพึงพอใจในการทำงานของคนในองค์กร เช่น ความสำเร็จของงาน (achievement) การได้รับการยอมรับนับถือ (recognition) ลักษณะของงาน (work itself) ความรับผิดชอบ (responsibility) และความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน (advancement)

2. ปัจจัยค้ำจุน (hygiene factors) คือ ปัจจัยที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เช่น เงินเดือน โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต (possibility of growth) ความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา (relationship with subordinator) ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา (relationship with superior) ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน (relationship with peers) สภาพการทำงานความมั่นคงในงาน (job security) และวิธีการปกครองบังคับบัญชา (supervision techniques)

สรุปว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยด้านบุคลากร (man) ปัจจัยด้านงบประมาณ (money) ปัจจัยด้านสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (material) และปัจจัยด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (management) เป็นสิ่งหรือเหตุที่เป็นหนทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอน เป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นปัจจัยเกี่ยวกับการจัดระบบงาน ระเบียบและเทคนิคในการปฏิบัติงาน สภาพความรู้สึกของบุคลากรที่มีต่อการทำงาน เป็นตัวสนับสนุนให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และการบริหารสำนักศาสนศึกษาประสบผลสำเร็จมีเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ร่วมกันบริหารจัดการ มีผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการและปฏิบัติ และมีนักเรียนเป็นผลผลิตได้รับหรือเป้าหมายสูงสุด

4.2 ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สมใจ เขียวสด (2536, หน้า 6) กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือ ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร 4 ประการ คือ

1. คน (man) ปัจจัยตัวแรก ที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีบุคลากร ที่เหมาะสมกับภาระหน้าที่ที่ทรงงาน บุคลากรต้องมีคุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถ ตรงกับตำแหน่งหน้าที่ และงานที่กำหนดไว้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มความรู้ และสมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยงาน ดังนี้

1.1 ผู้บริหาร คือ เจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ และผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจริงจังจะเป็นขวัญและพลังใจให้กับอาจารย์ใหญ่ ผู้สอนให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะจัดการและดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาของตน ให้มีความเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิผล

1.2 อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอน ในฐานะของผู้ดำเนินการ ต้องตั้งใจบริหารจัดการ เพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า และมีคุณภาพโดยการจัดกิจกรรม การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ด้วยดี

1.3 ผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนและเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษามีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.4 ผู้เรียน เป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่ จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนดผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาภาษาบาลี โดยการถวายอาหารบิณฑบาต บัณฑิตไทยธรรม เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

2. เงิน (money) ปัจจัยตัวที่สองที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่า ใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงิน เพื่อเป็นค่าตอบแทนการทำงานของบุคลากรในองค์การหรือหน่วยงาน เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

3. วัสดุ-อุปกรณ์ (material) ปัจจัยตัวที่สาม ที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึงการดำเนินงานในหน่วยงานต่างๆ จะได้ผลหรือรับประโยชน์มากที่สุด จะต้องมีวัสดุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมพอเพียงทันสมัยและมีประสิทธิภาพ มีการควบคุมการใช้งานการบำรุงรักษาสิ่งที่ชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งาน จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จและเป้าหมายได้

4. การจัดการ (management) ปัจจัยตัวที่สี่ ที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษา และอาจารย์ใหญ่ ในฐานะผู้บริหารต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมและประหยัดที่สุด

ด้านคน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและ
สำนักศาสนศึกษา การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อ สื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว
และแน่นอน เพื่อให้การทำงานของสำนักศาสนศึกษามีประสิทธิภาพเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย
ที่เกี่ยวข้อง

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 36) กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุน
ต่อการจัดการเรียนการสอน คือ

1. อุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยสร้างความสนใจ
ในการเรียนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี มีอุปกรณ์การสอนหลัก คือ ตำราเรียน เพราะวิธีการเรียนการสอนที่ใช้การท่องจำ
เป็นหลัก อุปกรณ์อื่นมีเทปบันทึกเสียงการแปล ที่นักเรียนใช้อ่านคำแปลบันทึกเทปแล้ว
เปิดฟัง หรือเปิดฟังคำแปล คำสอนที่ผู้สอนแปลบันทึกไว้แทนการดูหนังสือแปลเทียบกับ
หนังสือภาษาบาลีเพื่อให้การแปลเร็วขึ้น วิธีการเรียน ที่ใช้ความจำเป็นหลัก ประกอบกับ
การเรียนที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนน้อย ทำให้การเรียนไม่น่าสนใจ ผู้เรียนต้องใช้
ความวิริยะอุตสาหะมาก จึงสามารถเรียนภาษาบาลี สำเร็จได้

2. อาคารสถานที่ บางสำนักศาสนศึกษาไม่มีอาคารเรียนเป็นสัดส่วน
ใช้ศาลาการเปรียญหรือศาลาอำนวยการของวัดเป็นสถานที่เรียนที่สอน ทำให้มีเสียงรบกวน
และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายใน
และภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ สื่อการเรียน
การสอนและวัสดุอุปกรณ์ เป็นสิ่งจำเป็น ในกระบวนการเรียนการสอน เพราะเป็นเครื่องมือ
ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ ในเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนต้องมีความเข้าใจ มีแนวคิดเกี่ยวกับสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน
ทั้งในด้านการจัดให้มีสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอน

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวัลย์พร ศิริภิรมย์. (2545, บทคัดย่อ)
กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือ

1. หนังสือ ตำราประกอบการเรียนเก่าเกินไปขาดการปรับปรุง ภาษาที่
ใช้ยาก จึงควรมีตำราที่เป็นสากลและมีมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ
เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่ายและ
ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนมากขึ้น

2. สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย ควรจัดสรรงบประมาณ
ให้การสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อให้น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย เรื่องของ
สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนควรมีการสนับสนุนให้มีการนำไปใช้รวมทั้งการประเมิน
เพราะสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษา ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาและผู้บริหารต้องเป็น
ผู้รับผิดชอบส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษาควรดำเนินการ ดังนี้
- 3.1 ควรจัดตั้งศูนย์บริการสื่อการสอน เพื่อช่วยจัดหา และให้ความสะดวกในการใช้
 - 3.2 แบ่งแยกสื่อ เป็นประเภทๆ และเป็นรายวิชา เพื่อสะดวกแก่การใช้
 - 3.3 จัดหาสื่อที่ทันสมัย และปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ใช้ได้
 - 3.4 สำรวจ วิเคราะห์ความต้องการสื่อการสอนของรายวิชาต่างๆ
 - 3.5 ฝึกอบรมผู้สอนให้มีความรู้ทักษะในการใช้ รักษาและซ่อมบำรุง
 - 3.6 กระตุ้นให้ครูและผู้เรียนสนใจการใช้สื่อ เพื่อการสอนให้มากขึ้น
 - 3.7 สถานที่เก็บควรจัดให้เพียงพอกับประเภทของสื่อ
 - 3.8 ควรจะมีสื่อทั้ง 3 ประเภทจัดเตรียมไว้
 - 3.9 ควรมีบุคลากรเพื่อรับผิดชอบในการจัดหาและบริการให้มีประสิทธิภาพ

3.10 จัดสอนให้รู้จักทำสื่อการสอนประเภทที่สามารถทำขึ้นเอง ได้นอกจากการจัดให้มีการเรียนการสอน และการสนับสนุนให้มีการนำสื่อไปใช้แล้วผู้บริหาร ยังต้องรับผิดชอบดูแลให้มีการประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอน ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ ที่วางไว้มากน้อยเพียงใดด้วย

สรุปว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ได้แก่ การบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ต้องอาศัยปัจจัยที่สนับสนุนประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ-อุปกรณ์และการจัดการ ต้องสอดคล้องกับความต้องการของโครงการและแผนงานและคำนึงถึงการประหยัดทรัพยากร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสำนักศาสนศึกษา และเป็นปัจจัยพื้นฐาน เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยในที่นี้ประกอบด้วย คน (man) เงิน (money) วัสดุ-อุปกรณ์ (material) และการจัดการ (management) ที่สำคัญคือ เจ้าสำนักศาสนศึกษาต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีอาจารย์ใหญ่ เป็นผู้บริหารจัดการดูแลการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ประชาชนทั่วไปให้การสนับสนุนและส่งเสริมทุกด้าน รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษา ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์เป็นทุนสนับสนุนการศึกษา สำนักศาสนศึกษาจะได้จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมและตอบแทนบุคลากรอย่างเหมาะสม อาคารสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน

มีวัสดุ-อุปกรณ์เพื่อการจัดการเรียนการสอนเพียงพอ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา มีผู้สอนที่มีความรู้และมีคุณภาพอยู่ประจำในสำนักศาสนศึกษา

5. ด้านการประเมินผล

5.1 ความหมายด้านการประเมินผล

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ (2535, หน้า 14, 37) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อสรุปว่า สิ่งนั้นดีหรือเลวแค่ไหน การวัดผลและการประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลจะมีความหมายกว้างกว่า การวัด การประเมินผลไม่รวมการวัดด้วยได้ การวัดเป็นการพิจารณาหรือตีค่า (กำหนดค่า) เชิงปริมาณอย่างเดียว ส่วนการประเมินผลเป็นการพิจารณาและตีค่าทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการตัดสินคุณค่านั้น

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 35) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนอันเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยตนเอง ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนกับสื่อการสอน การประเมินผลการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียน และเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของระบบการสอนที่ยึดเอาวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นหลักในการดำเนินงาน

นิตยา สุวรรณศรี (2541, หน้า 160) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การนำผลของการวัดมาจัดลำดับคุณภาพ โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ หรือ เก่ง ปานกลาง หรืออ่อนแค่ไหน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียน หมายถึง การสอบปลายภาค ปลายปี เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การจัดการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมาเน้นเรื่องนี้มาก

2) การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน หมายถึงการประเมินผลเพื่อต้องการทราบพื้นฐานของนักเรียน ทราบความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้ ครูจะประเมินไปควบคู่กับการสอน โดยคำนึงถึงจุดประสงค์เป็นหลักในการประเมินหลักในการประเมินผล ข้อมูลที่ได้รับจะนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันใช้การประเมินผลเช่นนี้ ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

เกษม ชาวคำเขตร์ (2542, หน้า 13) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การนำผลจากการวัดมาสรุปหรือตีค่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากการวัดโดยมีการตรวจสอบตัดสินคุณค่าที่ได้จากการวัดอย่างมีเหตุผลด้วย การประเมินผลจะเกี่ยวข้องกันทั้งปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการตัดสินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ

เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียน

ขำรง บัวศรี (2542, หน้า 25) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อประโยชน์ในการประเมินค่าและตัดสินใจ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543, หน้า 166) กล่าวว่า การประเมินผล (evaluation) หมายถึง เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพความจริงและการกระทำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543ก, หน้า 29) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กลไกที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากหรือน้อยเพียงใด ต้องปรับปรุงแก้ไขในเรื่องใดบ้าง ผู้บริหารและผู้สอนที่เข้าใจระบบการประกันคุณภาพอย่างถูกต้อง จะตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผล ไม่กลัวการประเมินผล โดยเฉพาะการประเมินตนเอง เป็นการประเมินที่มุ่งเพื่อการพัฒนาไม่ใช่การตัดสินถูก-ผิด ไม่ใช่การประเมินเพื่อประเมิน และไม่ใช่เรื่องที่น่ากลัว ไม่ต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินมาก แต่เป็นการประเมินในงานที่ทำอยู่เป็นประจำ เครื่องมือที่ใช้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว โดยไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่ เช่น สถิติที่เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของฝ่ายวิชาการ ผลงานหรือการบ้าน การทดสอบย่อย ของผู้เรียนในชั้นเรียน เป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วเพียงแต่จัดเก็บให้เป็นระบบมากขึ้นเท่านั้น

พิชิต ฤทธิจรรยา (2544, หน้า 34) กล่าวว่า การประเมินผล (evaluation) หมายถึง การตัดสินคุณค่าหรือตีราคาข้อมูลที่ได้จากการวัดโดยเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ หรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้

กรมวิชาการ (2546, หน้า 24) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้สอนให้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

วศิน กาญจนวณิชย์กุล (2545, หน้า 9) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การรวบรวมข้อมูลและการจัดข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยให้มีการตัดสินใจได้หลายทาง เช่น ตัดสินว่าบุคคล มีความสนใจและมีบุคลิกภาพอย่างไรหรือจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพประเภทใดบ้าง

นภมณฑล ลิบหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2545, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การตรวจสอบผู้เรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนการปฏิบัติงาน และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

ปานรวี ยงยุทธวิชัย (2546, หน้า 38-40) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วกำหนดค่าเป็นตัวเลขให้กับสิ่งหนึ่งได้โดยมีเกณฑ์ที่แน่นอน แล้วนำตัวเลขที่ได้มาหาค่า แล้วตัดสินการประเมินผลการเรียนการสอนเป็นการวัดความสำเร็จในการเรียนการสอน

สุวิมล ว่องวานิช (2546, หน้า 171) กล่าวว่า การประเมินผล (evaluation) หมายถึง กระบวนการตีความหรือตัดสินคุณค่าของสารสนเทศที่รวบรวมมาได้ โดยสารสนเทศที่รวบรวมมาได้จากกระบวนการประเมินนั้น เป็นเสมือนภาพจากกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพผู้เรียนในห้องเรียนเท่านั้น สารสนเทศเหล่านั้นได้สะท้อนคุณค่าในตัวผู้เรียนที่เราตั้งไว้หรือไม่ กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่เรามุ่งมันให้เขาเรียนหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

สำนักงานประสานและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น (2547, หน้า 75) กล่าวว่า การประเมินผล (Assessment) หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณภาพหรือคุณลักษณะของพฤติกรรมว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดหรือไม่ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล และสรุปผล เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

วิทยา ประชากุล (2548, หน้า 30) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน สถานศึกษาและดำเนินการประเมินผล โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การประเมินผลระดับชั้นเรียน เป็นการวัดความก้าวหน้าของผู้เรียน และการประเมินผลระดับสถานศึกษาเป็นการประเมิน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น ของสถานศึกษา

สมสกุล รสชาติ (2548, หน้า 67) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทราบทั้งผลการสอนของผู้สอนทราบผลการเรียนของผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร สิ่งสำคัญจากการวัดผลและประเมินผลจะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของผู้สอนและผู้บริหารด้วยว่าเป็นอย่างไร และนำเอาผลที่ได้จากการวัดการประเมินผลไปปรับปรุงการเรียนการสอน

เชอ์ทเซอร์, และลินเดน (Shertzer, & Linden, 1979, p.13) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การตัดสินความเพียงพอของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

บราวน์ (Brown, 1983, p.14) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การตีความในเชิงการปฏิบัติของบุคคล โดยตีราคาในสิ่งนั้น เพื่อตอบคำถามว่าดีแค่ไหน

สรุปว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอน เพื่อจะได้ทราบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนแล้วนำมาจัดกิจกรรมให้เหมาะสม ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน วิธีการสอน เพื่อตัดสินเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียน และเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5.2 ความสำคัญด้านการประเมินผล

เกษม ชาวคำเขตร์ (2542, หน้า 13) กล่าวว่า ความสำคัญของการประเมินผล มีดังนี้

1. เพื่อปรับปรุงแผนงานและโครงการต่างๆ
2. เพื่อปรับปรุงโครงสร้างขององค์การ
3. เพื่อปรับปรุงการบริการ

เพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารและการปฏิบัติสำหรับบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มคนในองค์การ ผู้บริหารโครงการ องค์การที่ให้ทุนสนับสนุน ประชากรทั่วไปและผู้ประเมินผลโครงการและการวัดผลประเมินผล

นภมณฑล สิทธิหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2545, บทคัดย่อ) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญมาก จึงได้ทำการวิจัยและจากงานวิจัยได้สรุปผลในส่วนของ การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีไว้ว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนและเป็นกระบวนการที่สามารถตัดสินคุณภาพ คุณค่าหรือกำหนดค่าของวัดผู้สิ่งของโครงการ การศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียน หรือความรู้ความสามารถของผู้เรียนอย่างมีหลักเกณฑ์ว่าดี-เลว เก่ง-ไม่เก่งอย่างไร ปัญหาด้านการประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ

1. ความเหมาะสมของเครื่องมือวัด และวิธีการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปฏิบัติงานและผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุสามเณรผู้เรียน การประเมินผลเป็นการตรวจสอบผู้เรียนว่า มีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่ เกณฑ์การประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

2. ความยากง่ายของข้อสอบ ข้อสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบ โดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ และควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

3. การสอบบาลีสนามหลวง ถือเป็นมาตรการสำคัญในการวัดภูมิปัญญา และผลการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย ผลการสอบที่ประกาศแต่ละปี

มีความหมายกับผู้สอบและสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาต้นสังกัดมาก เนื่องจากกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดเกณฑ์การสอบได้ไว้สูงมากแต่ละปีจึงมีจำนวนผู้สอบได้น้อยกว่าผู้สอบตก ยิ่งประโยคสูงๆ ยิ่งมีผู้เรียนและผู้สอบได้น้อยลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะเปรียญธรรม 9 ที่เป็นประโยคสูงสุด ในหนึ่งปีมีผู้สอบได้เพียงไม่กี่สิบบรูป ยกตัวอย่าง ปีการศึกษา 2549 มีผู้ขอเข้าสอบเปรียญธรรม 9 จำนวนถึง 277 รูป คงสอบ 261 รูป และสอบได้เพียง 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.86 เท่านั้น (พระมหาสมบุญ สมมาปณฺโณ, 2549, หน้า 88)

สรุปว่า ความสำคัญด้านการประเมินผล ได้แก่ การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ระดับสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา การประเมินผลระดับประเทศ คือการสอบประจำปีการศึกษานั้นๆ เพื่อปรับปรุงแผนงานและระบบการทำงานต่างๆ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา เพื่อปรับปรุงการบริการ และเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารและการปฏิบัติสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ผู้ให้การสนับสนุน และประชาชนทั่วไป

5.3 องค์ประกอบด้านการประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 199) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการประเมินผล คือ

1. ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ
2. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทาง หรือหลักในการพิจารณาว่า เก่ง - อ่อน พอใจ - ไม่พอใจ ผ่าน - ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การวัดผลการเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของการวัดผล เป็นการตรวจสอบ การสอนของผู้สอนและการเรียนของผู้เรียน ใน 3 ด้าน คือ

- 3.1 ด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive domain)
- 3.2 ด้านทักษะการปฏิบัติ (psychomotor domain)
- 3.3 ด้านเจตคติ (affective domain)

กรมวิชาการ (2545, หน้า 24-25) กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนและจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

วศิน กาญจนวณิชย์กุล (2545, หน้า 26-27) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ของการเรียนการสอน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ ถ้าไม่ดีพอจะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้

2. การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนไประยะหนึ่งๆ ควรจะได้มีการประเมินผลผู้เรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชานั้นๆ เพื่อจะได้ทราบว่ามีความรู้เพียงพอหรือควรจะก้าวไปข้างหน้าได้หรือยัง

3. การประเมินผลหลังเรียน เป็นการประเมินผลรวม ครอบคลุมจุดประสงค์ต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ผู้เรียน มีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2545, หน้า 95) กล่าวว่า การประเมินผล มีลักษณะ ดังนี้

1. ประเมินให้ครอบคลุมทุกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ระบุไว้ในแผนการสอน
2. เลือกวิธีการประเมินผลที่เชื่อถือได้ และเหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต้องการประเมิน

3. เลือกใช้วิธีการประเมินที่ง่ายและสะดวกในการใช้ประเมิน

4. ควรใช้เครื่องมือที่พอเชื่อถือได้ประกอบการประเมินทุกครั้ง

5. ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการประเมินผลตนเองด้วย
ในบางโอกาส

6. ควรมีข้อมูลหรือสารสนเทศที่แสดงว่าทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้นำผลของการประเมินไปใช้ประโยชน์ เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน

7. ในกรณีที่เป็นประเมินผลการเรียนที่สำคัญ เช่น การทดสอบย่อย การสังเกต ที่ต้องใช้เครื่องมือประกอบการใช้ใบงานให้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือแบบฝึกหัด ผู้สอนอาจจะระบุไว้ในภาคผนวกได้ ควรคำนึงและยึดถือหลักการประเมินก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนทุกครั้ง ในการจัดการเรียนการสอนโดยวิธีที่ง่ายและเหมาะสม เช่น ประเมินก่อนเรียน โดยการซักถาม ทำแบบฝึกหัด เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็นทดสอบสมรรถภาพย่อยด้านต่างๆ ทดลองปฏิบัติหรือแสดงออกอื่นๆ ตามลักษณะเนื้อหาวิชา

ประเมินระหว่างเรียนโดยการสังเกต ซักถาม ทำแบบฝึกหัดทดสอบย่อย ตรวจสอบผลงาน ผลการจัดกิจกรรม หรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการประเมินผล ได้แก่ ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เกณฑ์การพิจารณาและการตัดสินใจ และการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน 3 ขั้นตอน คือ 1. การประเมินผลก่อนเรียน 2. การประเมินผลระหว่างเรียน และ 3. การประเมินผลหลังเรียนหรือการประเมินผลรวม

5.4 บทบาทผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 200-201) กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการประเมินผล ดังนี้

1. กำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการประเมินผลในเรื่อง
 - 1.1 ประเภทของข้อสอบที่ใช้วัดผล
 - 1.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบ และการเก็บคะแนนสอบแต่ละครั้ง
 - 1.3 มาตรฐานในการสอบวัดผล
 - 1.4 การเตรียมแบบฟอร์ม สำหรับรายงานผลการสอบแก่ผู้ปกครอง
2. จัดหาวัสดุ-อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก
3. พยายามส่งเสริมผู้สอน ให้มีความรู้ทางการวัดผลและประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรมการประชุมปฏิบัติการด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนน การประเมินผลข้อสอบ และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก
4. การจัดทำตารางสอบ ห้องสอบ ระเบียบในการสอบและการคุมสอบ ควรมีการประเมินผลการสอบ ถ้ามีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขต่อไปหรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ในครั้งต่อไป

วศิน กาญจนวณิชย์กุล (2545, หน้า 24-25) กล่าวว่า ผู้สอนมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการประเมินผลดังนี้ ผู้สอนมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชนิดและระดับของการเรียนรู้ของผู้เรียน 2 ด้าน คือ

1. ด้านการสอนและปรับปรุงเทคนิควิธีการสอนให้ได้ผลดี
2. ประเมินผลความสามารถของนักเรียน หลังจากที่ทำการสอนและผู้สอนมีบทบาทที่สำคัญมากในการประเมินผล เพราะ

2.1 ผู้สอนเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับระบบการศึกษา สิ่งที่ผู้สอนพูดและประพฤติมีอิทธิพลอย่างสูงสำหรับการเรียนรู้ และพัฒนาสมรรถภาพสมองของผู้เรียน

2.2 ผู้สอนต้องเป็นผู้ดำเนินการสอน

2.3 คะแนนที่ได้จากการสอบมาตรฐานของผู้เรียน สามารถนำมาใช้ในการประเมินผลประสิทธิภาพในการสอนของผู้สอนได้

ดังนั้น ผู้สอน จึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับขบวนการทดสอบ และหาทางปรับปรุงคะแนน ที่ได้จากการทดสอบผู้เรียนให้สูงขึ้นส่งผลสะท้อนถึงการปรับหลักสูตรให้ดีขึ้นด้วย ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าจะสอนอะไร จะสอบอย่างไร และหน้าที่สำคัญของผู้สอนคือต้องรู้จักวิธีวัดผลประเมินผล ได้แก่ การสร้างข้อสอบ การให้เกรด การดำเนินการสอบ การแปลผลคะแนนจากข้อสอบมาตรฐาน ทั้งจากแบบทดสอบวัดความถนัดและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากนี้ ผู้สอนยังสามารถตัดสินใจได้ว่าข้อสอบมาตรฐานฉบับใดมีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำมาใช้ด้วย

สมสกุล รสชาติ (2548, หน้า 69) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารกับการประเมินผล มีดังนี้

1. จัดให้มีหนังสือ เอกสาร คู่มือและระเบียบการวัดผลและการประเมินผลไว้ให้ผู้สอนได้ศึกษาค้นคว้า
2. นิเทศอบรมผู้สอนให้มีความรู้เกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผล
3. จัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอนไว้ให้พร้อม เช่น คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ และกระดาษ
4. ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์ข้อสอบและปรับปรุงข้อสอบ ผู้บริหารต้องลงมือปฏิบัติโดยการจัดให้มีเอกสาร หนังสือคู่มือ ระเบียบการวัดผลประเมินผล บริการแก่ผู้สอน สนับสนุนให้ผู้สอนนำวิธีการวัดผลแบบต่างๆ มาใช้ตามความเหมาะสมกับรายวิชา ประชุมชี้แจงเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลแก่ผู้สอน จัดระบบการติดตามการจบหลักสูตรของผู้เรียนและแจ้งให้ผู้สอนทราบในแนวเดียวกัน จัดวัสดุอุปกรณ์สำหรับดำเนินการวัดผลและการประเมินผล บริการ แก่ผู้สอน มอบหมายให้ผู้สอนจัดทำข้อสอบมาตรฐาน จัดให้มีคลังข้อสอบ ให้ผู้สอนทำการวิเคราะห์ข้อสอบ เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น จัดบรรยากาศในการสอบให้เหมาะสมทั้งห้องที่ใช้สอบที่นั่งสอบ ตารางสอบ เวลาทำการสอบ และจัดผู้สอนทำการสอนซ่อมเสริมก่อนทำการสอบแก้ตัวรายวิชาและเมื่อสิ้นปีการศึกษาควรมีการประเมินผลงานทางวิชาการที่ผ่านมา เพื่อนำผลมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไข

สรุปว่า บทบาทของผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล ได้แก่ บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบด้านการประเมินผลของผู้บริหารและผู้สอน ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ด้านการประเมินผล คือ 1. กำหนดนโยบายทั่วไป 2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอน 3. ส่งเสริมผู้สอนให้มีความรู้ทางการวัดผลและประเมินผล 4. จัดเตรียมการสอบและประเมินผล การสอบ และ 5. เมื่อมีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไข หรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ สำหรับผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ด้านการประเมินผล คือ

1. ด้านการสอนและปรับปรุงเทคนิควิธีการสอนให้ได้ผลดี 2. ประเมินผลความสามารถของนักเรียนหลังจากที่ทำการสอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านการประเมินผล หมายถึง การเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจากสถานศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป ได้แก่ สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอน เตรียมความพร้อมของผู้เรียนเพื่อสอบ กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เมื่อผู้สอบประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 5 สอบไม่ผ่าน ครั้งแรกเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สอง ความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับ ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 4 จัดสถานที่ให้สอบทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การสอบ บาลีสนามหลวงระดับเปรียญธรรม 5 ถึงเปรียญธรรม 9 จัดสถานที่ให้สอบเฉพาะ ในส่วนกลาง ข้อสอบบาลีสนามหลวงที่ใช้สอบไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน การสอบบาลีสนามหลวง เป็นการวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เพื่อตัดสินเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียน และการวัดผล ประเมินผลปัจจุบัน ใช้เกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2487

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

บุรทิน ขำภิรัฐ (2539, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาของการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เริ่มมีเมื่อ พ.ศ. 2484 โดยพื้นฐานมาจากการศึกษาพระไตรปิฎกและการศึกษา ภาษาบาลี มีเป้าหมายของการศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความเข้าใจ ในภาษาบาลี เพื่อให้สามารถศึกษาพระไตรปิฎกให้เข้าใจและเป้าหมายอันดับรอง คือ เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงขึ้น สภาพของหลักสูตร ผู้บริหารและผู้เรียนมีความเห็น ว่ามีความเหมาะสมและครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษา ส่วนผู้สอน มีความเห็นว่าเนื้อหา ไม่ทันสมัยไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สภาพของการบริหารทั้งผู้บริหารและผู้สอน มีความเห็นว่า มีการกำหนดขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานไว้ชัดเจนสภาพของ งบประมาณ ผู้บริหารเห็นว่าไม่เพียงพอและงบประมาณส่วนใหญ่ได้มาจากสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ สภาพของอาคารสถานที่ ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เห็นว่า มีเพียงพอสภาพของการเรียนการสอน ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิธีการสอนที่ใช้มากที่สุดคือ อธิบายและ ให้จด สภาพของสื่อ ผู้บริหารและผู้สอนพบว่า มีไม่เพียงพอ สภาพการวัดและ การประเมินผล ทั้งผู้บริหารและผู้เรียนตอบว่า มีการวัดและประเมินผลทั้งระหว่างเรียน กับผู้สอนที่วัดและเมื่อสิ้นปีตอนสอบบาลีสนามหลวง ด้านปัญหาของการศึกษา พบว่า ด้านที่ ผู้เรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากที่สุด คือ เนื้อหาวิชาของภาษาบาลีเรียนเข้าใจยาก ด้านผู้สอน

เห็นว่าเป็นปัญหามาก คืองบประมาณมีไม่เพียงพอและหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุน ด้านงบประมาณอย่างจริงจัง ด้านผู้สอนและผู้เรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือการเรียนการสอนที่ใช้วิธีท่องจำ และด้านที่ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ส่วนด้านที่ทั้งผู้บริหารผู้สอนและผู้เรียน เห็นว่าเป็นปัญหามากคือ มีผู้เรียนสอบตก ด้านความต้องการทางการศึกษาของผู้เรียน พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ไป รองลงมาคือ ศึกษาความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ เป็นต้น และต้องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงควรมีการเพิ่มงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น ผู้สอน ส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าการเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าการจำและผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการวัดและการประเมินผลควรมีการสอบซ่อม

สมชาย ไมตรี (2539, หน้า 121-123) วิจัยเรื่อง การศึกษาของพระสงฆ์ ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน มีรูปแบบและพื้นฐานการจัดการศึกษามาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 2 คือ เป็นการศึกษาที่เน้นการสอบวัดผลความรู้ หรือที่เรียกว่าสอบบาลีสนามหลวงเป็นหลัก โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดการสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ส่วนการเรียนการสอนนั้น จะอยู่ที่ผู้เรียนหรือแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการโดยมีเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งการเรียนการสอนการจัดการเรื่องสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน ผู้สอน และงบประมาณในการดำเนินการ สำหรับการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น ประเด็นที่ว่าด้วยความคิดเห็นต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พบว่า โดยภาพรวมแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่หรือร้อยละ 68.9 ตอบว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีปัจจุบันยังไม่เหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อสอบถามความคิดเห็น ในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี กลับพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่หรือร้อยละ 83.4 มีความเห็นด้วยที่จะให้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ซึ่งการที่ความคิดเห็นทั้ง 2 ประเด็น ดังกล่าว ไม่ค่อยมีความสอดคล้องกันนั้นเป็นเพราะความรู้สึกรู้สึกขัดแย้งกันของความเชื่อในเรื่องศาสนาและประเพณี ซึ่งเป็นความเชื่อในเชิงอนุรักษ์ กับความต้องการในการเปลี่ยนแปลง เมื่อพิจารณาการศึกษาระบบอื่น ที่เจริญ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ยังคงรักษารูปแบบการศึกษาเดิม อย่างไม่เปลี่ยนแปลงและปัญหาในเรื่องการจัดการเรียนการสอน การสอบ ประกอบกับสถิติของผู้บวชเรียนในปัจจุบันที่เริ่มจะลดลงก็คงจะถึงจุดที่คณะสงฆ์จะตัดสินใจในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อให้การศึกษาระบบนี้คงอยู่และแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

สุรัชย์ ชัยน (2539, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การประเมินการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า

1. ความต้องการของหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนา การจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมยังไม่เป็นไปตามความต้องการของหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเท่าที่ควร

2. ความเหมาะสมของปัจจัยพื้นฐานในการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ในด้านปัจจัยพื้นฐานในการจัดการศึกษายังมีความเหมาะสมน้อย โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่ การจัดการ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ปรากฏว่ายังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์เท่าที่ควร

3. ความเหมาะสมของกระบวนการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ในด้านกระบวนการจัดการศึกษาอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสม ทั้ง 3 ด้าน คือ

3.1 การบริหารและบริหารศึกษา

3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.3 การวัดและประเมินผลการศึกษา

3.4 ผลการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแยกเป็น

3.4.1 สภาพการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมในสภาพการจัดการศึกษา ยังมีความเหมาะสมน้อย การจัดการศึกษายังไม่ทั่วถึงคุณภาพการศึกษา ยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.4.2 สภาพผลข้างเคียง ผลกระทบ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการดำเนินงานจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ทำให้เกิดผลข้างเคียงหรือผลกระทบต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนาเป็นไปในทางที่ตีมากกว่าในทางที่ไม่ดี การดำเนินงานจัดการศึกษา มีปัญหาและอุปสรรคทั้งด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยพื้นฐาน กระบวนการและผลการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ควรได้รับการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขในแนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมต่อไป โดยผู้วิจัย ได้สรุปว่า การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณร ในจังหวัดลำพูน ได้ผลสัมฤทธิ์ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะเรื่องของกระบวนการจัดการศึกษา ถือได้ว่าควรมีการปรับปรุงอย่างรีบด่วนและมีหลักเกณฑ์ต่อไป ส่วนด้านอื่นๆ ก็ยังถือไม่ได้ว่าบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจ ตรงข้ามมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไขในอันดับต่อไป

สวัสต์ เปี่ยมสัสม (2540, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง สภาพและการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน : ศึกษากรณีอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานภาพของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ของอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา สถานภาพของพระสงฆ์ส่วนใหญ่

เป็นพระสงฆ์ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีภูมิภาคที่เกิดในภาคเหนือ บิดาและมารดามีอาชีพทำนา มีสถานภาพเป็นพระภิกษุ มีจำนวนพรรษาระหว่าง 2-9 พรรษา สาเหตุที่มาจำพรรษาเพราะศึกษาพระธรรมวินัยและศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่ได้จบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีสถานภาพเป็นพระลูกวัดและยังไม่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

2. วิธีการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่ไม่ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีส่วนน้อย พระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนใหญ่ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีส่วนน้อย ผู้ที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ส่วนใหญ่กำลังศึกษานักธรรมชั้นตรี ที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ส่วนใหญ่กำลังศึกษาบาลีประโยค 1-2 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาสายสามัญ ที่ศึกษาสายสามัญมีน้อย ผู้ที่กำลังศึกษาสายสามัญส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พระสงฆ์แสวงหาความรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน อ่านวารสารทางด้านธรรม อ่านเอกสารต่างๆ ของทางโลกศึกษาดำร่าแพทย์แผนโบราณ มีค่าใช้จ่ายในการแสวงหาความรู้ได้มาจากกรณีประกอบพิธีกรรมสงฆ์ประมาณเดือนละ 500 บาท วัดไม่มีห้องสมุดและมีหนังสือไม่เพียงพอ วัดส่งเสริมสนับสนุนการแสวงหาความรู้ในระดับปานกลางวัดไม่ได้จัดทุนการศึกษาให้พระสงฆ์ต้องการให้รัฐจัดเงินงบประมาณเป็นค่าใช้จ่าย ในการแสวงหาความรู้พระสงฆ์ส่วนใหญ่หาความรู้ ไปใช้ประโยชน์ในการเผยแผร่ให้พุทธศาสนิกชนทราบ และนำไปปฏิบัติ มีภารกิจประจำวันในการปฏิบัติธรรม/เทศน์

นิคม สมบุตร (2540, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า ทุกกลุ่มมีความรู้ต่ำอยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยครูใหญ่เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด สำหรับสภาพการปฏิบัติการวางแผนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดลำพูนพบว่า ชั้นเตรียมการวางแผนและขั้นตอน ลงมือปฏิบัติตามแผนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนขั้นการวางแผน และขั้นติดตามและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ฐิติวรรณ บุญวีรบุตร (2544, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 ในโรงเรียนเครือข่ายสหวิทยาเขต สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

1.1 ด้านครูผู้สอนในโรงเรียนเครือข่ายสหวิทยาเขต สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านทุกด้าน ในการจัดการเรียน

การสอนสูงสุดใน 3 อันดับแรก คือ ครูสร้างบรรยากาศเป็นกันเองกับเด็ก ครูใช้กระบวนการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ปลูกฝังจิตพิสัยและคุณลักษณะที่ดี และครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกช่วยเหลือแนะนำเด็กในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

1.2 ด้านหลักสูตร โดยภาพรวมและรายด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ยกเรื่องหลักสูตร มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักสูตรจัดให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน เรื่องที่มีการจัดการเรียนสูงสุดใน 3 อันดับแรกคือ หลักสูตรที่ใช้มุ่งเน้นถึงความต้องการ ความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักสูตรสามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้ และหลักสูตรที่ใช้มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบบูรณาการ

1.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมและรายด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ยกเว้นเรื่อง สภาพการจัดกิจกรรมเน้นสื่อของจริงให้เด็กมีโอกาส สังเกต สำรวจ ค้นคว้า ทดลองและแก้ปัญหาด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมให้เด็กมีโอกาสพบความรู้ด้วยตนเอง มีระดับความคิดอยู่ในระดับปานกลาง มีการจัดการเรียนการสอนสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักแผนและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

2. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

2.1 ด้านครูผู้สอน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ เวลาที่ใช้ในการเตรียมการสอนมีไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาของเด็กและครูขาดความรู้ความชำนาญในการสอน

2.2 ด้านหลักสูตร ทั้งโดยรวมและรายด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และด้านที่มีปัญหาสูงสุด 2 อันดับแรก คือ ขาดเอกสารคู่มือประกอบหลักสูตร ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน และครูไม่มีความเข้าใจในหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540

2.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และด้านปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ กิจกรรมการเรียนรู้ไม่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง ครูขาดการเตรียมแผนการจัดประสบการณ์ก่อนทำการสอนและครูไม่ใช้เทคนิคการสอน ที่หลากหลายในกระบวนการเรียนการสอน

จุไรพร เสนาะ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน สำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนเมืองพัทยา สังกัดเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการใช้หลักสูตร ครูชั้นอนุบาลส่วนใหญ่ใช้แนวการจัดประสบการณ์ของสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น ร่วมกับหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พ.ศ. 2540 มีส่วนร่วมในการวางแผนใช้หลักสูตรโดยการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพของเด็ก และสภาพของท้องถิ่น

2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่มีการวางแผนจัดการเรียนการสอน โดยกำหนดนโยบายจัดทำแผนปฏิบัติงานและมีการจัดสรรงบประมาณครูผู้สอนเตรียมการสอน โดยจัดทำแผนการสอน สื่อการสอนที่ใช้ คือ สื่อประเภทของจริงและรูปภาพ มีการจัดมุมหนังสือไว้ในห้องเรียน ครูผู้สอนวัดและประเมินพัฒนาการเด็กโดยการสังเกตพฤติกรรม

3. ด้านการจัดสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนการสอน มีการจัดเตรียมและพัฒนาบุคลากร โดยจัดครูเข้าสอนพิจารณาจากวุฒิการศึกษา การพัฒนาบุคลากรโดยให้เข้ารับการอบรมสัมมนา มีการนิเทศการสอนภายในแบบไม่เป็นทางการ โดยการสังเกตการสอน และผู้บริหารเป็นผู้นิเทศการสอนมีการจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน มีการจัดสภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้โดยจัดอาคารเรียนเป็นเอกเทศจัดห้องพิเศษ ให้ทำกิจกรรม จัดให้มีสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนาม มีการอำนวยความสะดวกและจัดบริการโดยจัดอาหารว่างและอาหารกลางวัน มีการสนับสนุนจากภายนอกโรงเรียน โดยผู้ปกครอง บริจาคทรัพย์เพื่อสนับสนุนการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนปัญหาที่พบ ได้แก่ ครูขาดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตร ขาดแคลนงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน บุคลากร ไม่เพียงพอ การนิเทศการสอนที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ การจัดสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนามไม่เป็นสัดส่วนและไม่เพียงพอ

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวัลย์พร ศิริภิรมย์ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่คล้ายคลึงกัน มีข้อสรุปสาระสำคัญๆ ต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร หลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่เก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลีเน้นการจำ และการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายจัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีการอธิบายให้ชัดเจนควรขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยและควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉานสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้และมีความสนใจอยากเรียนมากยิ่งขึ้น เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบจัดให้เรียนตลอดทั้งปีและมีการสับเปลี่ยน

เรียนวิชาอื่นด้วย วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะ ทั้ง 4 ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับ วิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ กับชีวิตได้และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียน การสอนให้มากขึ้น

2. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนไม่เพียงพอมักใช้ระบบพี่สอนน้อง ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้สอน หนังสือ ตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมี ตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็น หลักสูตรกลางและขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่ายและควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อย หรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีเสียงรบกวน และบรรยากาศ ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ด้านการวัดผลประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับ เกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลางจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ความยากง่ายของข้อสอบ ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยาวง่าย ควรมีการทดสอบความยาวง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้านข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และ ควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ ในทุกระดับ ทั้งนี้ ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

พระมหาสุวรรณ กระแสเทพ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในด้านงานการสอนและกิจกรรมนักเรียน งานการวัด และการประเมินผล งานเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน และงานส่งเสริมวิชาการมีการปฏิบัติ

อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารและครูสอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษารายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน

มงคล สิทธิหล่อ (2545, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมในการจัดการศึกษา ด้านบุคลากร มีความเพียงพอในเชิงปริมาณ แต่ขาดแคลนในเชิงคุณภาพ ด้านอาคารสถานที่มีเพียงพอ ส่วนสภาพการบริหารโรงเรียน ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุมงานโรงเรียน ได้ดำเนินการครอบคลุมทุกด้าน แต่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในโครงสร้างการบริหาร ยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สำหรับสภาพการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนได้ดำเนินการด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านวัดผลประเมินผล ตามสภาพที่สามารถทำได้ ยกเว้นด้านสื่อและนวัตกรรมโรงเรียนดำเนินการน้อย ได้แก่ การใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย นอกจากนั้น โรงเรียนยังได้รับการสนับสนุนการนิเทศ จากหน่วยภายนอกน้อยเกินไป

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เพียร์ซี (Piercy, 1990, abstract) วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูปฏิบัติการในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในรัฐอิลลินอยส์ เกี่ยวกับกิจกรรมด้านวิชาการที่ทดลองใช้ในโรงเรียนในระหว่างปี 1988-1989 จากการเปรียบเทียบครูที่ให้ความสำคัญในกิจกรรมทางด้านวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับหลักสูตร นักเรียน ชุมชนและผู้ร่วมงาน พบว่า ครูปฏิบัติการสอนที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมเกี่ยวกับหลักสูตร นักเรียนและผู้ร่วมงาน มีความคิดเห็นว่าคุณเองประสบผลสำเร็จมากกว่าครูปฏิบัติการสอนที่ไม่ได้เน้นความสำคัญในด้านนี้

สวีเดน (Sweden, 1993, abstract) วิจัยเรื่อง การรวมกลุ่มเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนและเพื่อให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ผลการวิจัยพบว่า จากงานวิจัยเรื่องโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพหลายๆ แห่ง มุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าในเรื่องของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นผลสำคัญประการแรกของการจัดการศึกษา แต่โชคไม่ดีที่งานวิจัยที่ไปค้นหา ในเรื่องของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น มีขีดจำกัด จากทฤษฎีการเรียนรู้ในตัวของมันเอง เนื่องจากว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจถูกเก็บเอาไว้ การเรียนรู้สามารถลงความเห็นได้เพียงว่า มาจากการตอบสนอง ที่เกิดขึ้นมาในภายหลัง เป็นการรวมเอาแนวคิดในเรื่องของความสามารถ แรงจูงใจ ประสิทธิภาพในตัวเองและความมานะพากเพียรมารวมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ถึงแม้ว่าการสอนไม่เหมือนกับการเรียนรู้ตรงที่เป็นกิจกรรมที่สังเกตเห็นได้ รูปแบบหลายๆ อย่างที่ถูกสร้างขึ้นมาก็มีความล้มเหลว ในการที่จะทำให้

เหมาะสมกับความซับซ้อนจากองค์ประกอบของพวกมัน บทบาทที่ต้องคำนึงถึง อย่างเช่น การออกแบบ รูปแบบ การคาดหวัง การสอน และผลสะท้อนกลับยังเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจกันดีพอ รวมถึงวิธีการทดสอบที่อาศัยการสังเกตที่ขาดหายไป ซึ่งเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ และกิจกรรมการสอน ในรูปแบบที่เป็นมูลเหตุ อย่างไรก็ตามงานวิจัยเรื่องโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพเป็นการแสดงจำนวนของความสัมพันธ์หรือปัจจัยหลายๆ อย่างที่นำมารวมเข้าด้วยกัน ซึ่งดำเนินการทั้งในห้องเรียน และทุกระดับชั้นของโรงเรียน รายงานฉบับนี้พยายามที่จะวิจารณ์หัวข้อของงานวิจัยในครั้งนี้

มอร์ติเมอร์ (Mortimore, 1993, abstract) วิจัยเรื่อง การจัดการการเรียนการสอนที่ประสบผลสำเร็จและโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ งานวิจัยเอกสารโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จฉบับนี้ เป็นงานวิจัย ที่นำข้อมูลมาจากหนังสือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอน ที่ประสบผลสำเร็จ และการจัดการเรียนที่ประสบผลสำเร็จและบทบาทของกระบวนการให้การสนับสนุนให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จนี้ ที่กลุ่มผู้วิจัยนำมาอภิปรายและตั้งเป็นคำถามดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยทราบเรื่องราวของการเรียนการสอนที่ประสบผลสำเร็จจากอะไร?
2. การอภิปรายให้การสนับสนุนงานวิจัยโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จอย่างไร?
3. วิธีการดำเนินการตามปกติสัมพันธ์กับอะไร? และ
4. อะไรที่เป็นตัวอย่างสำหรับการทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ..?

วิธีการดำเนินการตามปกติของโรงเรียนประกอบด้วยความเข้มแข็งรวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการประสบผลสำเร็จคือ ความเป็นผู้นำที่มั่นคง มีความคาดหวังสูง มีความก้าวหน้าของนักเรียนเป็นเครื่องเตือน มีความกระตือรือร้นของนักเรียนเป็นบทบาท โดยมีรางวัลเป็นเครื่องกระตุ้น เพราะมีผลเกี่ยวพันไปถึงครอบครัวของผู้เรียนด้วยการวางแผนที่สัมพันธ์กัน และมีการเรียนเป็นจุดศูนย์กลาง บทเรียนจากการเรียนในโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ เนื่องมาจาก การวางแผนสำหรับการทำงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ผลสำเร็จที่สูงขึ้นไปกว่านั้น เป็นวิธีการสุดท้ายของการจัดการเรียนการสอนที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงโรงเรียนและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ในอนาคต

วิฟเวอร์ (Weaver, 1997, abstract) วิจัยเรื่อง การนำวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนด้วยตนเองไปใช้ในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา 2 แห่ง มีวิธีการกระจายอำนาจ การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตร ทั้งอำนาจรวมและบุคคล เช่นเดียวกัน ในการนำเอาแนวคิด ในเรื่องการบริหารจัดการด้วยตนเอง โดยนำวิธีการกระจายอำนาจ การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตร ทั้งอำนาจรวมและบุคคลไปใช้ในโรงเรียนนั้น เกิดจากความศรัทธาและการยอมรับนับถือที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ ทำให้ครูและผู้บริหาร

ทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการพัฒนา ความเป็นเพื่อนร่วมวิชาชีพ จะกลายเป็น วัฒนธรรมสำคัญที่ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิก ภายในกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน

ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หรือการจัดการศึกษา ภาษาบาลีของพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างจริงจัง ให้การสนับสนุนเพียงบางส่วนมาเป็นเวลานาน ทำให้การเปลี่ยนแปลงในพระพุทธศาสนา เป็นไปอย่างล่าช้า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จในการศึกษา ยังไม่น่าพอใจ การพัฒนาบุคลากรทางศาสนา มีปัญหาในการจัดการศึกษา โดยที่ผู้จัดการศึกษาและผู้รับ การศึกษาต้องต่อสู้กับอุปสรรค และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสำนักศาสนศึกษาโดยลำพัง เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีผู้ที่สนใจในเรื่องการปรับปรุงการศึกษาของสงฆ์ อยู่ในขอบเขตจำกัด ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรโดยตรง จึงมีปรากฏไม่มากนัก การศึกษาควรให้ความสนใจและช่วยปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาของพระภิกษุและ สามเณร เพื่อให้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษา มีความสำคัญกับบุคคลทุกเพศ วัย และทุกสังคม ของประเทศชาติ พระภิกษุและสามเณร ก็เป็นบุคคลที่อยู่ในสังคม เป็นประชากรของประเทศชาติ ที่รัฐต้องให้การดูแลและให้การ สนับสนุนด้านการศึกษาอย่างจริงจังและเข้าใจ เพราะการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบัน มีอุปสรรค ข้อขัดข้อง อันเป็นปัญหาต่อระบบการจัดการเรียนการสอน ในด้านต่างๆ โดยสรุปคือ ด้านหลักสูตรใช้หลักสูตร พ.ศ. 2510 ที่มีการจัดโครงสร้างการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี และหลักสูตรที่ใช้ศึกษา แบ่งเป็น 9 ชั้น 8 ระดับ ที่เป็นการ เปลี่ยนแปลงหลักสูตรครั้งหลังสุด จัดการเรียนการสอนโดยไม่มีปรับปรุงให้ เหมาะสมกับสภาพและสังคมปัจจุบัน ตำราเรียน การเรียนการสอนใช้วิธีสืบทอดกันมา เน้นความจำของผู้เรียนเป็นหลัก ผู้เรียนต้องท่องแบบและแปลให้ตรงกับคัมภีร์เท่านั้น ด้านผู้สอน ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม 3 ขึ้นไป แต่มีน้อยรูปที่ได้ ผ่านการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง วิธีการสอน ใช้รูปแบบที่ได้รับการสืบทอดมาจากผู้สอนของตน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียน การสอน มีเพียงหนังสือตำราเรียนและคำแนะนำวิธีการจากผู้สอนเป็นหลัก ส่วนปัจจัย ด้านการบริหาร คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุ-อุปกรณ์ และการจัดการ เป็นหน้าที่ของ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้จัดเตรียมและสรรหา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนของ สำนักศาสนศึกษาดำเนินไปได้ในปีการศึกษานั้นๆ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียน ท่องแบบล่วงหน้า ถึงเวลาเรียนเข้าห้องเรียน ถ้าเป็นประโยคพื้นฐาน ผู้สอนจะอธิบายวิธีการ ขั้นตอนต่างๆ ของภาษาบาลี ให้ผู้เรียนเรียนรู้ไปตามลำดับ ระดับชั้นที่สูงขึ้นไป ใช้วิธี ให้ผู้เรียนดูหนังสือมาก่อน เมื่อเข้าห้องเรียนเปิดหนังสือดูตามที่ผู้สอนกำหนดโดยผู้สอน

จะเป็นผู้แปลให้ผู้เรียนฟัง ผู้เรียนดูตามสงสัยตรงไหนก็ถาม ผู้สอนอธิบายเพิ่มให้ผู้เรียนเข้าใจ บางครั้งก็ให้ผู้เรียนแปลตามเรื่องที่คุณสอนกำหนด ผู้เรียนแปลผิดตรงไหน ผู้สอนจะอธิบาย คำแปลที่ถูกต้องให้ผู้เรียนเข้าใจ หรือให้ผู้เรียนทำปัญหาที่คุณสอนกำหนด และด้านการประเมินผล เนื่องจากสำนักศาสนศึกษามีหน้าที่เพียงเตรียมผู้เรียนเพื่อสอบเท่านั้น ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจึงไม่ให้ความสนใจกับการประเมินผลในสถานศึกษา การวัดผลประเมินผล เพื่อการเลื่อนชั้นหรือการสอบ เป็นหน้าที่ของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้ดำเนินการจัดสอบปีละ 2 ครั้ง คือ ปัจจุบันประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 5 มีการให้สอบแก้ตัวได้ 1 ครั้งด้วย การวัดผลประเมินผลขาดเกณฑ์มาตรฐาน ข้อสอบขาดการทดสอบความยากง่าย ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของพระภิกษุและสามเณรบุคคลากรสำคัญของพระพุทธศาสนา จึงมีอุปสรรคและปัญหามาก การที่จะนำการศึกษาของพระพุทธศาสนาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพและปัญหาให้รู้แจ้ง แล้วนำมาสู่กระบวนการปรับปรุงแก้ไข เพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานเป็นไปตามที่รัฐกำหนดต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์และการแปลความหมายข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ในสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2549 จำนวน 7 สำนักศาสนศึกษา รวม 282 รูป (กองบาลีสนามหลวง, 2549 ; พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี), 2549, หน้า 1-10) จำแนกเป็นผู้บริหารจำนวน 14 รูป ผู้สอนจำนวน 42 รูป และผู้เรียนจำนวน 226 รูป
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เนื่องจากประชากรมีจำนวนที่แน่นอน (finite populations) จึงดำเนินการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (สุรวิทย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2542, หน้า 112) ได้จากการใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1986, pp. 88-89) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

- เมื่อ
n	=	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
N	=	จำนวนประชากร
c	=	ความคลาดเคลื่อนที่กำหนดให้

ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ความเชื่อมั่น 95% และยอมรับให้เกิดความคลาดเคลื่อน 5 % ($e = .05$) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 165 รูป ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหารจำนวน 14 รูป ผู้สอนจำนวน 28 รูป และผู้เรียนจำนวน 123 รูป จากนั้นนำไปหาความพอดี โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (stratified random sampling) ผลปรากฏดังตาราง 4

ตาราง 4 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

ประชากร	จำนวนประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ผู้บริหาร	14	14
ผู้สอน	42	28
ผู้เรียน	226	123
รวม	282	165

ที่มา : (กองบาลีสนามหลวง, 2549 ; พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี), 2549, หน้า 1-10)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (questionnaire) เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2549 แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย พระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน เป็นคำถามแบบตรวจสอบรายการ (check list)

ตอนที่ 2-3 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) มี 5 ระดับ ซึ่งกำหนดความมากน้อยของการปฏิบัติจริงและระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อสอบถามพระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีเกณฑ์กำหนดน้ำหนักคะแนนทางการสร้างเครื่องมือการวัดของลิเคิร์ท (Likert's scale) (รวิวรรณ ชินะตระกูล, 2542, หน้า 125) ดังนี้

5 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก

- 3 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับน้อย
- 1 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับน้อยที่สุด

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือประเภทแบบสอบถามจากตำรา ผลงานวิจัย ที่เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
2. สร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิด โดยกำหนดประเด็นให้ครอบคลุมสภาพ และปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ใน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผลขอบเขตการวิจัย

3. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง (subject matter specialists) จำนวน 5 รูป/คน ดังนี้

3.1 พระราชปัญญาเวที (ริต ริตเวที ป.ธ. 9., กศ.ม.) เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า พระอารามหลวง, รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ (ฝ่ายการศึกษา)

3.2 ผศ. ดร. สุรพล พุฒคำ รองคณะบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

3.3 ผศ.วินัย สมมิตร อาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

3.4 นายอำนาจ ไย้มสอาด (ศษ.ม.บริหารการศึกษา) ครูใหญ่โรงเรียนอำนาจวิทย์ ตำบลตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

3.5 นายคำพอง เกื่อนช้าง (ป.ธ. 9 เมื่อเป็นสามเณร, ศษ.บ., ศศ.ม., Ph.D. Candidate) อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (content validity) ของเครื่องมือ และตรวจสอบความถูกต้องของภาษาที่ใช้ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาแบบสอบถามลงความเห็น และให้คะแนน โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of congruence : IOC) (สุวริย์ศิริโกคาภิรมย์, 2542, หน้า 216) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาว่ามีความสมบูรณ์และครอบคลุมเนื้อหาเหมาะสม ก่อนการนำไปใช้ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ .60 สูงกว่าเกณฑ์ .50 ซึ่งเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับกัน ถือว่าเป็นคำถามที่ใช้ได้

4. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข ตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ แล้วเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อทราบ และพิจารณาแก้ไขปรับปรุงอีกครั้ง

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว นำไปทดลองใช้ (try out) กับพระภิกษุและสามเณร ผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนในสำนักศาสนศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง 3 สำนักศาสนศึกษา จำนวน 30 รูป ดังต่อไปนี้

5.1 สำนักศาสนศึกษาวัดหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหาร 2 รูป ผู้สอน 2 รูป และผู้เรียน 6 รูป

5.2 สำนักศาสนศึกษาวัดวาปีรัตนาราม อำเภอตากสิน จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหาร 2 รูป ผู้สอน 2 รูป และผู้เรียน 6 รูป

5.3 สำนักศาสนศึกษาวัดโคกเตี้ย อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
ผู้บริหาร 2 รูป ผู้สอน 2 รูป และผู้เรียน 6 รูป

แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha – coefficient) ของครอนบาค (Cronbach's, 1990, unpage ; มนสิข สิทธิสมบูรณ์, 2543, หน้า 121-123) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทุกตอน เท่ากับ .96

6. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้และได้รับการปรับปรุงแก้ไข เสนอต่อกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยขอหนังสือจาก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ถึง พระราชบัญญัติฯเวที รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ (ฝ่ายการศึกษา) เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

2. ขอหนังสือจาก พระราชบัญญัติฯเวที รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ (ฝ่ายการศึกษา) ถึงเจ้าสำนักศาสนศึกษาทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนของทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษา

3. จัดส่งแบบสอบถามพร้อมด้วยหนังสือขอความร่วมมือจาก พระราชบัญญัติฯเวที รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ (ฝ่ายการศึกษา) ไปยังเจ้าสำนักศาสนศึกษาทั้ง 7 สำนักศาสนศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ช่วยตอบและรับแบบสอบถามคืน ในระยะเวลาที่กำหนด โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการส่งและรับคืนด้วยตนเอง

4. นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่าง ตรวจสอบ และตรวจความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แบบสอบถามที่ได้รับคืนเป็นแบบสอบถามที่ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกฉบับ

การวิเคราะห์และการแปลความหมายข้อมูล

การวิเคราะห์และการแปลความหมายข้อมูลได้ดำเนินการ ดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่ได้รับคืน มาตรวจสอบหาความสมบูรณ์ ความถูกต้องในการตอบของแบบสอบถาม

2. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามคืนมาวิเคราะห์ โดยใช้คอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 2-3 สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean : \bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง โดยกำหนดการแปลความหมายของข้อมูลเป็น 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์ (ประคอง ภรรณสูตร, 2542, หน้า 108) ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับมากที่สุด

3.50 - 4.49 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับมาก

2.50 - 3.49 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับปานกลาง

1.50 - 2.49 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับน้อย

1.00 - 1.49 หมายถึง สภาพหรือปัญหาการจัดการเรียนการสอนในระดับน้อยที่สุด

2.3 เปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA) โดยการทดสอบเอฟ (F-test) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางวิเคราะห์ความแปรปรวนและถ้าพบความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบโดยวิธีการของเซฟเฟ (Seheffe's method) นำเสนอ ผลการวิเคราะห์ในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติที่ใช้หาคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อวัดความเที่ยงตรง (validity)

1.1. การหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of congruence : IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาหรือลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรม โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา จำนวน 5 รูป/คน ให้แต่ละรูป/คนพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนนดังนี้

+1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

-1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

แล้วนำคะแนนมาแทนค่าในสูตร (สุวีย์ ศิริโภคภิรมย์, 2542, หน้า 216)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา
 $\sum R$ หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาทั้งหมด
 N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

1.2 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha - coefficient) ของครอนบาค (Cronbach's, 1990, unpage ; มนสิข สิริสมบูรณ์, 2543, หน้า 121-123)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

เมื่อ α แทน ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
 n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
 S_i^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรายข้อ
 S_t^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนทั้งฉบับ

2. สถิติพื้นฐาน

2.1 ค่าร้อยละ (percentage) (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, หน้า 101)

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ p แทน ร้อยละ
 f แทน ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
 N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

2.2 ค่าเฉลี่ย (mean : \bar{X}) (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, หน้า 102)

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{N}$$

เมื่อ	\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย
	$\sum x$	แทน	ผลรวมของข้อมูลทั้งหมด
	N	แทน	จำนวนข้อมูลทั้งหมด

2.3 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, หน้า 103)

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{N - 1}}$$

เมื่อ	S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	x	แทน	คะแนนแต่ละตัว
	\bar{x}	แทน	ค่าเฉลี่ย
	N	แทน	จำนวนคะแนนในกลุ่ม
	\sum	แทน	ผลรวม

3. สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

3.1 ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one - way ANOVA) โดยการทดสอบเอฟ (F-test) (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, หน้า 115-116) เพื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3 กลุ่ม (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2535, หน้า 296-297)

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

เมื่อ	F	แทน	ค่าการแจกแจงของ F
	MS_B	แทน	ความแปรปรวนระหว่างในกลุ่ม (mean of sum of squares between groups)
	MS_W	แทน	ความแปรปรวนภายในกลุ่ม (mean of sum of squares within groups)

3.2 สถิติทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มโดยใช้วิธีการของเซฟเฟ (Scheffe's method) เพื่อเปรียบเทียบตัวแปรอิสระแต่ละด้านเป็นรายคู่ ในกรณีที่ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3 กลุ่มแตกต่างกัน (บุญธรรม กิจปรีดาภิสุทธิ์, 2535, หน้า 296-297)

$$F = \frac{[\bar{X}_1 - \bar{X}_2]^2}{MS_w \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right) (k-1)}$$

เมื่อ	\bar{X}	หมายถึง	ค่าเฉลี่ย
	k	หมายถึง	จำนวนกลุ่ม
	n_1	หมายถึง	จำนวนในกลุ่มตัวอย่าง 1
	n_2	หมายถึง	จำนวนในกลุ่มตัวอย่าง 2
	MS_w	หมายถึง	ความแปรปรวน (mean square) ภายในกลุ่ม

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อความเข้าใจตรงกันในการแปลความหมาย ผู้วิจัยขอกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังนี้

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย (arithmetic mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)
F	แทน	ค่าสถิติทดสอบเอฟ (F-test)
Sig.	แทน	ค่าทดสอบการมีนัยสำคัญทางสถิติ
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (degrees of freedom)
SS	แทน	ค่าผลรวมกำลังสอง (sum of squares)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลรวมกำลังสอง (mean squares)
*	แทน	การมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 5 ตอน ตามความมุ่งหมายและสมมติฐานของการวิจัยดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean : \bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) และแปลผลตามเกณฑ์ ที่กำหนดไว้

ตอนที่ 3 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean : \bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) และแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA) โดยการทดสอบเอฟ (F-test) ในกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะนำมาทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ้ (Scheffe's method)

ตอนที่ 5 การเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA) โดยการทดสอบเอฟ (F-test) ในกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะนำมาทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ้ (Scheffe's method)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ในสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 165 รูป จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิการศึกษาสูงสุด แผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แสดงรายละเอียด ดังตาราง 5

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพด้านต่าง ๆ

สถานภาพ	จำนวน (n=165)	ร้อยละ
1. สถานภาพในการปฏิบัติงาน		
ผู้บริหาร	14	8.48
ผู้สอน	28	16.97
ผู้เรียน	123	74.55

ตาราง 5 (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน (n=165)	ร้อยละ
2. วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี		
เปรียญตรี	87	52.73
เปรียญโท	57	34.55
เปรียญเอก	21	12.72
3. จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท		
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	86	52.13
5 - 10 ปี/พรรษา	42	25.45
11 - 15 ปี/พรรษา	15	9.09
16 - 20 พรรษา	12	7.27
21 พรรษาขึ้นไป	10	6.06
4. สังกัดสำนักศาสนศึกษา		
สำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์	17	10.30
สำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม	27	16.36
สำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพต	16	9.70
สำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต	11	6.67
สำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต	8	4.85
สำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์	7	4.24
สำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า	79	47.88
5. ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสุงสุด)		
1 ปี	117	70.91
2 ปี	34	20.61
3 ปีขึ้นไป	14	8.48
6. การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับ การจัดการเรียนการสอน		
น้อย	13	7.88
ปานกลาง	22	13.33
มาก	130	78.79

จากตาราง 5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ 74.55 รองลงมาเป็นผู้สอน คิดเป็นร้อยละ 16.97 ด้านวุฒิการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 52.73 รองลงมาเป็นปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 34.55 ด้านจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา คิดเป็นร้อยละ 52.13 รองลงมาเป็น 5-10 ปี/พรรษา คิดเป็นร้อยละ 25.45 กลุ่มตัวอย่างสังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.88 รองลงมาสังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม คิดเป็นร้อยละ 16.36 ด้านระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) ส่วนใหญ่ใช้เวลาศึกษาจำนวน 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 70.91 รองลงมาเป็น 2 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.61 และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 78.79 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 13.33

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยศึกษาจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อระดับสภาพการปฏิบัติ ในการจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาตามองค์ประกอบใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านผู้สอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4) ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ 5) ด้านการประเมินผล ได้ผลการศึกษาในแต่ละด้านและสรุปภาพรวมนำเสนอ ดังต่อไปนี้

2.1 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตรของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 6

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตร ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. สำนักศาสนศึกษาใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พ.ศ. 2510 จัดการเรียนการสอน	3.99	.72	มาก
2. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นหลักสูตรเฉพาะ ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ	4.24	.86	มาก

ตาราง 6 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
3. ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอนและประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน	4.12	.79	มาก
4. ผู้บริหารและผู้สอนเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียน	4.01	.95	มาก
5. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้ผู้เรียน มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม	3.98	.91	มาก
6. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้	4.06	.90	มาก
7. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตนเอง	4.00	.89	มาก
8. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสอดคล้องกับ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม	3.72	.87	มาก
9. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	3.74	.82	มาก
10. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	3.79	1.02	มาก
ภาพรวม	3.96	.57	มาก

จากตาราง 6 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตรของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงาน ในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = .57) และเมื่อพิจารณาในแง่รายเรื่อง พบว่า มีเกณฑ์อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง สำหรับเรื่องที่มีสภาพสูงสุด 3 อันดับแรก คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นหลักสูตรเฉพาะใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = .86) ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอนและประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .79) และหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .90) ส่วนเรื่องหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม มีสภาพต่ำสุด ($\bar{X} = 3.72$, S.D. = .87)

2.2 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของ
สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 7

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. สำนักศาสนศึกษาจัดพระภิกษุและสามเณรที่เป็น มหาเปรียญ คือจบเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป เป็นผู้สอน	3.96	1.01	มาก
2. ผู้สอนผ่านการอบรมหลักสูตรครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง	3.54	1.04	มาก
3. ผู้สอนได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด	3.66	1.17	มาก
4. สำนักศาสนศึกษามีผู้สอนครบทุกระดับชั้น ที่สำนักศาสนศึกษา จัดการเรียนการสอน	3.82	1.00	มาก
5. ผู้สอนมีความรู้ สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียด ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ	4.02	.82	มาก
6. ผู้สอนมีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆ ของ การเรียนการสอนครบถ้วน	3.84	.82	มาก
7. ผู้สอนมีการปกครองดี ไม่มีอคติ สนใจดูแลผู้เรียน ทุกรูปเสมอกัน	4.10	1.03	มาก
8. ผู้สอนมีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกันเองกับ ผู้เรียน มีความสำรวม น่าศรัทธา	4.13	.86	มาก
9. ผู้สอนนุ่งห่มเป็นบริมณฑล สะอาด เรียบร้อย	4.21	.91	มาก
10. ผู้สอนวางตนเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะ	4.13	.89	มาก
ภาพรวม	3.95	.65	มาก

จากตาราง 7 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .65) และเมื่อพิจารณาในแต่รายเรื่อง พบว่า มีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก ทุกเรื่อง สำหรับเรื่องที่มีสภาพสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ผู้สอนมุ่งหม่เป็นปริมณฑล สะอาด เรียบร้อย ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = .91) ผู้สอนมีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเองเป็นกันเอง กับผู้เรียน มีความสำรวม น่าศรัทธา ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = .86) และผู้สอนวางตนเหมาะสม กับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = .89) ส่วนเรื่องผู้สอนผ่านการอบรม หลักสูตรครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง มีสภาพต่ำสุด ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 1.04)

2.3 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรม การเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดง ดังตาราง 8

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. การจัดการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของผู้เรียน	3.88	.91	มาก
2. การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ใช้ ในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สอนสู่ผู้เรียน	3.99	.91	มาก
3. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เน้นการท่องจำเป็นหลัก	4.07	.85	มาก
4. หลังจากให้ผู้เรียนท่องจำแล้ว ผู้สอนใช้วิธีการสอน แบบแปลเป็นหลัก	3.87	.96	มาก
5. ผู้บริหาร-ผู้สอน-ผู้เรียน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน	3.98	1.01	มาก
6. ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและมี เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น	3.90	.96	มาก

ตาราง 8 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
7. ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร	3.75	.93	มาก
8. ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเอง ด้านความรู้ ความคิด คุณภาพและสุขภาพ	3.78	.84	มาก
9. เพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้	3.77	1.02	มาก
ภาพรวม	3.89	.66	มาก

จากตาราง 8 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = .66) และเมื่อพิจารณาในแต่ละรายเรื่อง พบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง สำหรับเรื่องที่มีสภาพสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เน้นการท่องจำเป็นหลัก ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = .85) การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ของผู้สอนสู่ผู้เรียน ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .91) และผู้บริหาร-ผู้สอน-ผู้เรียน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = 1.01) ส่วนเรื่องผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร มีสภาพต่ำสุด ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = .93)

2.4 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 9

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน	4.38	.90	มาก
2. อาจารย์ใหญ่บริหารจัดการและดูแลการจัดการเรียนการสอน	4.14	1.04	มาก
3. ประชาชนทั่วไปให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน	3.19	1.10	มาก
4. รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษาอย่างเพียงพอ	3.08	1.16	ปานกลาง
5. ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์เป็นทุนสนับสนุนการจัดการศึกษา	3.93	1.01	มาก
6. สำนักศาสนศึกษาจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการด้านกิจกรรม และตอบแทนบุคลากรอย่างเหมาะสม	3.90	.87	มาก
7. สถานที่เรียนมีความเหมาะสมและเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน	4.02	.91	มาก
8. มีวัสดุ – อุปกรณ์ เพื่อการจัดการเรียนการสอนเพียงพอ	3.65	1.02	มาก
9. ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา	4.09	.91	มาก
10. มีผู้สอนที่มีคุณภาพอยู่ประจำสำนักศาสนศึกษา	4.04	1.03	มาก
ภาพรวม	3.91	.70	มาก

จากตาราง 9 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงาน ในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 3.91, S.D. = .70$) เมื่อพิจารณาในแต่ละ

รายเรื่อง พบว่า ส่วนใหญ่มีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก มีเพียง 1 เรื่อง ที่มีเกณฑ์ในระดับปานกลาง คือ รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษาอย่างเพียงพอ ($\bar{X} = 3.08$, S.D. = 1.16) สำหรับเรื่องที่มีสภาพสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษา สนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = .90) อาจารย์ใหญ่ บริหารจัดการและดูแลการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.14$, S.D. = 1.04) และผู้บริหาร มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = .91)

2.5 สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 10

ตาราง 10 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับ สภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัด นครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล	ระดับสภาพการปฏิบัติ (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอนเตรียมความพร้อม ของผู้เรียนเพื่อสอบ	4.12	.92	มาก
2. กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	4.22	1.04	มาก
3. เมื่อผู้สอบประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 5 สอบไม่ผ่านครั้งแรก กองบาลีสนามหลวงเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สอง	4.26	1.05	มาก
4. ความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับ ประโยค 1 - 2 ถึงเปรียญธรรม 4 จัดสถานที่ให้สอบ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค	4.12	.96	มาก
5. การสอบบาลีสนามหลวงระดับเปรียญธรรม 5 ถึง เปรียญธรรม 9 จัดสถานที่ให้สอบเฉพาะในส่วนกลาง	4.06	1.03	มาก
6. ข้อสอบบาลีสนามหลวง ไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน	3.20	1.36	ปานกลาง
7. การสอบบาลีสนามหลวง เป็นการวัดความรู้พื้นฐาน ของผู้เรียนและตัดสินเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียน	4.05	.94	มาก
8. การวัดผลและประเมินผลใช้เกณฑ์คะแนนและ วิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ.2487	3.87	.91	มาก
ภาพรวม	3.99	.65	มาก

จากตาราง 10 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงาน ในภาพรวม ระดับมาก ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .65) เมื่อพิจารณาในแง่รายเรื่อง พบว่าส่วนใหญ่ มีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก มีเพียง 1 เรื่อง ที่มีเกณฑ์ในระดับปานกลาง คือ ข้อสอบบาลี สนามหลวงไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = 1.36) สำหรับเรื่องที่มี สภาพสูงสุด 3 อันดับแรก คือ เมื่อผู้สอบประโยค 1-2 ถึงเบรียญธรรม 5 สอบไม่ผ่านครั้งแรก กองบาลีสนามหลวงเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สอง ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 1.05) กองบาลี สนามหลวงเป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 1.04) และ สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอนเตรียมความพร้อมของผู้เรียนเพื่อสอบ ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .92)

2.6 สรุปภาพรวมสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 11

ตาราง 11 สรุประดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ในภาพรวม

การจัดการเรียนการสอน	ระดับสภาพการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านหลักสูตร	3.96	.57	มาก
2. ด้านผู้สอน	3.95	.65	มาก
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	3.89	.66	มาก
4. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	3.91	.70	มาก
5. ด้านการประเมินผล	3.99	.65	มาก
ภาพรวม	3.94	.55	มาก

จากตาราง 11 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = .55) เมื่อพิจารณาการจัดการเรียนการสอนในแต่ละด้าน พบว่า มีเกณฑ์ ในระดับมากทุกด้าน โดยในด้านการประเมินผล มีสภาพการดำเนินงานสูงสุด ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .65) รองลงมาเป็นด้านหลักสูตร ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = .57) ด้านผู้สอน ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = .65) ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = .70) และ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = .66) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ
สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ
สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยศึกษาจากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง
ต่อระดับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนตามองค์ประกอบใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร
2) ด้านผู้สอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4) ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
และ 5) ด้านการประเมินผล ได้ผลการศึกษาในแต่ละด้านและสรุปภาพรวมนำเสนอตั้งต่อไปนี้

3.1 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตร
ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 12

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตร ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัด
นครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ไม่มีการ ปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพและสังคมปัจจุบัน	2.95	1.17	ปานกลาง
2. ตำราเรียนใช้สืบทอดกันมาเป็นเวลานานโดยไม่มี การปรับปรุงให้เหมาะสมกับปัจจุบัน	2.98	1.13	ปานกลาง
3. การเรียนการสอนใช้วิธีการสืบทอดกันมา เน้นความจำของผู้เรียนเป็นหลัก	3.54	1.11	มาก
4. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ไม่เสริมสร้างให้ ผู้เรียนมีความรู้ด้านภาษาบาลีได้อย่างเหมาะสม	3.62	1.00	มาก
5. เนื้อหาและภาษาที่ใช้ของหลักสูตรขาดความทันสมัย และเข้าใจยาก	2.90	1.08	ปานกลาง
6. หลักสูตรขาดการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ ของผู้เรียนในปัจจุบัน	3.22	1.23	ปานกลาง
ภาพรวม	3.20	.79	ปานกลาง

จากตาราง 12 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านหลักสูตรของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = .79) เมื่อพิจารณาในแง่รายเรื่องพบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก และปานกลาง สำหรับเรื่องที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ไม่เสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านภาษาบาลีได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = 3.62$, S.D. = 1.00) การเรียนการสอนใช้วิธีการสืบทอดกันมา เน้นความจำของผู้เรียนเป็นหลัก ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 1.11) และหลักสูตรขาดการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนในปัจจุบัน ($\bar{X} = 3.22$, S.D. = 1.23) ส่วนเรื่องเนื้อหาและภาษาที่ใช้ของหลักสูตรขาดความทันสมัยและเข้าใจยาก มีปัญหาลดต่ำสุด ($\bar{X} = 2.90$, S.D. = 1.08)

3.2 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 13

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. สำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนไม่ครบทุกระดับชั้น ที่สำนักศาสนศึกษา จัดการเรียนการสอน	2.82	1.33	ปานกลาง
2. มีผู้สอนที่ไม่ได้อยู่ประจำในสำนักศาสนศึกษา	2.41	1.16	น้อย
3. มีผู้สอนที่ไม่ผ่านการอบรมครูสอนบาลี ของกองบาลีสนามหลวง	2.61	1.23	ปานกลาง
4. มีผู้สอนที่ไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นผู้สอน	2.43	1.12	น้อย
5. มีผู้สอนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร	2.20	1.19	น้อย
6. มีผู้สอนที่ขาดการเป็นนักปกครองที่ดี	2.37	1.09	น้อย
7. มีผู้สอนที่ขาดภาวะผู้นำและเป็นแบบอย่าง ของผู้เรียนไม่ได้	2.41	1.15	น้อย
8. มีผู้สอนที่ขาดความรู้ความเข้าใจภาษาบาลีที่ลึกซึ้ง	2.29	1.07	น้อย

ตาราง 13 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
9. มีผู้สอนที่ขาดประสบการณ์การจัดการเรียนการสอน	2.42	1.16	น้อย
10. มีผู้สอนที่ไม่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับ สภาพการจัดการเรียนการสอนจริงได้	2.44	1.10	น้อย
ภาพรวม	2.44	.91	น้อย

จากตาราง 13 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านผู้สอนของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมระดับน้อย ($\bar{X} = 2.44$, S.D. = .91) เมื่อพิจารณาในแต่รายเรื่องพบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับปานกลางและน้อย สำหรับเรื่องที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ สำนักศาสนศึกษามีผู้สอนไม่ครบทุกระดับชั้นที่สำนักศาสนศึกษาจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.82$, S.D. = 1.33) มีผู้สอนที่ไม่ผ่านการอบรมครูสอนบาลี ของกองบาลีสนามหลวง ($\bar{X} = 2.61$, S.D. = 1.23) และมีผู้สอนที่ไม่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับสภาพการจัดการเรียนการสอนจริงได้ ($\bar{X} = 2.44$, S.D. = 1.10) ส่วนเรื่องมีผู้สอนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร มีปัญหาต่ำสุด ($\bar{X} = 2.20$, S.D. = 1.19)

3.3 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 14

ตาราง 14 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ผู้บริหารเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้เดียว ไม่เหมาะสม	2.66	1.29	ปานกลาง
2. ผู้สอนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	2.43	1.12	น้อย

ตาราง 14 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
3. การท่องจำเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนในปัจจุบัน	2.61	1.15	ปานกลาง
4. การให้ท่องจำและการแปลเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้	2.88	1.21	ปานกลาง
5. กิจกรรมการเรียนการสอนไม่จูงใจและทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายการเรียนการสอน	2.76	1.11	ปานกลาง
6. ผู้สอนปฏิบัติหน้าที่สอนตามผู้บริหารสั่งเท่านั้น	2.94	1.16	ปานกลาง
7. ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	2.62	1.14	ปานกลาง
8. ผู้สอนไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง	2.46	1.18	น้อย
ภาพรวม	2.67	.91	ปานกลาง

จากตาราง 14 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวม ระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.67$, S.D. = .91) เมื่อพิจารณาในแต่ละรายเรื่องพบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับปานกลางและน้อย สำหรับเรื่องที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ผู้สอนปฏิบัติหน้าที่สอนตามผู้บริหารสั่งเท่านั้น ($\bar{X} = 2.94$, S.D. = 1.16) การให้ท่องจำและการแปลเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 2.88$, S.D. = 1.21) และกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่จูงใจและทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายการเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.76$, S.D. = 1.11) ส่วนเรื่องผู้สอนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีปัญหาลดสุด ($\bar{X} = 2.43$, S.D. = 1.12)

3.4 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 15

ตาราง 15 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอน/ ด้านที่ปัจจัยสนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ท่านเจ้าสำนักไม่ให้การสนับสนุนและส่งเสริม การจัดการเรียนการสอน	2.25	1.26	น้อย
2. ผู้บริหารไม่ตั้งใจบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา	2.12	1.17	น้อย
3. ประชาชนทั่วไปไม่ให้การสนับสนุนและส่งเสริม การจัดการเรียนการสอน	2.25	1.24	น้อย
4. ผู้สอนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่	2.27	1.13	น้อย
5. รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับ สำนักศาสนศึกษา ไม่เพียงพอ	3.26	1.40	ปานกลาง
6. สำนักศาสนศึกษาศึกษาขาดงบประมาณที่เป็น ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการด้านกิจกรรม และตอบแทนบุคลากร	3.15	1.28	ปานกลาง
7. อาคาร/สถานที่เรียนไม่เหมาะสมและไม่เอื้อต่อ การจัดการเรียนการสอน	2.53	1.14	ปานกลาง
8. ขาดวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็น	2.75	1.24	ปานกลาง
9. ผู้บริหารและผู้สอนขาดความสามัคคี	2.07	1.10	น้อย
10. บรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เอื้อต่อ การจัดการเรียนการสอน	2.47	1.19	น้อย
11. การบริหารจัดการไม่เป็นระบบ	2.21	1.14	น้อย
12. ผู้เรียนขาดความตั้งใจที่จะศึกษาเรียนรู้อย่างแท้จริง	2.61	1.23	ปานกลาง
ภาพรวม	2.49	.92	น้อย

จากตาราง 15 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวม ระดับน้อย ($\bar{X} = 2.49$, S.D. = .92) เมื่อพิจารณาในแต่ละรายเรื่องพบว่า มีเกณฑ์อยู่ในระดับปานกลางและน้อย สำหรับเรื่องที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษาไม่เพียงพอ ($\bar{X} = 3.26$, S.D. = 1.40)

สำนักศาสนศึกษาขาดงบประมาณที่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการด้านกิจกรรมและ
ตอบแทนบุคลากร ($\bar{X} = 3.15$, S.D. = 1.28) และขาดวัสดุ อุปกรณ์ การเรียนการสอน
ที่จำเป็น ($\bar{X} = 2.75$, S.D. = 1.24) ส่วนเรื่องผู้บริหารและครูสอนขาดความสามัคคี มีปัญหา
ต่ำสุด ($\bar{X} = 2.07$, S.D. = 1.10)

3.5 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล
ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 16

ตาราง 16 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของ ระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัด
นครสวรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ระบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ให้ สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอน กองบาลีสนามหลวง จัดสอบ ถือเป็นระบบการศึกษาที่ไม่เหมาะสม	2.52	1.31	ปานกลาง
2. ความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับ เปรียญธรรม 5 ถึงเปรียญธรรม 9 จัดสถานที่ให้สอบ เฉพาะในส่วนกลาง ไม่เหมาะสม	2.64	1.28	ปานกลาง
3. ผู้สอน-ผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญต่อการประเมินผลใน สถานศึกษาเพราะถือว่าไม่ใช่การวัดและการประเมินผล ที่เป็นทางการ	2.42	1.12	น้อย
4. ข้อสอบบาลีสนามหลวงที่ใช้สอบไม่ครอบคลุมเนื้อหาของ หลักสูตรที่จัดการเรียนการสอน	2.61	1.33	ปานกลาง
5. ข้อสอบบาลีสนามหลวงยากเกินไปและข้อสอบ ขาดการทดสอบความยากง่าย	2.73	1.19	ปานกลาง
6. เกณฑ์การวัดการประเมินผลวัดความจำมากกว่า ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้	2.85	1.21	ปานกลาง
7. เกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2487 ที่ใช้ในปัจจุบันไม่เหมาะสม	2.67	1.15	ปานกลาง
ภาพรวม	2.63	1.00	ปานกลาง

จากตาราง 16 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการประเมินผล ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.63$, S.D. = 1.00) เมื่อพิจารณาในแต่ละรายเรื่องพบว่ามีเกณฑ์อยู่ในระดับปานกลางและน้อย สำหรับเรื่องที่มีปัญหาสูงสุด 3 อันดับแรก คือ เกณฑ์การวัดการประเมินผลวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ ($\bar{X} = 2.85$, S.D. = 1.21) ข้อสอบบาลีสนามหลวงยากเกินไป และข้อสอบขาดการทดสอบความยากง่าย ($\bar{X} = 2.73$, S.D. = 1.19) และเกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2487 ที่ใช้ในปัจจุบัน ไม่เหมาะสม ($\bar{X} = 2.67$, S.D. = 1.15) ส่วนเรื่องผู้สอน-ผู้เรียน ไม่ให้ความสำคัญต่อการประเมินผลในสถานศึกษา เพราะถือว่าไม่ใช้การวัดและการประเมินผลที่เป็นทางการ มีปัญหาดำสุด ($\bar{X} = 2.42$, S.D. = 1.12)

3.6 สรุปภาพรวมปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ได้ผลการศึกษาแสดงดังตาราง 17

ตาราง 17 สรุประดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม

การจัดการเรียนการสอน	ระดับปัญหา (n=165)		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านหลักสูตร	3.20	.79	ปานกลาง
2. ด้านผู้สอน	2.44	.91	น้อย
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	2.67	.91	ปานกลาง
4. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	2.49	.92	น้อย
5. ด้านการประเมินผล	2.63	1.00	ปานกลาง
ภาพรวม	2.64	.78	ปานกลาง

จากตาราง 17 พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.64$, S.D. = .78) เมื่อพิจารณาการจัดการเรียนการสอนในแต่ละด้าน พบว่ามีปัญหาในระดับปานกลางและน้อย โดยในด้านหลักสูตรมีปัญหาการดำเนินงานสูงสุด ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = .79) รองลงมาเป็นด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.67$, S.D. = .91) ด้านการประเมินผล ($\bar{X} = 2.63$, S.D. = 1.00) ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.49$, S.D. = .92) และด้านผู้สอน ($\bar{X} = 2.44$, S.D. = .91) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยทำการเปรียบเทียบระดับสภาพ การจัดการเรียนการสอนโดยจำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพแตกต่างกัน ใน 6 ด้าน ได้แก่ สถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/ พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้น (เฉพาะวุฒิสูงสุด) และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียน การสอน ได้ผลการศึกษานำเสนอ ดังต่อไปนี้

4.1 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของ กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มผู้สอน และกลุ่มผู้เรียน ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดง ดังตาราง 18

ตาราง 18 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ สภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม สถานภาพในการปฏิบัติงาน

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	1.04	2	.52	1.605	.204
	ภายในกลุ่ม	52.58	162	.32		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	.53	2	.26	.619	.540
	ภายในกลุ่ม	68.79	162	.42		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	.35	2	.17	.389	.678
	ภายในกลุ่ม	71.91	162	.44		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	.78	2	.39	.800	.451
	ภายในกลุ่ม	79.30	162	.49		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	.57	2	.28	.669	.513
	ภายในกลุ่ม	68.59	162	.42		
	รวม	69.16	16			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	.43	2	.21	.712	.49
	ภายในกลุ่ม	48.47	162	.30		
	รวม	48.90	164			

จากตาราง 18 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและทุกรายด้าน

4.2 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มวุฒิเปรียญตรี กลุ่มวุฒิเปรียญโท และกลุ่มวุฒิเปรียญเอก ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 19

ตาราง 19 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	.42	2	.21	.634	.532
	ภายในกลุ่ม	53.20	162	.33		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	.23	2	.12	.270	.763
	ภายในกลุ่ม	69.08	162	.43		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	2.67	2	1.33	3.108	.047*
	ภายในกลุ่ม	69.59	162	.43		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	.16	2	.08	.161	.852
	ภายในกลุ่ม	79.93	162	.49		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	.17	2	.09	.205	.815
	ภายในกลุ่ม	68.98	162	.43		
	รวม	69.16	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	.21	2	.11	.356	.701
	ภายในกลุ่ม	48.68	162	.31		
	รวม	48.90	164			

จากตาราง 19 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลีแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 20

ตาราง 20 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุด แผนกบาลี

การจัดการเรียนการสอน/ วุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี	เปรียญตรี	เปรียญโท	เปรียญเอก
1. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน			
เปรียญตรี ($\bar{X}=3.93$)	-		
เปรียญโท ($\bar{X}=3.95$)	.992	-	
เปรียญเอก ($\bar{X}=3.56$)	.045*	.069	-

จากตาราง 20 พบว่า กลุ่มตัวอย่างกลุ่มวุฒิเปรียญตรี กับกลุ่มวุฒิเปรียญเอก มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.3 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กลุ่ม 5-10 ปี/พรรษา กลุ่ม 11-15 ปี/พรรษา กลุ่ม 16 - 20 พรรษา และกลุ่ม 21 พรรษาขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 21

ตาราง 21 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษา ที่บรรพชา/อุปสมบท

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	3.27	4	.82	2.601	.058
	ภายในกลุ่ม	50.35	160	.31		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	6.44	4	1.61	4.100	.003*
	ภายในกลุ่ม	62.87	160	.39		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	10.77	4	2.69	7.008	.000*
	ภายในกลุ่ม	60.49	160	.38		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	11.36	4	2.84	6.613	.000*
	ภายในกลุ่ม	68.72	160	.43		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	3.16	4	.79	1.914	.111
	ภายในกลุ่ม	66.00	160	.41		
	รวม	69.16	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	5.83	4	1.46	5.413	.000*
	ภายในกลุ่ม	43.07	160	.27		
	รวม	48.09	164			

จากตาราง 21 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe' s method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 22

ตาราง 22 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท

การจัดการเรียนการสอน จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท		ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	5 – 10 ปี/พรรษา	11 – 15 ปี/พรรษา	16-20 พรรษา	21 พรรษา ขึ้นไป
1. ด้านผู้สอน						
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	(\bar{X} =4.11)	-				
5 – 10 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.88)	.467	-			
11 – 15 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.45)	.009*	.272	-		
16 – 20 พรรษา	(\bar{X} =3.82)	.689	.999	.692	-	
21 พรรษาขึ้นไป	(\bar{X} =3.80)	.709	.998	.766	1.000	-
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน						
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	(\bar{X} =4.06)	-				
5 – 10 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.90)	.764	-			
11 – 15 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.30)	.001*	.040*	-		
16 – 20 พรรษา	(\bar{X} =3.79)	.726	.988	.402	-	
21 พรรษาขึ้นไป	(\bar{X} =3.34)	.021	.168	1.000	.596	-
3. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน						
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	(\bar{X} =4.11)					
5 – 10 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.91)	.651				
11 – 15 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.34)	.002*	.081			
16 – 20 พรรษา	(\bar{X} =3.65)	.278	.823	.828		
21 พรรษาขึ้นไป	(\bar{X} =3.43)	.052	.357	.998	.961	
4. ภาพรวม						
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	(\bar{X} =4.08)					
5 – 10 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.93)	.723				
11 – 15 ปี/พรรษา	(\bar{X} =3.47)	.002*	.067			
16 – 20 พรรษา	(\bar{X} =3.79)	.519	.944	.641		
21 พรรษาขึ้นไป	(\bar{X} =3.69)	.296	.771	.895	.996	

จากตาราง 22 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 1-15 ปี/พรรษา มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 11-15 ปี/พรรษา และกลุ่ม 5-10 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 11-15 ปี/พรรษา มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 11-15 ปี/พรรษา มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษากับกลุ่ม 11-15 ปี/พรรษา มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

4.4 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 7 กลุ่ม คือ กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์ และกลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดง ดังตาราง 23

ตาราง 23 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม สังกัดสำนักศาสนศึกษา

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	15.12	6	2.52	10.337	.000*
	ภายในกลุ่ม	38.50	158	.24		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	20.52	6	3.42	11.072	.000*
	ภายในกลุ่ม	48.80	158	.31		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	12.64	6	2.11	5.582	.000*
	ภายในกลุ่ม	59.62	158	.38		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	19.55	6	3.26	8.503	.000*
	ภายในกลุ่ม	60.54	158	.38		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	22.00	6	3.67	12.284	.000*
	ภายในกลุ่ม	47.16	158	.30		
	รวม	69.16	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	15.89	6	2.65	12.676	.000*
	ภายในกลุ่ม	33.01	158	.21		
	รวม	48.90	164			

จากตาราง 23 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมและทุกรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 24

ตาราง 24 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา

การจัดการเรียนการสอน สังกัดสำนักศาสนศึกษา	วัด นคร- สวรรค์	วัด โพ- ธาราม	วัด วรนาถ- บรรพต	วัด ท่าพระ- เจริญ พรต	วัด จอมคีรี- นาค พรต	วัด แสง สวรรค์	วัด ตาก ฟ้า
1. ด้านหลักสูตร							
วัดนครสวรรค์ (\bar{X} =4.03)	-						
วัดโพธาราม (\bar{X} =3.90)	.993	-					
วัดวรนาถบรรพต (\bar{X} =3.25)	.003*	.011*	-				
วัดท่าพระเจริญพรต (\bar{X} =3.61)	.566	.851	.750	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต (\bar{X} =3.76)	.952	.998	.456	.998	-		
วัดแสงสวรรค์ (\bar{X} =3.74)	.946	.997	.564	.999	1.000	-	
วัดตากฟ้า (\bar{X} =4.21)	.933	.243	.000*	.032*	.436	.460	-
2. ด้านผู้สอน							
วัดนครสวรรค์ (\bar{X} =3.82)	-						
วัดโพธาราม (\bar{X} =4.05)	.937	-					
วัดวรนาถบรรพต (\bar{X} =3.06)	.021*	.000*	-				
วัดท่าพระเจริญพรต (\bar{X} =3.55)	.959	.409	.516	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต (\bar{X} =4.01)	.995	1.000	.018*	.789	-		
วัดแสงสวรรค์ (\bar{X} =3.69)	1.000	.882	.401	1.000	.972	-	
วัดตากฟ้า (\bar{X} =4.20)	.363	.959	.000*	.049*	.991	.484	-
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน							
วัดนครสวรรค์ (\bar{X} =3.80)	-						
วัดโพธาราม (\bar{X} =3.65)	.995	-					
วัดวรนาถบรรพต (\bar{X} =3.35)	.621	.892	-				
วัดท่าพระเจริญพรต (\bar{X} =3.53)	.967	.999	.998	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต (\bar{X} =3.94)	1.000	.962	.555	.904	-		
วัดแสงสวรรค์ (\bar{X} =3.95)	1.000	.966	.595	.912	1.000	-	
วัดตากฟ้า (\bar{X} =4.14)	.663	.052	.002*	.152	.994	.997	-

ตาราง 24 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอน/ สังกัดสำนักศาสนศึกษา	วัด นคร- สวรรค์	วัด โพ- ธาราม	วัด วรนาถ- บรรพต	วัด ท่าพระ- เจริญ พรต	วัด จอมคีรี- นาค พรต	วัด แสง สวรรค์	วัด ตาก ฟ้า
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน							
วัดนครสวรรค์ ($\bar{X}=3.82$)	-						
วัดโพธาราม ($\bar{X}=3.78$)	1.000	-					
วัดวรนาถบรรพต ($\bar{X}=3.09$)	.082	.058	-				
วัดท่าพระเจริญพรต ($\bar{X}=3.75$)	1.000	1.000	.295	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต ($\bar{X}=3.63$)	.997	.999	.674	1.000	-		
วัดแสงสวรรค์ ($\bar{X}=3.83$)	1.000	1.000	.329	1.000	.999	-	
วัดตากฟ้า ($\bar{X}=4.21$)	.470	.140	.000*	.492	.376	.873	-
5. ด้านการประเมินผล							
วัดนครสวรรค์ ($\bar{X}=4.08$)	-						
วัดโพธาราม ($\bar{X}=4.04$)	1.000	-					
วัดวรนาถบรรพต ($\bar{X}=3.03$)	.000*	.000*	-				
วัดท่าพระเจริญพรต ($\bar{X}=3.77$)	.907	.928	.069	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต ($\bar{X}=3.53$)	.484	.498	.615	.989	-		
วัดแสงสวรรค์ ($\bar{X}=4.59$)	.638	.475	.000*	.153	.035*	-	
วัดตากฟ้า ($\bar{X}=4.16$)	.999	.986	.000*	.555	.145	.688	-
6. ภาพรวม							
วัดนครสวรรค์ ($\bar{X}=3.90$)	-						
วัดโพธาราม ($\bar{X}=3.88$)	1.000	-					
วัดวรนาถบรรพต ($\bar{X}=3.16$)	.002*	.001*	-				
วัดท่าพระเจริญพรต ($\bar{X}=3.64$)	.892	.900	.306	-			
วัดจอมคีรีนาคพรต ($\bar{X}=3.78$)	.999	1.000	.134	.998	-		
วัดแสงสวรรค์ ($\bar{X}=3.93$)	1.000	1.000	.034*	.938	.999	-	
วัดตากฟ้า ($\bar{X}=4.19$)	.512	.183	.000*	.037*	.466	.922	-

จากตาราง 24 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์กับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดโพธารามกับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา วัดนครสวรรค์กับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดโพธารามกับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดจอมคีรีนาคพรต กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา วัดนครสวรรค์กับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดโพธารามกับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดแสงสวรรค์ กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดจอมคีรีนาคพรตกับกลุ่มวัดแสงสวรรค์ มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา วัดนครสวรรค์กับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดโพธารามกับกลุ่มวัดวรนาถบรรพต กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดแสงสวรรค์ กลุ่มวัดวรนาถบรรพตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

4.5 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเวลา 1 ปี กลุ่มเวลา 2 ปี และกลุ่มเวลา 3 ปีขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 25

ตาราง 25 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ สภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	4.76	2	2.38	7.889	.001*
	ภายในกลุ่ม	48.86	162	.30		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	5.35	2	2.68	6.777	.001*
	ภายในกลุ่ม	63.96	162	.39		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	10.05	2	5.02	13.081	.000*
	ภายในกลุ่ม	62.21	162	.38		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	7.02	2	3.51	7.779	.001*
	ภายในกลุ่ม	73.07	162	.45		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	.51	2	.25	.596	.552
	ภายในกลุ่ม	68.65	162	.42		
	รวม	69.16	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	4.66	2	2.33	8.524	.000*
	ภายในกลุ่ม	44.24	162	.27		
	รวม	48.90	164			

จากตาราง 25 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 26

ตาราง 26 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม ระยะเวลาที่ศึกษา ในแต่ละชั้น

การจัดการเรียนการสอน/ ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น	1 ปี	2 ปี	3 ปีขึ้นไป
1. ด้านหลักสูตร			
1 ปี ($\bar{X}=4.07$)	-		
2 ปี ($\bar{X}=3.65$)	.001*	-	
3 ปีขึ้นไป ($\bar{X}=3.86$)	.399	.500	-
2. ด้านผู้สอน			
1 ปี ($\bar{X}=4.05$)	-		
2 ปี ($\bar{X}=3.60$)	.002*	-	
3 ปีขึ้นไป ($\bar{X}=3.97$)	.906	.180	-
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน			
1 ปี ($\bar{X}=4.04$)	-		
2 ปี ($\bar{X}=3.55$)	.000*	-	
3 ปีขึ้นไป ($\bar{X}=3.40$)	.002*	.765	-
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน			
1 ปี ($\bar{X}=4.05$)	-		
2 ปี ($\bar{X}=3.61$)	.005*	-	
3 ปีขึ้นไป ($\bar{X}=3.54$)	.032*	.945	-
5. ภาพรวม			
1 ปี ($\bar{X}=4.05$)	-		
2 ปี ($\bar{X}=3.65$)	.001*	-	
3 ปีขึ้นไป ($\bar{X}=3.75$)	.138	.837	-

จากตาราง 26 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี และกลุ่ม 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี และกลุ่ม 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

4.6 การเปรียบเทียบระดับสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสนับสนุนระดับน้อย กลุ่มสนับสนุนระดับปานกลาง และกลุ่มสนับสนุนระดับมาก ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 27

ตาราง 27 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของสภาพการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	7.48	2	3.74	13.139	.000*
	ภายในกลุ่ม	46.14	162	.28		
	รวม	53.62	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	16.44	2	8.22	25.188	.000*
	ภายในกลุ่ม	52.87	162	.33		
	รวม	69.31	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	6.59	2	3.29	8.122	.000*
	ภายในกลุ่ม	65.67	162	.41		
	รวม	72.26	164			
4. ด้านที่ปัจจัยสนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	14.84	2	7.42	18.422	.000*
	ภายในกลุ่ม	65.25	162	.40		
	รวม	80.09	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	17.89	2	8.95	28.266	.000*
	ภายในกลุ่ม	51.27	162	.32		
	รวม	69.16	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	11.65	2	5.82	25.324	.000*
	ภายในกลุ่ม	37.25	162	.23		
	รวม	48.90	164			

จากตาราง 27 พบว่า สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน มีสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในภาพรวมและทุกรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 28

ตาราง 28 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffe's method) ของสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน/ การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา		ระดับน้อย	ระดับ ปานกลาง	ระดับมาก
1. ด้านหลักสูตร				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.36)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.71)	.172	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =4.07)	.000*	.018*	-
2. ด้านผู้สอน				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.10)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.53)	.100	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =4.11)	.000*	.000*	-
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.56)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.47)	.936	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =3.99)	.066	.003*	-
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.30)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.36)	.965	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =4.07)	.000*	.000*	-
5. ด้านการประเมินผล				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.02)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.64)	.008*	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =4.14)	.000*	.001*	-
6. ภาพรวม				
ระดับน้อย	(\bar{X} =3.27)	-	-	-
ระดับปานกลาง	(\bar{X} =3.54)	.277	-	-
ระดับมาก	(\bar{X} =4.07)	.000*	.000*	-

จากตาราง 28 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ระดับน้อยกับกลุ่มระดับมาก และกลุ่มระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับน้อยกับกลุ่มระดับมาก และกลุ่มระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนจากเจ้าสำนักศาสนศึกษา ระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ระดับน้อยกับกลุ่มระดับมาก และกลุ่มระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับน้อยกับกลุ่มระดับปานกลาง กลุ่มระดับน้อยกับกลุ่มระดับมาก และกลุ่มระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับน้อยกับกลุ่มระดับมาก และกลุ่มระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีสภาพการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

ตอนที่ 5 การเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยทำการเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยจำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ แตกต่างกันใน 6 ด้าน ได้แก่ สถานภาพในการปฏิบัติงาน วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท สังกัดสำนักศาสนศึกษา ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้น และการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ได้ผลการศึกษานำเสนอดังต่อไปนี้

5.1 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มผู้สอน และกลุ่มผู้เรียน ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 29

ตาราง 29 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	3.42	2	1.71	2.815	.063
	ภายในกลุ่ม	98.39	162	.61		
	รวม	101.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	.10	2	.05	0.057	.945
	ภายในกลุ่ม	136.58	162	.84		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	3.68	2	1.84	2.245	.109
	ภายในกลุ่ม	132.88	162	.82		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	3.67	2	1.84	2.200	.114
	ภายในกลุ่ม	135.22	162	.83		
	รวม	138.89	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	4.21	2	2.10	2.117	.124
	ภายในกลุ่ม	160.91	162	.99		
	รวม	165.12	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	2.04	2	1.02	1.693	.187
	ภายในกลุ่ม	97.56	162	.60		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 29 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกัน ทั้งในภาพรวมและทุกรายด้าน

5.2 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวุฒิเปรียญตรี กลุ่มวุฒิเปรียญโท และกลุ่มวุฒิเปรียญเอก ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 30

ตาราง 30 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ ปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	.53	2	.27	.425	.655
	ภายในกลุ่ม	101.27	162	.63		
	รวม	101.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	2.38	2	1.19	1.435	.241
	ภายในกลุ่ม	134.29	162	.83		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	.14	2	.07	.084	.920
	ภายในกลุ่ม	136.42	162	.84		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านที่ปัจจัยสนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	.28	2	.14	.166	.847
	ภายในกลุ่ม	138.61	162	.86		
	รวม	138.89	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	1.96	2	.98	.973	.380
	ภายในกลุ่ม	163.16	162	1.01		
	รวม	165.12	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	.01	2	.01	.008	.992
	ภายในกลุ่ม	99.59	162	.61		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 30 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกัน ทั้งในภาพรวมและทุกรายด้าน

5.3 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กลุ่ม 5 – 10 ปี/พรรษา กลุ่ม 11 – 15 ปี/พรรษา กลุ่ม 16 – 20 พรรษา และกลุ่ม 21 พรรษาขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดง ดังตาราง 31

ตาราง 31 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	6.09	4	1.52	2.544	.072
	ภายในกลุ่ม	95.72	160	.60		
	รวม	101.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	5.42	4	1.36	1.652	.164
	ภายในกลุ่ม	131.25	160	.82		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	9.12	4	2.28	2.861	.065
	ภายในกลุ่ม	127.45	160	.80		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	10.56	4	2.64	3.291	.053
	ภายในกลุ่ม	128.33	160	.80		
	รวม	138.89	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	24.24	4	6.06	6.883	.000*
	ภายในกลุ่ม	140.87	160	.88		
	รวม	165.12	164			
6. ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	7.38	4	1.48	3.200	.055
	ภายในกลุ่ม	92.22	160	.58		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 31 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบทแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 32

ตาราง 32 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท

การจัดการเรียนการสอน จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท	ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา	5 - 10 ปี/พรรษา	11 - 15 ปี/พรรษา	16-20 พรรษา	21 พรรษา ขึ้นไป
1. ด้านการประเมินผล					
ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา ($\bar{X}=2.35$)	-				
5 - 10 ปี/พรรษา ($\bar{X}=2.70$)	.403	-			
11 - 15 ปี/พรรษา ($\bar{X}=3.27$)	.019*	.413	-		
16 - 20 พรรษา ($\bar{X}=2.79$)	.684	.999	.781	-	
21 พรรษาขึ้นไป ($\bar{X}=3.67$)	.002*	.078	.891	.307	-

จากตาราง 32 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่มีจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 11 - 15 ปี/พรรษา และกลุ่มต่ำกว่า 5 ปี/พรรษา กับกลุ่ม 21 พรรษาขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

5.4 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 7 กลุ่ม คือ กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดนครสวรรค์ กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดโพธาราม กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดวรนาถบรรพต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดจอมคีรีนาคพรต กลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดแสงสวรรค์ และกลุ่มสำนักศาสนศึกษาวัดตากฟ้า ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 33

ตาราง 33 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของ ปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	10.51	6	1.75	3.031	.058
	ภายในกลุ่ม	91.30	158	.58		
	รวม	101.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	17.26	6	2.88	3.806	.001*
	ภายในกลุ่ม	119.41	158	.76		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	31.57	6	5.26	7.917	.000*
	ภายในกลุ่ม	105.00	158	.66		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	27.76	6	4.63	6.577	.000*
	ภายในกลุ่ม	111.13	158	.70		
	รวม	138.89	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	36.65	6	6.11	7.512	.000*
	ภายในกลุ่ม	128.47	158	.81		
	รวม	165.12	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	21.35	6	3.56	7.184	.000*
	ภายในกลุ่ม	78.25	158	.50		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 33 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 34

ตาราง 34 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา

การจัดการเรียนการสอน สังกัดสำนักศาสนศึกษา	วัด นคร- สวรรค์	วัด โพ- ธาราม	วัด วรมาน บรรพต	วัด ท่าพระ เจริญ พรต	วัด จอมคีรี- นาค พรต	วัด แสง สวรรค์	วัด ตาก ฟ้า
1. ด้านผู้สอน							
วัดนครสวรรค์	(\bar{X} =2.68)	-					
วัดโพธาราม	(\bar{X} =2.57)	1.000	-				
วัดวรมานบรรพต	(\bar{X} =2.89)	.998	.966	-			
วัดท่าพระเจริญพรต	(\bar{X} =3.07)	.966	.855	1.000	-		
วัดจอมคีรีนาคพรต	(\bar{X} =2.68)	1.000	1.000	.999	.986	-	
วัดแสงสวรรค์	(\bar{X} =2.54)	1.000	1.000	.992	.952	1.000	-
วัดตากฟ้า	(\bar{X} =2.13)	.479	.523	.121	.45*	.824	.962
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน							
วัดนครสวรรค์	(\bar{X} =2.92)	-					
วัดโพธาราม	(\bar{X} =3.04)	1.000	-				
วัดวรมานบรรพต	(\bar{X} =2.98)	1.000	1.000	-			
วัดท่าพระเจริญพรต	(\bar{X} =3.20)	.991	.999	.998	-		
วัดจอมคีรีนาคพรต	(\bar{X} =2.67)	.998	.973	.992	.921	-	
วัดแสงสวรรค์	(\bar{X} =3.77)	.500	.622	.611	.915	.350	-
วัดตากฟ้า	(\bar{X} =2.25)	.166	.006	.107	.047*	.927	.002*
3. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน							
วัดนครสวรรค์	(\bar{X} =2.66)	-					
วัดโพธาราม	(\bar{X} =2.88)	.993	-				
วัดวรมานบรรพต	(\bar{X} =2.86)	.998	1.000	-			
วัดท่าพระเจริญพรต	(\bar{X} =3.06)	.955	.999	.999	-		
วัดจอมคีรีนาคพรต	(\bar{X} =2.89)	.999	1.000	1.000	1.000	-	
วัดแสงสวรรค์	(\bar{X} =3.12)	.958	.998	.998	1.000	1.000	-
วัดตากฟ้า	(\bar{X} =2.08)	.361	.007*	.081	.045*	.354	.137

ตาราง 34 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอน สังกัดสำนักศาสนศึกษา	วัด นคร- สวรรค์	วัด โพ- ธาราม	วัด วรนาถ บรรพต	วัด ท่าพระ เจริญ พรต	วัด จอมคีรี- นาค พรต	วัด แสง สวรรค์	วัด ตาก ฟ้า
4. ด้านการประเมินผล							
วัดนครสวรรค์	(\bar{X} =2.75)	-					
วัดโพธาราม	(\bar{X} =3.23)	.806	-				
วัดวรนาถบรรพต	(\bar{X} =2.79)	1.000	.881	-			
วัดท่าพระเจริญพรต	(\bar{X} =2.92)	1.000	.988	1.000	-		
วัดจอมคีรีนาคพรต	(\bar{X} =3.04)	.997	1.000	.999	1.000	-	
วัดแสงสวรรค์	(\bar{X} =3.76)	.407	.931	.482	.723	.881	-
วัดตากฟ้า	(\bar{X} =2.19)	.510	.000*	.437	.395	.391	.005*
5. ภาพรวม							
วัดนครสวรรค์	(\bar{X} =2.83)	-					
วัดโพธาราม	(\bar{X} =2.97)	.999	-				
วัดวรนาถบรรพต	(\bar{X} =2.90)	1.000	1.000	-			
วัดท่าพระเจริญพรต	(\bar{X} =3.10)	.987	1.000	.997	-		
วัดจอมคีรีนาคพรต	(\bar{X} =2.93)	1.000	1.000	1.000	1.000	-	
วัดแสงสวรรค์	(\bar{X} =3.33)	.871	.962	.934	.998	.977	-
วัดตากฟ้า	(\bar{X} =2.27)	.198	.005*	.117	.046*	.399	.031*

จากตาราง 34 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดแสงสวรรค์กับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อปัญหา การจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดโพธารามกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา วัดโพธารามกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดแสงสวรรค์กับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างที่สังกัดสำนักศาสนศึกษา วัดโพธารามกับกลุ่มวัดตากฟ้า กลุ่มวัดท่าพระเจริญพรตกับกลุ่มวัดตากฟ้า และกลุ่มวัดแสงสวรรค์กับกลุ่มวัดตากฟ้า มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

5.5 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้นแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเวลา 1 ปี กลุ่มเวลา 2 ปี และกลุ่มเวลา 3 ปีขึ้นไป ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 35

ตาราง 35 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	7.43	2	3.72	6.378	.002*
	ภายในกลุ่ม	94.37	162	.58		
	รวม	101.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	3.26	2	1.63	1.981	.141
	ภายในกลุ่ม	133.41	162	.82		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	9.82	2	4.91	6.273	.002*
	ภายในกลุ่ม	126.75	162	.78		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	11.22	2	5.61	7.116	.001*
	ภายในกลุ่ม	127.67	162	.79		
	รวม	138.89	164			

ตาราง 35 (ต่อ)

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม			12.3		
		24.64	2	2	14.209	.000*
	ภายในกลุ่ม	140.47	162	.87		
	รวม	165.12	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	9.40	2	4.70	8.442	.000*
	ภายในกลุ่ม	90.20	162	.56		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 35 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของ สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัญหา การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุน ต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของ เชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 36

ตาราง 36 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น

การจัดการเรียนการสอน/ ระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น		1 ปี	2 ปี	3 ปีขึ้นไป
1. ด้านหลักสูตร				
1 ปี	($\bar{X}=3.08$)	-		
2 ปี	($\bar{X}=3.38$)	.129	-	
3 ปีขึ้นไป	($\bar{X}=3.77$)	.007*	.274	-
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน				
1 ปี	($\bar{X}=2.52$)	-		
2 ปี	($\bar{X}=2.93$)	.065	-	
3 ปีขึ้นไป	($\bar{X}=3.27$)	.013*	.487	-
3. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน				
1 ปี	($\bar{X}=2.36$)	-		
2 ปี	($\bar{X}=2.64$)	.273	-	
3 ปีขึ้นไป	($\bar{X}=3.27$)	.002*	.087	-
4. ด้านการประเมินผล				
1 ปี	($\bar{X}=2.41$)	-		
2 ปี	($\bar{X}=2.99$)	.007*	-	
3 ปีขึ้นไป	($\bar{X}=3.65$)	.000*	.083	-
5. ภาพรวม				
1 ปี	($\bar{X}=2.50$)	-		
2 ปี	($\bar{X}=2.86$)	.048*	-	
3 ปีขึ้นไป	($\bar{X}=3.26$)	.002*	.242	-

จากตาราง 36 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี และกลุ่ม 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาศึกษาในแต่ละชั้นจำนวน 1 ปี กับกลุ่ม 2 ปี และกลุ่ม 1 ปี กับกลุ่ม 3 ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

5.6 การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสนับสนุนระดับน้อย กลุ่มสนับสนุนระดับปานกลาง และกลุ่มสนับสนุนระดับมาก ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ได้ผลแสดงดังตาราง 37

ตาราง 37 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของปัญหาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1.ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	0.39	2	.20	0.313	.731
	ภายในกลุ่ม	101.41	162	.63		
	รวม	110.81	164			
2. ด้านผู้สอน	ระหว่างกลุ่ม	13.15	2	6.57	8.623	.000*
	ภายในกลุ่ม	123.52	162	.76		
	รวม	136.67	164			
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	8.52	2	4.26	5.387	.005*
	ภายในกลุ่ม	128.05	162	.79		
	รวม	136.57	164			
4. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	13.21	2	6.60	8.511	.000*
	ภายในกลุ่ม	125.68	162	.78		
	รวม	138.89	164			
5. ด้านการประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	6.11	2	3.05	3.112	.047*
	ภายในกลุ่ม	159.01	162	.98		
	รวม	165.12	164			
ภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	7.62	2	3.81	6.712	.002*
	ภายในกลุ่ม	91.98	162	.57		
	รวม	99.60	164			

จากตาราง 37 พบว่า สำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อพบนัยสำคัญทางสถิติจึงทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ได้ผลการทดสอบแสดงดังตาราง 38

ตาราง 38 การทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) ของปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน/ การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา		ระดับน้อย	ระดับ ปานกลาง	ระดับมาก
1. ด้านผู้สอน				
ระดับน้อย	($\bar{X}=2.98$)	-	-	-
ระดับปานกลาง	($\bar{X}=2.98$)	1.000	-	-
ระดับมาก	($\bar{X}=2.29$)	.026	.003*	-
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน				
ระดับน้อย	($\bar{X}=3.01$)	-	-	-
ระดับปานกลาง	($\bar{X}=3.16$)	.891	-	-
ระดับมาก	($\bar{X}=2.55$)	.215	.014*	-
3. ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน				
ระดับน้อย	($\bar{X}=2.80$)	-	-	-
ระดับปานกลาง	($\bar{X}=3.15$)	.533	-	-
ระดับมาก	($\bar{X}=2.35$)	.220	.001*	-
4. ด้านการประเมินผล				
ระดับน้อย	($\bar{X}=2.78$)	-	-	-
ระดับปานกลาง	($\bar{X}=3.10$)	.659	-	-
ระดับมาก	($\bar{X}=2.54$)	.711	.045*	-
5. ภาพรวม				
ระดับน้อย	($\bar{X}=2.91$)	-	-	-
ระดับปานกลาง	($\bar{X}=3.12$)	.742	-	-
ระดับมาก	($\bar{X}=2.53$)	.216	.004*	-

จากตาราง 38 พบว่า การจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน สำนักศาสนศึกษากลุ่มที่ การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ระดับปานกลางกับ กลุ่มระดับมาก มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน สำนักศาสนศึกษากลุ่มที่ การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับปานกลางกับ กลุ่มระดับมาก มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน สำนักศาสนศึกษา กลุ่มที่การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับปานกลาง กับกลุ่มระดับมาก มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนด้านการประเมินผล สำนักศาสนศึกษากลุ่มที่ การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับปานกลางกับ กลุ่มระดับมาก มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม สำนักศาสนศึกษากลุ่มที่การสนับสนุนของ เจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนระดับปานกลางกับกลุ่มระดับมาก มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05